

BİR İNSAN HAKKI İHLALİ OLARAK ŞİDDET

46

PROF. DR.
MUSA KAZIM
ARICAN
İLE SÖYLEŞİ

10

YENİ BİÇİMLERİYLE
ŞİDDET

18

GÖRÜNMEYEN ŞİDDET:
SÖZLE VURMAK

28

YAKIN İLİŞKİLERDE
GÜVEN VE GÜVENLİK
DUYGUSUNUN ÖNEMİ

58

TÜRK İSLAM
EDEBİYATINDA
FÜTÜVVETNAMELER

YAYINLARIMIZ

İbadetlere Dair dualar

İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan dua, müstakil bir ibadettir. Bunun yanı sıra diğer ibadetleri daha da anlamlandıran, ibadetlerimize lezzet katan bir kulluk ifadesidir. Her gün kıldığımız beş vakit namazda, cuma, bayram ve cenaze namazlarında; oruç, kurban ve hac vazifelerimizi yerine getirirken hep Allah'a dua ederiz. Eserde, ibadetlere ait dualar; ezan duası, namaz duaları, cenaze duası, tilavet secdesi duası, arife günü ve kandil geceleri duası, iftar duası, cuma ve bayram hutbeleri ile ilgili dualar yer almaktadır.

www.yayinsatis.diyanet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden
temin edebilirsiniz.

ŞİDDETİN PANZEHİRİ MERHAMET VE HİKMET

Dr. Lamia LEVENT ABUL

İnsanlık tarihi boyunca barış ve huzurun en büyük düşmanlarından biri olan şiddet olgusu, günümüz dünyasında belki de hiçbir dönemde olmadığı kadar yoğun, karmaşık, ayrıntılı ve hatta medyatik biçimlerde kendini göstermektedir. Şiddet artık sadece fiziksel eylemlerle sınırlı kalmayıp psikolojik, sembolik, dijital gibi yeni biçim ve içeriklerle hayatımızın her alanına sirayet etmiş durumdadır. Siber zorbalık, iş yerinde mobbing ve sosyal medyada hızla yayılan linç kültürü gibi yeni şiddet türleri, ne yazık ki toplumsal ilişkileri tahrip etmekte ve hayatı çekilmez hâle getirebilmektedir.

Bir diğer endişe verici gelişme ise değerler erozyonu ve manevi boşluğun etkisiyle şiddetin giderek normalleşmesi ve meşrulaştırılmasıdır. Oysa yüce dinimiz İslam, insan hayatının ve onurunun dokunulmazlığını temel ilke edinmiştir. Kur'an-ı Kerim; alay etmek, aşağılamak, kötü lakap takmak gibi ruha yönelik incitici fiilleri açık bir hak ihlali olarak nitelemiş ve şiddetin her türlüşünü kesin biçimde yasaklamıştır. Rabb'imiz; öfkelerini yenenleri, insanları affedenleri ve iyilik edenleri sevdiğini buyurarak (Âl-i İmran, 3/134) bize şiddet sarmalından çıkış yolunu göstermiştir.

Kasım sayımızda şiddeti, salt bir güvenlik sorunu olarak değil eğitim, aile, toplumsal değerler ve ruh sağlığı perspektiflerinden bütüncül bir yaklaşımla ele almamız gerektiği inancıyla, "Şiddeti Anlamak: Psikolojik Dinamikler, Dinî Değerler ve Önleyici Stratejiler" başlığıyla derinlemesine inceledik. Prof. Dr. Ekmel Geçer, yazısında şiddetin yalnızca bireysel çabayla değil aynı zamanda toplumsal ve ailevi düzeyde sürdürülen çok yönlü, çok katmanlı stratejilerle önlenebileceğini vurguladı. Prof. Dr. Ejder Okumuş, "Yeni Biçimleriyle Şiddet" adlı yazısında, bugün şiddetin en azgın, en yakıcı, en vahşi, en barbar örneklerinden birine Gazze'de şahit olduğumuzun altını çizdi. Prof. Dr. Mustafa Uslu ise Uzmanına Sorduk köşemizde, çocukların şiddet eğiliminin temel sebeplerini, ebeveyn tutumlarının rolünü detaylıca açıkladı. Canan Zerenay Avan, "Görünmeyen Şiddet: Sözle Vurmak" başlıklı makalesinde, sözlü şiddetin insanın onurunu hedef alan bir hak ihlali olduğunu ifade etti. Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan ile gerçekleştirdiğimiz söyleşide ise modern insanın yaşadığı anlam arayışı ve değer bunalımına karşı İslam felsefesinin sunduğu köklü ufku konuştuk.

Dergimizi siz kıymetli okurlarımızın beğenisine sunarken geleceğimizi sevgi ve merhamet ışığıyla inşa eden tüm fedakâr öğretmenlerimizin Öğretmenler Günü'nü en içten dileklerimizle kutluyoruz.

İZİN
Dİ
K
A
T

10. YENİ BİÇİMLERİYLE ŞİDDET

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ

14. UZMANINA SORDUK

Mustafa BERK

18. GÖRÜNMEYEN ŞİDDET: SÖZLE VURMAK

Canan ZERENAY AVAN

20. ALIŞVERİŞİN AHLAKI, İMANIN ÖLÇÜSÜ

Dr. Mevlüt HALİLOĞLU

22. Bİ' KAHVE?

Gülsüm KARAPINAR

28. YAKIN İLİŞKİLERDE GÜVEN VE GÜVENLİK DUYGUSUNUN ÖNEMİ

Cihan ULUÇ

32. DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU

Hatice TOPKARAOĞLU

04

ŞİDDETİ ANLAMAK: PSİKOLOJİK DİNAMİKLER, DİNİ DEĞERLER VE ÖNLEYİCİ STRATEJİLER

Prof. Dr. Ekmel GEÇER

38

SÖZ ON TÜRLÜ, SÖYLENECEK BİRDİR

Gülşen ÜNÜVAR

24

TEŞHİR ÇAĞINDA BİR MAHREMİYET DİRENİŞİ: İFFET

Dr. İsmail ÇİÇEK

KASIM
2025

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Hamza BAYRAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Editör
Mustafa BERK

Yayın Koordinatörleri
Esmâ TÜRKSEVEN
Şule TÜZÜN
Dudu ALKAN

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik-Tasarım
Epa-Mat Basım Yayın Prom. San. Tic. Ltd. Şti
www.epamat.com.tr

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
ailedergisi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /dibailedergisi
Twitter: /diyanetailedergisi
Instagram: /diyanetailedergisi

54

YILDIZ SARAYI: KLASİKLE MODERNİN MUHTEŞEM AHENGİ

Sümeyra YAMAN

34. BOZKIR SARISI

Gülsüm ALKAN

40. UZAY KEŞFİNDE YAPAY ZEKÂ

Meryem KILIÇ

42. TEK EBEVEYNLİ YAŞAM: PSİKOLOJİK BİR BAKIŞ

Ayşenur BAYRAKTAR

46. PROF. DR. MUSA KAZIM ARICAN İLE SÖYLEŞİ

Mustafa BERK

50. HAYATIN ÇİÇEKLİ ADIMLARI

Hatice YILDIRIM NAÇ

62. SU TASARRUFU

Şule TÜZÜN

64. SELÇUKLULAR VE SULTAN ALPARSLAN

Dr. Mehmet Fatih BECERİK

68. MONARK KELEBEKLERİ SÜREKLİLİK VE TÜRK KÜLTÜRÜNDE ÖLÜM

Zeynep KAYSERİ UZUN

74. AYŞE SIDIKA HANIM

Meryem DALĞIÇ

76. ÇOCUKLUK ÇAĞI HASTALIKLARINDA FİTOTERAPİ

Dr. Ahmet ÇELİK

78. BULMACA

Ali OSMANOĞLU

80. KİTAPLIK

Necla DİNÇ

58

TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA FÜTÜVVETNAMELER

Ali AYĞÜN

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97

0312 295 72 05 – 06

Faks: 0312 285 18 54

e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı

TC Ziraat Bankası, Mustafa Kemal

Mahallesi Şube IBAN:

TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler;

Yurt içi: İl Müftülükleri,

İlçe Müftülükleri

Yurt dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri,

Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü: Aylık, Yaygın, Süreli

Yayın, Diyanet Aile Dergisi (Türkçe)

Basım Tarihi: 23.10.2025

Baskı

İhlas Gazetecilik A.Ş.

Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas

Plaza No: 11 A/41

Yenibosna Bahçelievler, İstanbul

Tel: 0 212 454 30 00

Yayımlanacak yazılarda düzeltme

ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların

bilimsel sorumluluğu yazarlarına

aittir. Diyanet Aile Dergisi, Diyanet

İşleri Başkanlığı yayın organıdır.

Dergide yayımlanan yazı, konu,

fotoğraf ve diğer görsellerin her

hakkı saklıdır.

İzinsiz, kaynak gösterilmeden her

türlü ortamda alıntı yapılamaz.

ŞİDDETİ ANLAMAK: PSİKOLOJİK DİNAMİKLER, DİNÎ DEĞERLER VE ÖNLEYİCİ STRATEJİLER

■ Prof. Dr. Ekmel GEÇER

Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Giriş ve Tanımlama
İnsanın konuşulduğu her ortamda bir şekilde “şiddet” olgusuna da değinilmiş, bu konu insanlık tarihi boyunca tartışılmaya devam etmiştir. Şiddet, bu yönüyle insanlığın en kalıcı ve yıkıcı sorunlarından biri olmuştur. Bireysel şiddet ve sebep olduğu sorunlar bir yana, milletler arasındaki savaşlar toplumları yerinden etmiş, kültürleri yok etmiş, doğayı tahrip etmiş bireyler ve gruplar üzerinde derin psikolojik ve fizyolojik yaralar bırakmıştır.

Bu kalıcılık ve yıkıcılık, farklı disiplinlerden (felsefe, sosyoloji, psikoloji, iletişim, siyaset, tıp vb.) bilim insanlarını ve düşünürleri, şiddetin kökenini, görünür hâle geliş biçimlerini ve insanın kendi yıkıcılığını nasıl denetleyebileceğini tartışmaya yöneltmiştir. Dolayısıyla şiddeti anlamak bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç duyar. Şiddeti tanımlamak onun teorik temellerini bilmek, türlerini ayırt etmek, kültürel ve dinî yönlerine vâkıf olmak, altında yatan psikolojik dinamikleri çözümllemek ve etkili önleme stratejileri geliştirmekle mümkündür.

Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) göre şiddet, bireyin; fiziksel gücünü veya psikolojik baskıyı kendisine, bir başkasına ya da bir topluluğa karşı kullanarak yaralanmaya, ölüme, duygusal zarara, gelişim bozukluğuna veya mahrumiyete neden olmasıdır. Bu tanım, şiddetin bazı temel boyutlarına dikkat çeker:

- Kasıtlılık: Şiddet rastlantısal değildir; çoğu zaman bilinçli bir seçim ve planlı bir eylemin sonucudur.
- Zorlama biçimi: Fiziksel, sözlü ya da sembolik yollarla ortaya çıkabilir.
- Hedef odaklılık: Kişi, kimi zaman kendine zarar verir kimi zaman başka bireyleri ya da toplulukları hedef alır.
- Sonuçları: Şiddet her durumda bir “zarar” doğurur. Bu zarar, anlık bir fiziksel yaralanma olabileceği gibi uzun vadede psikolojik ya da toplumsal bir tahribat da oluşturabilir.

Bununla birlikte şiddeti yalnızca “barışın veya uzlaşının yokluğu” olarak görmek eksik bir yaklaşımdır. Johan Galtung’un (Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. Journal of Peace Research, 6(3), 167–191.) “yapısal şiddet” kuramı bu noktada önemli bir perspektif sunar: Şiddet her zaman görünür çatışmalarla sınırlı değildir. Bireylerin ya da toplumların temel ihtiyaçlarının sosyal kurumlar ve sistemler tarafından engellendiği durumlarda da ortaya çıkar. Örneğin, çalışanlara emeğinin karşılığının verilmemesi ya da fırsat eşitsizliklerinin sürdürülmesi birer şiddet biçimidir. Bu tür durumlarda şiddet, fiziksel eylemlerden çok daha derin ve görünmez bir biçimde işleyerek bireylerin onurunu ve yaşam kalitesini zedeler.

Psikolojik ve Dinî Bağlam

Şiddet ve saldırganlık konusunu ele alırken psikanalizin kurucusu Sigmund Freud’un yaklaşımına da bakmak gerekir. Ona göre, saldırganlık dışsal koşullardan değil insanın doğasından kaynaklanır. İnsan hem koruyucu ve üretken içgüdülere hem de yıkıcı eğilimlere sahiptir. Bu nedenle şiddet, insanın varoluşsal çelişkisinin bir yansımasıdır. (Freud, S. (1920). Beyond the Pleasure Principle. Vienna: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.) Freud, bireylerin bastırılmış öfke, kıskançlık ya da suçluluk duygularını çoğu zaman farkında olmadan başkalarına yönelttiklerini belirtir. Bu duygularını ve

» **Bireysel şiddet ve sebep olduğu sorunlar bir yana, milletler arasındaki savaşlar toplumları yerinden etmiş, kültürleri yok etmiş, doğayı tahrip etmiş ve bireyler ve gruplar üzerinde derin psikolojik ve fizyolojik yaralar bırakmıştır.**

kendi iç çatışmalarını dışa vurarak da bir tür “rahatlama” (katharsis) yaşadıklarını aktarır. Ona göre saldırganlık, bastırıldığında patlayabilir; dolayısıyla bu enerjinin yok sayılmadan uygun biçimlerde yönlendirilmesi gerekir.

Buna karşılık, öğrenme temelli yaklaşımlar şiddetin doğuştan gelmediğini, çevresel etkileşimler sonucu öğrenildiğini savunur. Albert Bandura’nın (Bandura, A. (1973). Aggression: A Social Learning Analysis. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.) “sosyal öğrenme kuramı”, bireylerin şiddet davranışlarını gözlem, model alma ve pekiştirme yoluyla öğrendiklerini öne sürer. Bandura’nın deneyinde çocuklar, bir yetişkinin oyuncak ayıya vurduğunu izledikten sonra, aynı oyuncaklara benzer biçimde saldırgan davranışlar sergilemişlerdir. Bu nedenle çocuklar, ailelerinde ya da medyada gördükleri saldırgan davranışları taklit ederek şiddeti bir iletişim ya da güç aracı olarak benimseyebilirler. Dolayısıyla, şiddetin kökeni yalnızca bireysel dürtülerde değil toplumsal öğrenme süreçlerinde ve kültürel normlarda da aranmalıdır. Eğitim, rol modelleri ve toplumsal değerler bu öğrenme sürecinde belirleyici rol oynar. Bu nedenle aileler, çocuklarına huzurlu bir gelecek sunmak istiyorsa onların anlamlı sosyal ilişkiler kurabilecekleri güvenli ve destekleyici ortamlar hazırlamalıdır. Ayrıca

çocukları, dinî ve insani değerleri içselleştirmelerine yardımcı olabilecek olumlu rol modellerle tanıştırmak büyük önem taşır.

İslami bakış açısı ise Freud ve Bandura'nın yaklaşımını ahlaki bir çerçeveye bütünler. İslam'a göre, insan hem iyiliğe hem kötülüğe meyilli bir varlıktır. Ancak akıl ve irade, onu yönlendiren temel güçlerdir. Âl-i İmran suresindeki 134. ayet bu bağlamda "Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever." diyerek öfke kontrolünün önemine vurgu yapar. Yani Kur'an, insanın öfkelerini kontrol etmesini, adaletten sapmamasını ve intikam yerine affı tercih etmesini öğütler. Hz. Peygamber (s.a.s.) de "Gerçek güçlü kişi, öfkelenğinde nefesine hâkim olandır." (Buhari, Edeb, 102) diyerek şiddetin

değil öz denetimin yüceltilmesi gerektiğini vurgular. Bir başka hadisinde ise Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Gereğini yerine getirmeye gücü yettiği hâlde öfkesini yenen kimsenin kalbini Allah emniyet ve imanla doldurur." (Ebu Davud, Edeb, 3; Tirmizi, Birr, 74) Bu hadis, öfke kontrolünün ne kadar yüce bir erdem olduğunu vurgulamakta ve öfkesine hâkim olan kimsenin bu tutumuyla imanını güçlendireceğine işaret etmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Zarar verme ve zarar görme yoktur." hadisi, öfkenin yalnızca bireysel değil toplumsal düzeyde de kontrol edilmesi gerektiğine işaret eder. Bu ilke, Müslümanların yaşadıkları toplumda hem kendi haklarını hem de başkalarının haklarını gözetme sorumluluğunu vurgular. Mümin, çevresine zarar vermekten kaçınmalı; uyum, adalet ve barış içinde bir yaşam sürdürmeyi hedeflemelidir.

Kişi haksızlığa uğradığında dahi intikam duygusuyla değil hukuki ve meşru yollarla hakkını aramalıdır. Bu şekilde hakkını tazmin etmesi, saldırganlık ya da şiddet olarak değil adaletin tesisi olarak değerlendirilebilir. Bu ayet ve hadislerden hareketle, İslam'ın şiddeti ne doğuştan kaçınılmaz bir dürtü olarak ne de yalnızca öğrenme yoluyla edinilen bir davranış biçimi olarak gördüğünü söylemek mümkündür. Aksine, şiddeti insanın iradesi, ahlaki olgunluğu ve ruh terbiyesiyle dönüştürmesi gereken bir imtihan olarak değerlendirir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) müminleri intikam arzusundan sakındırması, affı, merhameti ve uzlaşmayı tavsiye etmesi de bu bağlamda öfkenin denetimiyle ilgilidir. Nitekim savaş zamanlarında dahi kadınlara, çocuklara ve savaşımayan sivillere zarar verilmemesi gerektiğini vurgulaması; mahsullere, hayvanlara ve ibadethanelere dokunulmamasını emretmesi de öfkenin sınırlandırılması ve yönlendirilmesine dair ahlaki bir rehberlik sunmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.), öfke ve şiddetin insan ruhunda bırakacağı tahribata dikkat çektiği en önemli hadislerinden biri "Öfkelenme." hadisidir. Rivayete göre bir sahabe Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelerek "Bana bir nasihatte bulun." der. Peygamberimiz (s.a.s.) ona "Öfkelenme." buyurur. Sahabe bu isteğini üç kez tekrar eder; Hz. Peygamber (s.a.s.) de her defasında aynı

öğüdü yineler. Bu hadiste iki önemli nokta öne çıkar: İlki, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) öfkenin insan psikolojisindeki yıkıcı gücüne dikkat çekmesidir. Öfke kontrol edilemediğinde bireyin hem kendisine hem de çevresine zarar verebileceğini vurgulamaktadır. İkinci olarak, Peygamberimiz (s.a.s.) nasihatte bulunurken muhatabının psikolojik durumunu dikkate almış, onun kişisel ihtiyacına uygun bir cevap vermiştir. Yani Hz. Peygamber (s.a.s.), bireyin içsel dünyasına hitap ederek duygu ve düşüncelerini düzenlemesine yardımcı olmuştur. Nitekim başka bir hadiste, "Hangi amel daha faziletlidir?" diye soran bir sahabe'ye "Vaktinde kılınan namaz." diye cevap vermesi, onun öğütlerinin kişisel duruma göre şekillendiğini göstermektedir.

Psikolojik açıdan öfke, bireyin algıladığı bir haksızlık, tehdit veya engellenmeye karşı verdiği doğal bir tepkidir. Ancak bu duygu, kontrol edilmediğinde düşünmeyi gölgeler, empatiyi zayıflatır ve saldırgan davranışlara dönüşerek hem kişinin kendisine hem çevresine zarar verir. "Öfke gelince göz kararır; öfke gider yüz kararır." ifadesi bu döngüyü anlatır. Kontrol edilmeyen öfke şiddete evrilerek psikolojik, fiziksel ve çevresel zarara neden olur. Bu nedenle Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine tavsiyede bulunmasını söyleyen sahabeye üç defa "Öfkelenme." diye tekrarlama, öfkenin

bastırılmasından çok onun fark edilip yönetilmesi gerektiğine işaret eder. Bu yönlendirme, psikolojideki "duygusal farkındalık" ve "öz denetim" kavramlarıyla örtüşmektedir. Öz denetim; bireyin kendi duygu, düşünce ve davranışlarını bilinçli biçimde kontrol edebilmesi, onları uygun şekilde yönlendirebilmesi ve ahlaki, toplumsal ya da kişisel hedefleri doğrultusunda düzenleyebilmesi anlamına gelir. Başka bir ifadeyle öz denetim, "hemen tepki vermek yerine önce sakin kalma ve düşünmeyi seçme" becerisidir. Duygusal farkındalık ise bu süreci tamamlayan bir beceridir. Kişinin kendi duygularını tanıyıp anlamasının yanı sıra başkalarının duygularını fark edebilmesini ve onlara uygun biçimde tepki verebilmesini ifade eder. Dolayısıyla bireyin kendini tanıması, duygularını

yönetebilmesi ve başkalarına karşı empati geliştirmesi, onun öz farkındalığının bir göstergesidir. Bu farkındalık, kişinin hem topluma zarar vermemesini hem de diğer bireylerle saygı temelli bir ilişki kurmasını sağlar.

Psikolojik açıdan, öfke anında bireyin dürtüsel davranması ve aceleci kararlar vermesi oldukça olasıdır. Zira bu durumda beyinde bilişsel kontrolü ve öz denetimi sağlayan prefrontal korteksin etkinliği azalır. Bunun sonucunda insanın empati kurma, ahlaki yargıda bulunma ve dürtülerini kontrol etme gibi karmaşık zihinsel süreçleri kontrol edebilme kabiliyeti zayıflar ve kişi düşünmeden, duygusal yoğunlukla hareket eder. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Öfkelenme" nasihati, aslında bu biyolojik ve duygusal sürecin farkına varmayı, kişinin kendisini gözlemleyip muhasebeye çekerek bir

farkındalık geliştirmesini öğütler. Böylece birey, duygularını yönetme ve tepkilerini erteleme becerisi kazanarak bilişsel kontrolünü güçlendirir. Bu yönüyle söz konusu hadis hem davranışsal öz denetim hem de ahlaki olgunluk açısından derin bir psikoterapötik değere sahiptir; insanı öfkesine yenik düşmekten değil onu dönüştürmekten sorumlu kılar. İslam ahlakında öz denetim, nefsin terbiyesiyle yakından ilişkilidir ve öfkeye, öfke anında sabırla karşılık verebilme erdemi olarak görülür.

Şiddetten Kaçınmak

Şiddet, çok yönlü ve karmaşık bir olgudur; biyolojik, psikolojik, kültürel ve sosyal boyutlarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Bazı biyo-psikolojik yaklaşımlar şiddeti doğuştan gelen bir eğilim olarak yorumlasa da İslam öğretisi şiddetin insanın iradesi, akli ve ahlaki değerlere bağlılığı sayesinde uzlaş, barış, merhamet, kendini bilme ve adalet ilkeleriyle yönlendirilebileceğini vurgular. Psikoloji, şiddetin altında yatan içsel dinamikleri ve dürtüsel süreçleri açıklarken manevi ve etik perspektif, yaşamın, insanın, doğanın, çevrenin ve duyguların kutsal olduğunu hatırlatarak bu eğilimlerin dönüştürülmesi için bir anlam ve değer zemini sunar.

Bu nedenle, şiddetin önlenmesi yalnızca bireysel çabayla değil aynı zamanda toplumsal ve ailevi düzeyde

» **Şiddeti anlamak bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç duyar. Şiddeti tanımlamak onun teorik temellerini bilmek, türlerini ayırt etmek, kültürel ve dinî yönlerine vâkıf olmak, altında yatan psikolojik dinamikleri çözümlemek ve etkili önleme stratejileri geliştirmekle mümkündür.**

sürdürülen çok yönlü, çok katmanlı stratejilerle mümkündür. Öncelikle, bireyin öz farkındalığını güçlendirmesi temel bir adımdır. Özellikle Yunus Emre'nin veciz biçimde dile getirdiği gibi, insanın "kendini bilmesi" gerekir. Kişi kendi duygularını tanımalı, öfkesini fark etmelidir. Duygularını ve öfkesini yapıcı biçimlerde yönlendirebilmelidir. Zira bu beceriler bir yandan bireyin iç huzurunu sağlarken diğer yandan aile içinde ve kişiler arası ilişkilerinde çatışmaların büyümeden çözülmesine katkıda bulunur.

Aile ilişkilerinde şiddeti önlemenin en etkili yollarından biri, sevgi, merhamet ve anlayış temelli bir iletişim kültürü geliştirmektir. Eşler, ebeveynler ve çocuklar arasında güvenli bağların kurulması,

karşılıklı saygının ve empatik dinlemenin öğrenilmesi, olası öfke veya kırgınlıkların anlamlı ve pozitif biçimde dönüştürülmesine olanak tanır. Aile ortamında "terapötik iletişim" olarak adlandırılan onarıcı ve duygusal farkındalık içeren bir dilin kullanılması; bireylerin kendilerini suçlama ya da savunma yerine ifade etmelerine zemin hazırlar. Böylelikle aile, bir çatışma alanı olmaktan çıkıp duygusal iyileşmenin ve dayanışmanın merkezi hâline gelir ve bu iyileşme aşama aşama topluma yansır.

Bununla birlikte, şiddetin önlenmesi yalnızca bireysel çabalara ya da aile içi ilişkilere indirgenmemelidir. Gerçek anlamda bir dönüşüm, bireylerin ve toplumların "iyi oluş" düzeylerinin yükseltilmesiyle mümkündür. Şiddetle mücadele, öfkeyi bastırmaktan öte; adalet, eşitlik ve refah temelli bir yaşam düzeninin kurulmasını gerektirir. Bu nedenle, toplumsal adaletsizlikler giderilmeli, ekonomik ve psikososyal destek mekanizmaları güçlendirilmelidir. Aynı zamanda, insanların huzur ve güven hissiyle yaşayabilecekleri, doğayla uyumlu ve sağlıklı kent alanları tasarlanmalıdır. Bireysel, toplumsal ve çevresel düzeyde bütüncül bir iyileşme sağlandığında bugün sıkça tanık olduğumuz ya da medyada karşılaştığımız şiddet olaylarının azalma eğilimi göstermesi mümkün olacaktır.

YENİ BİÇİMLERİYLE ŞİDDET

■ Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Şiddet, günümüz dünyasında toplumsal hayatın bütün alanlarında belki de tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar farklı, yoğun, sık, vurgulu, ayrıntılı, dramatik, medyatik, karmaşık, gizli veya örtülü, “eğlenceli” ve “şiddetli” biçimlerde kendini göstermektedir. Şiddet, bugün yeni biçim ve içeriklerle karşımıza çıkmaktadır. Bu manada şiddetin; hayatın farklı boyutlarında ailede, eğitimde, siyasette, boş zamanlarda, ekonomik ilişkilerde, iletişimsel süreçlerde döngüsel hâllere bürünebildiği de gözlemlenebilmektedir. Şiddetin döngüselleştiği durumlarda bazen çok yaygın ve etkili şekillerde toplumsal ilişkiler tarumar olabilmekte, birçok insan için hayat çekilemez hâle gelebilmektedir. Denilebilir ki

fert, topluluk veya gruba ruhen yahut bedenlen, madden veya manen zarar veren, yaralayan, sakat bırakan veyahut öldüren bireysel, örgütsel veya grupsal davranışlar olarak anlaşılabilir olan şiddet, maalesef toplumsal gerçekliğimizin, insanlığın yerel ve küresel ölçeklerde ayrılmaz bir yönünü oluşturmaktadır.

Fiziksel olabildiği gibi psikolojik, sembolik veya metaforik de olabilen şiddet, genel anlamda her türlü kabalığı, sertliği, yumuşak karşıtlığını, zarar vermeyi, hak çiğnemeyi ifade etmektedir. Şiddetin ve şiddet eylemlerinin çeşitli psikolojik, sosyolojik, siyasal, kültürel vb. sebep ve boyutlarından bahsedilebilir. Örtülü şiddetten açık şiddete, dolaylı şiddetten dolaysız şiddete, öfkeden hakarete, sözel şiddetten (örneğin ağızdan

çıkan kötü sözden) fiziksel (örneğin bedene indirilen bir yumruk darbesine) şiddete, nazardan (kötü bakıştan) bedene fiilî müdahaleye, tehditten tazyike, çocuk istismarından her türlü cinayete, cinsel gündelik hayat ilişkilerindeki şiddet içerikli veya yüklü davranışlardan terör olaylarına, özneler arası şiddetten devlet şiddetine, iki kişi arasındaki kavgadan savaşımlara, şiddetten karşı-şiddete kadar insana zarar veren şiddeti, şiddetin çeşitli biçim ve tiplerini, dünyanın bütün coğrafyalarında görmek mümkündür.

Şiddet, yeni biçimleriyle yerel, ulusal ve küresel ölçeklerde insanlar arası ilişkileri olumsuz etkilemekte; bazı kişi, grup ve kuruluşlar hatta devletler üzerinden toplumu, insanlığı tehdit etmektedir. Sözle, sesle,

savaşla, katliamla, terör ve terörizmle, internetle, dijital ortam veya araçlarla kendini gösteren şiddet; sokakta, evde, çalışma hayatında, bürokraside, kurumsal süreçlerde, ekran münasebetlerinde, uluslararası ilişkilerde günümüz insanının en ciddi meselelerinden biri hâline gelmiş bulunmaktadır. Öyle ki; bu çerçevede şiddetin en azgın, en yakıcı, en vahşi, en barbar örneklerinden birine kör, katı ve bağnaz bir ideolojik din anlayışının da meşrulaştırmasıyla İsrail devleti ile siyasal aktörlerinin yönetiminde acımasız, azgın, gayrimeşru ve gayriahlaki terörist saldırılarına, katliam ve soykırımına maruz kalan Gazze’de, Filistin topraklarında, Beyt-i Makdis’te, Kudüs’te şahit olmaktadır.

Küresel ölçekte yoğun bir şekilde gündeme gelen şiddet,

en hafifinden en ağırına kadar en çok çocukları, kadınları ve dezavantajlı kişileri vurmaktadır. Evde, sokakta, işte, yolculukta, dolmuşta, otobüste, metroda, trende, internette, eski ve yeni biçimleriyle medyada sürekli karşılaştığımız muhatap olduğumuz şiddet, medyatikleşmenin de etkisiyle dijital ve siber düzlemlerdeki görünümleriyle toplumsal hayatta bir tür gösteriye hatta “gösteriş”e dönüştürülerek etkili kılınmaktadır. Şiddetin bu gösteri ve gösteriş dünyasında hayatın hemen her alanında kadın ve çocuklar, gençler ve yaşlılar, maddi ve canlı unsurlarıyla, bitki ve hayvanlarıyla, yeri ve uzayıyla tabii çevre, en önemlisi de bütün bunlarla ilişkili olarak toplumun ve dolayısıyla insan varlığının özü ve belkemiği olan aile hayatı, büyük zararlara, yokluklara, gerilimlere,

mutsuzluklara, ayrışmalara, bağımlılıklara, hastalıklara maruz kalmaktadır.

Şiddet Endüstrisi

Şiddetin endüstrileştirildiği, endüstri ürünleriyle topluma sunulduğu, ticarileştirildiği ve alınıp satıldığı bir süreçteyiz. Bu çerçevede bir şiddet endüstrisinden bahsedilebilir. Şiddet endüstrisi, şiddetle ilgili ürünlerin üretilip piyasaya sürüldüğü ve satıldığı bir yapıyı ifade etmektedir. Bu endüstri çok özenle kurulan, işletilen bir endüstri türüdür. Bu endüstri evde, sokakta, iş yerinde, toplu taşıma araçlarında, otururken, ayakta dururken, yürürken, koşarken, seyahat ederken, toplantıda iken, kısaca her hâlimizde şiddeti, şiddet ürününü karşımıza çıkarabilmekte ve bize takdim edebilmektedir. Böylece bir de onu insanlarla ve doğal

çevreyle ilişkilerimizde devreye sokabilmekte ve bizler de şiddetin bir parçası hâline gelebilmekteyiz.

Şiddetin Medyatikleşmesi

Şiddetin medya yoluyla normalleştirildiğini gözlemlemekteyiz. Şiddet, geleneksel ve yeni biçimleriyle medyada yer bulan ve meşrulaştırılan bir olgudur. Medya, reddederken veya olumsuzlarken bile şiddeti normal hâle getirmektedir. Haber programlarında, tartışma programlarında, filmlerde, reklamlarda, eğlence programlarında, yemek programlarında, çocuk oyunlarında, spor programlarında, maçlarda şiddetin yoğun bir şekilde ele alındığını, gösterime sokulduğunu, anlatıldığını, güncelleştirildiğini, mütemadiyen gündemde tutulduğunu, bir bakıma “estetize edilerek” sunulduğunu görmekteyiz. Bu noktada medyanın şiddetinden şiddetin medyasına geçiş yapıldığı söylenebilir. Medyanın bütün tür ve biçimleriyle, bütün araç ve teknolojileriyle çeşitli güçlerin elinde şiddetin bizzat öznesi ve aracı olduğu, topluma şiddet uygulayabildiği, muhatap kitlesine şiddet uygulayabildiği bilinmektedir. Fakat bundan daha ileri bir durumla karşı karşıyayız. Şiddetin medyalaşması, medyatikleşmesi veya medyatize olmasıyla birlikte şiddet medyayla bütünleşmekte, medya büsbütün şiddetin elinde, şiddet endüstrisinin bir parçası olarak şiddet üretmektedir.

Dijital Şiddet

Dijital şiddet, şiddetin âdeta incelikle işlenerek insanları, özellikle çocuk ve gençleri hedef alarak onların hayatlarının “olağan” boyutu hâline geldiği bir şiddet türüdür. Dijital şiddet, insanın ısrarla izlenmesine veya takip edilmesi, görüntülerinin alınıp paylaşılmasına, video veya ses kayıtlarının alınıp internet ortamlarında yayınlanmasına ve bunlar üzerinden tehdit edilmesine göndermede bulunmaktadır. Bu hususlara bağlı olarak dijital alanlarda maddi ve manevi olarak insanı rahatsız eden, üzen, itibarsızlaştıran veya onurunu/ itibarını zedeleyen, nefret içeren söz, söylem ve eylemlere maruz bırakan eylemleri ifade eden dijital şiddet, toplumsal huzuru tehdit eden tehlikeli bir durumdur. Böylece patolojinin normalleştiği bir şiddet sarmalı toplumda etkili olmaktadır. Dijital şiddet, fert, grup veya kurumun siber araçlarla kuşatılması ve çok boyutlu bir zarara maruz bırakılmasını amaçlamaktadır.

Sosyal medya mecralarında her türlü şiddet çok farklı biçimleriyle yüzünü göstermektedir. Dijital şiddet; sosyal ağlar, uygulamalar, bloglar, arama motorları, web siteleri, mesajlaşma mecraları, akıllı telefonlar, dijital oyunlar, internet gazeteleri, çevrim içi forumlar gibi pek çok interaktif platformda varlığını gösterebilmektedir. Dijitalleşmeyle kendini gösteren hızlı, derin, ince, gizli ve gizil şiddet sarmalı,

» Çocuklar, bazı kötü niyetli kimse veya odaklar tarafından çeşitli rollere bürünerek mesela arkadaşlık kurma, sorunlarıyla ilgilenme, şakalaşma, sevme, espri yapma, sahiplenme gibi bahanelerle istismara ve dolayısıyla şiddete maruz bırakılabilmektedirler.

insanları öyle kuşatmaktadır ki bazı durumlarda bilhassa interneti, sosyal medyayı bilinçli olarak kullanmayan, internet bağımlısı olan çocuk ve gençler hatta bazen internete bilerek giren yahut girdiğini düşünen kişiler dahi şiddet sarmalı ve bombardımanından payına düşeni almaktadır. Bilgisayar, cep telefonu ve tablet gibi teknolojik araçlar vasıtasıyla dijitalleşmenin bir parçası olanlar, bilgi toplarken bile şiddete maruz kalabilmektedirler. İnsan, dijital ortamlarda devasa bir bilgi bombardımanına ve düzensiz bilgi yığına muhatap olmaktadır. İnternette doğru olmayan pek çok bilgi kontrolsüzce yayılmaktadır. Yani insan dijital araçlarda infodemiye maruz kalmaktadır. Bu da insana ciddi bir şiddet uygulanması anlamına gelmektedir. Dijital

ortamlarda insanlar, benzer bir şekilde sadece doğrudan şiddet görüntüleriyle ve şiddete başvuran ilişki ve diyalog biçimleriyle değil dolaylı olarak, söz gelimi resimlerle de şiddete maruz kalabilmektedirler. İnternette sosyal medyada, örneğin Whatsapp gruplarında, X'te, Instagram'da, Facebook'ta vd. şiddet dili ve söyleminin kol gezdiği, insanların birbirlerine dil ile şiddet uyguladıkları bilinmektedir. Dijital şiddetin etkisi dijital ortamlarla sınırlı kalmamakta, insanlar oradan öğrendikleri şiddeti gerçek hayatta da uygulama yoluna gidebilmektedirler. Dolayısıyla dijital ortamlar, şiddetin öğrenildiği ortamlar olabilmektedir.

Siber Şiddet ve Zorbalık

Şiddetin en etkili, en kurnazca, sinsice kendini gösterdiği türlerden biri siber şiddet ve ona bağlı olarak siber zorbalıktır. Siber zorbalık da dâhil şiddet, siber tehditlerin insan için en tehlikelilerinden biridir. İnternete girilen bilgisayarlar ve cep telefonlarıyla diğer birçok aracın çok geniş ölçekte kullanımı, siber şiddete ve zorbalığa maruz kalmayı arttırmaktadır. Elektronik temelli iletişim teknolojileri aracılığıyla ortaya konulan dijital bir şiddet türü olarak siber zorbalık, insanlar, özellikle çocuk ve gençler üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Siber şiddet, internet ortamında sosyal ağlarda, mesaj gruplarında, dijital oyunlarda çocuklarla gençlerin karşılaştıkları, öznesi ve nesnesi olabildikleri çok

tehlikeli bir şiddettir. Siber şiddet, siber ortamlarda her türlü şiddeti içine alan bir kavramsallaştırmadır. Fakat bu şiddet türünün içinde değerlendirilen siber zorbalık günümüzde internet, dijital teknolojiler veya cep telefonları aracılığıyla hayat gerçekliğinin çok farklı ortamlarında, araçta, uçakta, trende özellikle çocuk, ergen veya gençler arasında gerçeklik bulan eziyete, tehdide, tacize, tahkire, mahremiyeti çiğnemeye işaret etmektedir. Bugün dünyada kendi toplumumuz dâhil internet kullanımının artmasına paralel olarak akran şiddeti ve zorbalığının siber ve dijital düzlemde arttığı söylenebilir.

Siber şiddet kapsamında çocukların hatta gençlerin çeşitli yöntem, dil ve araçlarla taciz, tahkir gibi yollarla istismara uğra(tıl) dıkları, çocuk ve gençlerin âdeta köleleştirildikleri, uşaklaştırıldıkları ve kötüye kullanıldıkları hususunu da hatırlamak gerekmektedir. Çocuklar, bazı kötü niyetli kimse veya odaklar tarafından çeşitli rollere bürünerek mesela arkadaşlık kurma, sorunlarıyla ilgilenme, şakalaşma, sevmeye, espri yapma, sahiplenme gibi bahanelerle istismara ve dolayısıyla şiddete maruz bırakılabilmektedirler.

Şiddetin Gösteriye Dönüşmesi

Şiddetin gerek doğrudan toplumsal gerçeklikteki iletişimsel eylemlerle gerekse geleneksel ve yeni medya araçları ve ortamlarındaki gösterimlerle âdeta gösteriye

dönüştürüldüğü, bazen gösteriye dönüştürülerek eğlence aracı hâline getirildiği görülmektedir. Gazze'de yapılan katliam ve soykırımın, çoğunluğunu çocuk ve kadınların teşkil ettiği büyük ölümlerin gerçekleştiği orantısız, acımasız, barbarca savaş bütün şiddet boyutlarıyla televizyonlarda, internetin bütün alanlarında, gazetelerde gösterilmektedir. Erkeğiyle kadınıyla çocukların, ergenlerin, gençlerin, yetişkinlerin, yaşlıların, ailenin, özellikle dezavantajlı kişilerin şiddetin bu gösteri hatta gösteriş konusu yapıldığı dünyada zihinsel, fikrî, bedensel, ruhi, maddi ve manevi düzlemlerde çok ciddi tehlikelerle karşı karşıya kaldıkları bir gerçektir.

Netice olarak şiddet, toplumsal gerçekliğin dijital ve siber ortamlar dâhil bütün boyutlarında kendini gösteren insanlar için çok tehlikeli bir durumdur. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki dijital ve siber şiddet, bütün şekil ve muhtevalarıyla gerçek şiddettir. Şiddetin dijital veya sanal ortamda gerçekleşen bir şiddet olması, bu şiddet türünün gerçek olmadığı anlamına gelmez. Şiddet sarmalı ve döngüsünden kurtulmanın yolu, insanın özne olması, özne toplum inşa etme çabası içinde olması, bunun için de ailenin varlığını, sağlığını ve huzurunu korumaya çalışması elzemdir. Bütün bunların gerçekleşmesi için de kendi medeniyet kodlarımıza bağlı, doğru bir eğitim hayatının olması gerekmektedir.

Çocuk, evde babasının öfke patlamalarını, annesinin bağırışlarını görünce bunları “model alarak” öğreniyor. Hâlbuki Peygamber Efendimizin hayatı tam tersi bir modeldir; torunları sırtında iken namazı uzatır, onlara asla kızmazdı.

■ Söyleşi: Mustafa BERK

Prof. Dr. Mustafa USLU
Alanya AKÜ Eğitim Fak. Dekanı

Toplumsal dokumuzun en büyük yarası olan şiddet, çağımızda ürkütücü boyutlara ulaştı. Artık yalnızca yumrukla değil sözle, ekonomik baskıyla ve en tehlikelisi dijital ekranlar aracılığıyla ruhlara işliyor. Değerler erozyonu ve tahammülsüzlüğün normalleşmesi, bu şiddet selinin temelini oluştururken çocuklarımız, "gözlemsel öğrenme" yoluyla şiddeti bir çözüm biçimi olarak model alıyorlar.

Peki, merhameti kaybeden nesiller bu tehlikeli döngüden nasıl kurtarılacak? Aile içi sevgi ve şefkatin hükmettiği, huzur yuvası olması gereken ortamlar neden şiddeti besliyor? Bu hayati soruların cevaplarını ve şiddete karşı alınması gereken bütüncül tedbirleri Prof. Dr. Mustafa Uslu ile masaya yatırdık.

Şiddeti en genel tanımıyla ele alacak olursak bugün bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl bir şiddet haritasıyla karşı karşıyayız? Şiddetin günümüzdeki yaygınlığı ve çeşitlenmesi hakkında neler söylersiniz?

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımıyla; kişinin kendisine, başkasına veya bir gruba karşı yaralama, ölüm, psikolojik zarar veya yoksunlukla sonuçlanan kasıtlı güç kullanımıdır. Günümüzde bu klasik tanımın çok ötesine geçerek fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik ve dijital gibi çeşitli türleriyle hayatımızın her alanına sinmiştir. Bu çeşitlenmeyle birlikte aile içi şiddet, okullarda akran zorbalığı, iş yerlerinde mobbing ve sosyal medyada linç kültürü yaygınlaşmıştır. Dijitalleşmeyle birlikte siber zorbalık, online taciz ve nefret söylemi gibi yeni şiddet biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu yaygınlaşmanın temelinde ise değerler erozyonu, manevi boşluk, aile yapısının zayıflaması ve tahammülsüzlüğün normalleşmesi yatmaktadır. Ekonomik baskılar, gelecek kaygısı ve medyanın şiddeti sıradanlaştırması, bireylerin ruh sağlığını olumsuz etkileyerek şiddet eşiğini düşürmektedir. Pandemi sonrası artan aile içi şiddet, toplumsal kutuplaşma ve ekonomik belirsizlikler, şiddet haritasının öne çıkan unsurlarıdır. En endişe verici gelişme ise şiddetin giderek normalleşmesi ve meşrulaştırılmasıdır. Bu nedenle şiddet, salt bir güvenlik sorunu olarak değil eğitim,

aile, toplumsal değerler ve ruh sağlığı perspektiflerini içeren bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Çocuklar, çeşitli uyaranlar etkisiyle şiddetle muhatap olmakta ve bu onların merhamet algısı üzerinde ciddi baskı oluşturmaktadır. Çocuklarda şiddet eğiliminin temel sebepleri nelerdir?

Albert Bandura'nın "Sosyal Öğrenme Kuramı"na göre çocuklar, gözlem ve taklit yoluyla davranışları öğrenirler. Bandura'nın ünlü "Bobo Bebek" deneyinde, yetişkinlerin saldırgan davranışlarını izleyen çocukların aynı davranışları sergilediği kanıtlanmıştır. Bu, çocuklarımızın neden şiddete eğilimli olduğunu açıklayan en temel bilimsel yaklaşımdır. Çocuk, evde babasının öfke patlamalarını, annesinin bağırışlarını görünce bunları "model olarak" öğreniyor. Hâlbuki Peygamber Efendimizin (s.a.s.) hayatı tam tersi bir modeldir; torunları sırtında iken namazı uzatır, onlara asla kızmazdı.

Günümüzde Bandura'nın bahsettiği modeller sadece aile değil televizyon, internet, oyunlar ve sosyal medyadır. Çocuklarımız gün içerisinde saatlerce şiddet içerikli görüntülere maruz kalıyor, oradaki kahramanların şiddetle sorun çözdüğünü görüyor. "Gözlemsel öğrenme" süreciyle bu davranışları içselleştiriyorlar. Üstelik şiddet videoları viral olunca çocuk "ödüllendirilmiş saldırganlığı" görüyor ve taklit ediyor. Bandura'nın "öz yeterlik" kavramı da önemli;

çocuk şiddetle güç kazandığını hissediyor.

Aile içi sevgisizlik, duygusal ihmal, tutarsız disiplin anlayışı da şiddeti besliyor. "Dayak cennetten çıkmadır." zihniyeti, aslında İslam'ın merhamet ve şefkat temelli çocuk terbiyesine aykırıdır. Manevi değerlerden, empati eğitiminden yoksun büyüyen çocuk başkasının acısını hissedemiyor. Okullardaki rekabet baskısı, akran zorbalığı, başarısızlık korkusu da tetikleyici faktörlerdir. Unutmayalım ki Bandura'nın vurguladığı gibi, çocuklar çevrelerindeki modelleri taklit ederler; bu nedenle onlara sevgi, sabır ve merhametle yaklaşmak en büyük sorumluluğumuzdur.

Aile içi iletişim, çocukların şiddetle ilişkisini belirleyen önemli faktörlerden biri. Ebeveyn tutumlarının ve aile içi dinamiklerin çocuklarda şiddet davranışını tetiklemedeki rolünü nasıl değerlendirirsiniz?

Aile, çocuğun ilk okuludur ve ebeveyn tutumları şiddet eğilimini doğrudan şekillendirir. Diana Baumrind'in sınıflandırmasına göre, otoriter tutumdaki katı kurallar ve baskı, çocuğun öfkesini bastırmasına ve bu duyguyu ileride şiddet olarak dışa vurmasına zemin hazırlar. "Sus, erkek adam ağlamaz!" gibi yaklaşımlar duygusal gelişimi engeller. Tam aksine, aşırı müsamahakâr tutumda sınırların olmaması, çocuğu "hayır" karşısında şiddete başvuran benmerkezci bir bireye dönüştürebilir. Ancak en derin yaralar genellikle en

az görünendir: duygusal ihmal. Fiziksel ihtiyaçlar karşılanırsa da sevgi ve ilgiden yoksun büyüyen çocuk, bu boşluğu doldurmak için saldırgan davranışlar sergileyebilir. Daha da yıkıcı olan ise çocuğun aile içi şiddete doğrudan tanık olmasıdır. Bu durum, şiddeti bir ilişki biçimi olarak “normalleştirir” ve “Bağırın haklıdır, vuran güçlüdür.” algısını pekiştirir.

İslami gelenekte aile, karşılıklı sevgi ve merhametin (meveddet ve rahmet) hüküm sürdüğü bir huzur yuvası olarak tanımlanır. Ne var ki günümüzde dijital bağımlılık ve iletişimsizlik aile içindeki bu sıcak bağları zayıflatıyor. Sonuç olarak şiddetten uzak nesiller yetiştirmek için sorun salt disiplin değil şefkat, tutarlılık, sağlıklı iletişim ve çocuğun değerli hissettiği bir sevgi ortamının inşasıdır. Paylaşım ve güven üzerine kurulu bir aile iklimi en temel çözüm yoludur.

Günümüz çocukları sosyal medya, dijital oyunlar ve çeşitli görsel içerikler aracılığıyla erken yaşta şiddetle tanışıyor. Medyanın ve dijital dünyanın şiddet algısı üzerindeki etkisi konusunda neler düşünüyorsunuz?

Dijital çağın çocuklarımız üzerindeki etkisi gerçekten endişe verici boyutlara ulaştı. George Gerbner’in “Ekme Kuramı”na göre, medya tüketimi arttıkça şiddetin normal olduğuna dair inanç da artıyor. Çocuklarımız günde neredeyse 5-6 saat ekran karşısında; silah sesleri, patlamalar, kavgalar beyinlerine işliyor. Anderson ve Bushman’ın

araştırmaları, şiddet içerikli oyun oynayan çocukların saldırganlık düzeyinin %25 arttığını gösteriyor. Üstelik dijital oyunlarda öldürme “puan kazandırıyor”, şiddet ödüllendiriliyor. Bu da hayatın kutsallığı ilkesiyle tamamen çelişiyor.

Sosyal medyanın “viral şiddet” kültürü daha da tehlikeli. Okul kavgaları, sokak dövüşleri milyonlarca izleniyor, “beğeni” alıyor. Çocuk, şiddetin popülerlik getirdiğini görünce taklit ediyor. “Duyarsızlaşma” dediğimiz süreç başlıyor; artık acıya, gözyaşına, yaralanmaya tepki vermiyorlar. Hz. Peygamber (s.a.s.) “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz.” buyurmuşken çocuklarımız merhameti kaybediyor. Dahası, siber zorbalık yeni bir şiddet türü olarak hayatlarını zehirliyor; gece gündüz hakarete, tehdide maruz kalıyorlar. Ebeveynler “Oyalansın da beni rahatsız etmesin.” diye tablet veriyor, sonra şiddet eğilimli davranışlar görünce şaşırıyor. Oysa İslam’da çocuk terbiyesi “güzel ahlak” üzerine kuruludur. Kur’an kıssaları, sahabe hikâyeleri, peygamber örnekleri yerine süper kahramanlar, savaşçılar model alınıyor. Çözüm basit: Dijital detoks ve bilinçli medya kullanımı. Aile olarak birlikte kitap okumak, sohbet etmek, doğada vakit geçirmek çocuğu sanal şiddet dünyasından koruyacaktır.

Çocuklarda şiddet davranışının erken fark edilmesi ve önlenmesi açısından eğitim kurumlarına ve öğretmenlere

ne tür görevler düşüyor? Özellikle son zamanlarda çocuklar/gençler arasında daha görünür hâle gelen akran zorbalığı hakkında neler söylersiniz?

Öğretmenler, çocuklarımızın anne babadan sonraki en önemli rol modelleridir. Dan Olweus’un akran zorbalığı araştırmaları gösteriyor ki öğretmenin müdahalesi zorbalığı %50 oranında azaltabiliyor. Ancak maalesef öğretmenlerimizin çoğu “Çocuklar halletsin, büyürler düzeler.” diyerek görmezden geliyor. Hâlbuki Hz. Ömer’in dediği gibi “İlim öğrendiğiniz kimselerden hilm (yumuşaklık) ve vakar da öğreniniz.” Öğretmen sadece ders anlatmaz; ahlak ve merhamet modeli olmalıdır.

Akran zorbalığının erken belirtileri vardır: Çocuğun okula gitmek istememesi, arkadaşlarının azalması, içe kapanması, ders başarısının düşmesi, sürekli baş-karın ağrısı şikâyetleri. Fiziksel zorbalığın yanında artık “ilişkisel zorbalık” dediğimiz dışlama, dedikodu yayma, sosyal medyada aşağılama gibi türler de yaygınlaştı. WhatsApp gruplarından çıkarma, Instagram’da küçük düşürücü paylaşımlar çocuğu intihara bile sürükleyebiliyor. Peygamber Efendimiz “Müslüman kardeşine üç günden fazla küs duran cennete giremez.” derken bizim çocuklarımız aylarca birbirini dışlıyor.

Okullarımızda “sıfır tolerans politikası” uygulanmalı ama sadece cezayla değil sevgiyle

Fiziksel ihtiyaçlar karşılanırsa da sevgi ve ilgiden yoksun büyüyen çocuk, bu boşluğu doldurmak için saldırgan davranışlar sergileyebilir. Daha da yıkıcı olan ise çocuğun aile içi şiddete doğrudan tanık olmasıdır. Bu durum, şiddeti bir ilişki biçimi olarak “normalleştirir” ve “Bağırın haklıdır, vuran güçlüdür.” algısını pekiştirir.

yaklaşılmalı. Zorba çocuk da aslında bir mağdurdur; evde şiddet görüyor, sevgisizlik yaşıyor olabilir. Değerler eğitimi müfredatı güçlendirilmeli, empati atölyeleri yapılmalı. “Arkadaşını üzen kendini üzer.” anlayışı işlenmeli. Öğretmenler teneffüslerde, yemekhanede, okul girişlerinde “aktif gözetim” yapmalı. En önemlisi, güvenli bir ihbar sistemi kurulmalı ki mağdur çocuklar korkusuzca yardım isteyebilsin. Unutmayalım, bir çocuğu zorbalıktan kurtarmak belki bir hayat kurtarmaktır.

Son olarak; şiddetle kuşatılmış bir dünyada, yetişkinlerin ve çocukların barışçıl bir dil ve sağlıklı bir iletişim geliştirebilmeleri için ailelere

ve topluma hangi önerilerde bulunmak istersiniz?

Yunus Emre'nin “Yaratılanı severim Yaratana'dan ötürü.” dizesindeki sevgi dilini ve Mevlana'nın “Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol.” sözünü rehber alarak ailelere ve topluma şu önerilerde bulunmak isterim.

Aile içi iletişim için,

- Sabah güne ailenizle göz teması kurarak, gülümseyerek başlayın.
- “Sen dili” yerine “ben dili” kullanın: “Beni üzüyorsun.” yerine “Bu durum beni üzüyor” deyin.
- Çocuğunuza günde en az bir kez sarılın, sevginizi sözle ifade edin.
- Günde en az bir öğün sofrada telefonlar kapalı olsun, yemekte günün paylaşımını yapın.
- Çocuğunuza “Bugün seni en mutlu eden ne oldu?” diye sorun ve sabırla dinleyin.
- Prof. Dr. Nevzat Tarhan'ın vurguladığı “duygu koçluğu”nu yapın; “Üzgün görünüyorsun, anlatmak ister misin?”
- Hacı Bektaş Veli'nin “İncinsen de incitme.” öğüdünü aile ilkesi yapın.
- Öfke anında durup nefes egzersizi yapın, “Eline, diline, beline sahip ol.” öğüdünü hatırlayın.
- Çocuklarınıza duygu sözcüğü öğretin: “kızgın, hayal kırıklığı, endişeli...” gibi.
- Haftalık aile toplantıları yapın, herkes duygularını paylaşsın.

- Olumsuz davranışa değil olumlu davranışa odaklanın ve ödüllendirin.

Toplumsal dayanışma için,

- Komşularınızla selamlaşın, “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.” hadisini yaşayın.
- Mahalle çocuklarına sahip çıkın, apartman çocuklarına “amca/teyze” olun.
- Yunus'un “Gelin tanış olalım.” çağrısına uyup ön yargısız iletişim kurun.
- Çocuğunuzla birlikte ayda bir huzurevi ziyareti yapın, yaşlılarla sohbet edin; sokak hayvanlarına mama bırakın; ihtiyaç sahibi bir aileye market alışverişi yapın veya oyuncaklarınızı ihtiyacı olan çocuklara ulaştırın.
- Mahalle kültürünü yaşatın, çocukların güvenli ortamda sosyalleşmesini sağlayın.

Unutmayalım ki Mevlana'nın dediği gibi “Güzel sözler söyleyin ki sizden geriye güzel sözler kalsın.” Sevgiyle, sabırla, merhametle yaklaştığımız her çocuk/yetişkin geleceğin barış elçisi olacaktır. Karanlık gibi görünen bu ortamdan çıkış yolumuz bilimi ve hikmeti, sevgiyi ve merhameti birleştirmekten geçer. Çocuklarımızın geleceği için hep birlikte el ele vermemiz gerektiğine inanıyorum. Her bir okuyucumuzun, kendi ailesinde başlatacağı küçük değişimlerin toplumumuzda büyük dönüşümlere vesile olacağına yürekten inanıyorum. Ailelerimize huzur, evlatlarımıza güzel bir gelecek dileklerimizle...

GÖRÜNMEYEN ŞİDDET SÖZLE VURMAK

Canan ZERENAY AVAN

Rıfat Börekçi Dini İhtisas Merkezi Müdür Yardımcısı

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا
مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا
أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ
وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin zira onlar kendilerinden daha iyi olabilirler. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler çünkü alay edilenler edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fasıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır.”

(Hucurat, 49/11)

Kur'an-ı Kerim'in temel ilkelerinden biri de insan hayatının dokunulmazlığıdır. Yüce Rabb'imiz, insanın onur ve özgürlüğünün korunmasını garanti altına almıştır.

Yaratıcısını tanıyıp ona kulluk etmekle mükellef olan insan her türlü iç ve dış tehlikeden emin olmak zorundadır ki kulluk görevini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilsin. İşte Yüce Allah bu korumayı üstlenmiş, insanın gerek bedenine gerek ruhuna yapılan şiddeti onaylamadığını beyan etmiştir. Kur'an-ı Kerim ayetlerine bütüncül

bir yaklaşımla baktığımızda haksız öldürme gibi bedene yönelik birtakım eylemler yasaklanmış; aşırı gitmek, haddi aşmak, aşağılamak gibi ruha yönelik incitici fiiller ise insanın itibarını zedeleyen bir hak ihlali olarak nitelendirilmiştir. Çünkü insan hayatı kutsaldır; Yüce Allah ona herhangi bir sebeple haksızlık yapılmasına izin vermemektedir. Zira yaşam hakkının korunması esastır ve bu gaye ile çelişerek insana yönelik gerçekleştirilen her türlü bedensel ya da sözlü müdahaleler suç kapsamında değerlendirilmektedir. İslam dini, açık ayetlerle bireyin bedenine, inancına, özgürlüğüne yapılacak her türlü haksız müdahaleyi kesin biçimde yasaklayarak insanın şeref ve değerini korumayı amaçlamıştır.

Kur'an-ı Kerim'de hem fiziksel şiddete hem de ruhu yaralayan psikolojik şiddet sayılabilecek örneklerle karşı olumsuz bir tavır görmekteyiz. İnsan onuruna saygı, Kur'ani toplumsal düzenin temelini oluşturur. Bu sebeple, itibarı rencide edici her türlü sözlü ya da davranışsal şiddet men edilmiştir. Kur'an-ı Kerim, merhamet ve adalet kavramlarıyla inşa edilmiş bir toplum düzeni kurmayı hedeflemektedir. Kur'an-ı Kerim, kendisine tabi olan inananları adalet ekseninde birleştirme gayesinde olmuştur.

Gerek Rabb'imizin ayetlerinde gerek modern söylemlerde fiziksel şiddet kadar tehlikeli görülen diğer bir ihlal biçimi psikolojik şiddettir. Alay etmek, kibirlenmek, gıybet ya

da mahremiyete müdahale gibi davranışlar insanın kişilik bütünlüğüne yapılan zorbalık ya da duygusal şiddet olarak tanımlanmakta ve bunlar kişinin güvende olma hakkını zedelemektedir. Yüce Kitabımız, insan haklarını sadece fiziksel müdahalelerle sınırlandırmaz. Kalbi inciten, ruhu yıpratıcı söz ve tavırları da bir ihlal sayarak bu tarz davranışlara karşı da bir tutum geliştirir. Psikolojik şiddet kapsamında değerlendirebileceğimiz bu davranışlar görünmeyen ama derin izler bırakabilen bir hak ihlalidir, mağdur üzerinde derin yaralar açmaktadır. Bahse konu olan ayette psikolojik şiddetin üç ana unsuruna yer verilerek müminler bu davranıştan sakındırılmaktadır.

* Alay etmek: Ayette, alay edilenin uğradığı psikolojik yıkımdan önce alay edenin bilinçaltındaki tetikleyici duyguya odaklanarak onu giderme yoluna bakılmalıdır. Üstünlüğün ancak takvada olduğunu bilen bir dine mensup olanlar hangi bilinçaltı ile kardeşiyle alay ederek onun değersiz hissetmesine sebep olabilmektedir. Kanaatimizce odaklanması gereken husus burasıdır. Tefsirlerden hareketle, kişiyi alay etme davranışına iten gücün “kendini beğenme”, “karşısındakini küçük görme” duygusu olduğunu söyleyebiliriz. Amaç, muhatabını değersizlik duygusuna sevk etmektir. İşte bu durum tam olarak psikolojik şiddettir. İslam dini, bu tür müdahalelerle bireyi kötü bir ruh hâline sevk edenleri

bu ayetle açık bir şekilde ikaz etmektedir. Ayette geçen “belki onlar sizden daha hayırlıdır.” ifadesi ise bize başka bir perspektif sunarak mağdur konumunda olan kişinin Allah katındaki potansiyel değerini ifade etmektedir.

* Ayıplamak: Ayetteki “lemz” kavramı, kişiyi ayıplayarak rencide etmek ve küçük düşürmek anlamına gelmektedir. Bu duygu, kişinin yavaş yavaş kendini sosyal hayattan soyutlayarak çekilmesine, öz güven kaybına ve hatta depresyona girmesine sebep olabilmektedir. Yapacağı her hareket ve sözünde ayıplanıp aşağılanacağını düşünen kişi bir daha sosyal hayatta yer almak istemeyebilir. Yaratdığı kulunu en iyi bilen Rabb’imiz, kişinin dışlamaya ve ayrımcılığa maruz kalmaması için bu tür davranışlardan

inanırları sakındırmakta; Hümeze suresinde de lemez eylemini işleyenler hakkında “veyl olsun” ifadesini kullanarak bu fiilin çirkinliğine vurgu yapmaktadır.

* Kötü lakap takmak: Birbirine kötü lakap takmak anlamına gelen “tenabüz” kelimesinin alt yapısındaki davranış, kişinin geçmişteki bir olumsuzluk ya da hatasını hatırlatarak onu incitmektir. Bu tavır, Kur’an-ı Kerim tarafından olumsuz bir çerçevede sunulur. Çünkü bu davranış, bireyin saygınlığını zedeler ve kendini geliştirmesini engeller. “İmandan sonra fasıklık ne kötüdür.” buyuran Rabb’imiz, bu tür ruhu incitici davranışların müminde bulunmaması gerektiğini ifade ederek bunlara devam edenleri “fasık” olarak nitelemektedir.

Kur’an-ı Kerim’in bu ayette tanımladığı eylemler, açık birer hak ihlali sayılmaktadır. Zira bireyin onurunu hedef almaktadır. İnsan; fiziki, akli ve kalbî melekelerle donatılmış bir varlıktır. Yüce Rabb’imizin bu özelliklerle yaratıp kulluk yapmasını istediği insanın saygınlığını zedelemek hiçbir kimse için olası değildir. İnsan onurunu inciten her kelime, tavır ve ima âdeta kalbe işleyen bir şiddet biçimidir. Kur’an, hem bu davranışları yapan bireyi sakındırır hem de toplumu bir iç temizlik ve nezaket ahlakına çağırır. Psikolojik şiddeti bir inanç zaafı ve kalp hastalığı olarak gören ilahi mesaj, bu anlamda birey ve toplumu inşa eden bir hakikattir.

İslam dini, açık ayetlerle bireyin bedenine, inancına, özgürlüğüne yapılacak her türlü haksız müdahaleyi kesin biçimde yasaklayarak insanın şeref ve değerini korumayı amaçlamıştır.

ALİŞVERİŞİN AHLAKI, İMANIN ÖLÇÜSÜ

Dr. Mevlüt HALİLOĞLU
Adıyaman Müftüsü

“... مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا”

“...Bizi aldatan bizden değildir.”
(Müslim, İman, 164)

Tarih boyunca insanlar, hayatlarını idame ettirecekleri temel ihtiyaç maddelerini paylaşarak, takas yaparak, değerli madenleri ve kıymetli kâğıtları kullanarak geliştirdikleri çeşitli yöntemlerle alışveriş yapmışlardır. Tarihî süreç içinde bazı yerler alışverişin yoğun olarak yapıldığı ticaret merkezleri olmuştur. Mekke de bu ticaret merkezlerinden biridir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), risalet görevi öncesinde aktif olarak ticaretle uğraştığı gibi sonrasında da ticaretin içinde olmuştur. (Buhari, Büyü', 33) Ticaretin yoğun bir şekilde yapıldığı Mekke'de doğup orada yaşayan Allah Resulü'nün (s.a.s.)

peygamberlik görevi sonrasında da alışverişle meşgul olmasını yadığayan (Furkan, 25/7) Mekkeli müşriklere cevap mahiyetinde Yüce Allah (c.c.), Peygamberimizin de başka insanlar gibi ticaret yapmasının (Furkan, 25/20) tabii bir durum olduğuna işaret etmiş; “Ey insanlar, mallarınızı aranızda haksız yollarla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaret bunun dışındadır...” (Nisa, 4/29) buyurarak insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan alışverişini yapabileceklerini bildirmiştir. Bütün Müslümanlar için örnek olan Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), alışverişlerde de ashabına örnek olmuş, yaptıkları hataları

düzeltilmiş ve onlara birtakım tavsiyeleri olmuştur.

Allah Resulü (s.a.s.), Medine pazarında dolaşırken bir satıcının buğday yığınının elini daldırarak onun ıslak olduğunu gördüğünde, bunun sebebini sorduğu satıcının yağmurun ıslattığını söylemesi üzerine, “Öyleyse insanların görmeleri için ıslak olan kısmı da üste koymak gerekmez miydi?” (Müslim, İman, 164) diyerek onu uyarmıştır. Islak buğdayların alt kısma saklanması insanların kandırmak olduğuna işaret eden Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), “Müslümanlar arasında aldatma olmaz. Bizi aldatan bizden değildir.” (Darimi, Büyü', 10) buyurmuştur.

Ticari hayatın inceliklerini bilen Allah Resulü (s.a.s.), alıcı ve satıcının, alışveriş yaptıkları malın özelliklerini ve bedeliyle ilgili detaylarını bilmesi gerektiğine işaret ederek bu durumu alışverişin bereketi olarak görmüştür. (Ebu Davud, Büyü', 51) Ticaret yaparken malın kusurunu gizlemek, alışverişin bereketini götüreceği gibi haksız kazanç elde edilmesine de sebep olacaktır. Bu meyanda Allah Resulü (s.a.s.), "Kusurunu açıklamadığı bir malı satan kimse, Allah'ın gazabı altındadır..." (İbn Mace, Ticaret, 45) buyurarak kusurlu malı, kusurunu bildirmeden din kardeşine satmanın helal olmayacağı uyarısında bulunmuştur.

"Dürüst ve güvenilir tüccar, mahşerde peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir" (Tirmizi, Büyü', 4) buyuran Allah Resulü (s.a.s.), Müslümanların ticaret yaparken dürüst ve samimi olmalarını, birbirlerini aldatmamalarını; satılan malın daha kıymetli olduğunu göstermek için hile yapmamalarını istemiştir. Mesela satışa çıkarılan hayvanların daha sütü olduğunu göstermek için birkaç gün sağılmadan satışa sunulmasının alıcıyı aldatmak olduğunu söylemiş ve bu davranışın Müslüman'a yakışmayıp haram olduğuna işaret etmiştir. (İbn Mace, Ticaret, 42) Satışa çıkarılan hayvanların daha semiz ve kilolu olmasını sağlamak için satış öncesi tuz ve yem verilip

su içirilmesi de aynı şekilde alıcıyı aldatmaktır. Satış için pazara gelen malın daha pazara girmeden karşılanıp satın alınması, pazar fiyatları belirlenmeden malların ucuza toplanıp tekelleşmesine sebep olacaktır. Yine gerçek alıcı gibi hareket edip müşteri kızdırmak da fiyatların suni olarak artmasına yol açacaktır. Dolayısıyla Müslüman'ın aldatıcı her türlü hareketten uzak durması gerekmektedir.

Alışverişte önemli hususlardan biri hiç şüphesiz ölçü ve tartıya riayet etmektir. Kur'an-ı Kerim'de daha önceki ümmetlerin helak olma sebepleri arasında ölçü ve tartıyı doğru yapmayarak haksız kazanç sağlamaları da sayılmakta (Hud, 11/84) ve bundan dolayı ağır bir azaba uğratıldıkları hatırlatılmaktadır. Bu sebeple Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), ümmetini böyle bir azaba karşı sık sık uyarmıştır. Mesela ticaret erbabına hitaben "Siz, daha önceki toplumların helakine sebep olan iki işi (ölçü ve tartı) yapmayı üstlendiniz." (Tirmizi, Büyü', 9) uyarısı bunlardan biridir. Ölçü ve tartıda hile yapıp satın aldıkları zaman tam ama sattıkları zaman eksik ölçenlere ahireti hatırlatan ayetlerin (Mutaffifin, 83/1-4) inzalından sonra Medinelilerin bu konuda daha hassas olduklarını müşahade eden (İbn Mace, Ticaret, 35) Allah Resulü (s.a.s.), "Ya Rabbi, bunların ölçü ve tartılarını bereketli kıl." (Buhari, Büyü', 53) diye dua etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) rahle-i

tedrisinde yetişen birçok ashabı, dünyanın pek çok yerine yaptıkları ticari seyahatlerde dürüstlükten ayrılmadıkları için insanlara güven vermişler ve gittikleri yerlerde İslam'ın daha çabuk yayılmasında önemli rolleri olmuştur.

Sözün özü, İslam ahlak dinidir. Ticari faaliyetlerin yürütülmesinde hukuki kurallar olsa da temelinde ahlaki prensipler belirleyici durumdadır. Ticaret hayatında ve günlük sıradan alışverişlerde yalana, hileye tevessül etmemek, dürüst iş yapmak ve böylece vicdanen rahat olup kazancın helal olması bir Müslüman'ın hayat düsturu olmalıdır. Hayatı ve bize intikal eden hadis külliyatı genel olarak incelendiğinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Müslümanların hayatın her alanında dürüst olmalarını, birbirlerini aldatmamalarını tavsiye ettiği görülecektir. Onun, Müslümanların birbirlerini kandırmamaları, aldanmamaları ve aldatmamaları ile ilgili emir, yasak, uyarı ve tavsiyelerinin çoğunluğunun alışverişle ilgili olduğu dikkat çekmektedir. Bu meyanda Allah Resulü (s.a.s.), "Bizi aldatan bizden değildir." (Müslim, İman, 164) uyarısını kusurlu malı gizleyen bir satıcıya hitaben söylemiştir. Bu bize, dünya malının günlük hayatımızın devamı için bir imtihan olduğunu (Tirmizi, Zühd, 26), birbirimizi aldatmayıp dürüst ve güvenilir olmamız; helale ve harama dikkat etmemiz gerektiğini hatırlatmaktadır.

Bİ' KELİME

Kussâs

Kass kökünden türeyen kussâs, bir olayı veya rüyayı anlatan, vaaz veren veya hikâye nakleden kişilere verilen isimdir. İslam öncesi dönemde önemli bir sosyal gelenek olan kıssa anlatıcılığının, İslami dönemde nasıl başladığına ilişkin farklı rivayetler vardır. Bunlardan biri de Temîm ed-Dârî'nin kıssa anlatmak için Hz. Ömer'den birçok defa izin istediği, onun da bu işin tehlikesine dikkat çektikten sonra kendisine sadece cuma günleri namaz öncesi için izin verdiği yönündedir. Hz. Ömer döneminde resmî görevler arasında yer almaya başlayan kıssacılık Hz. Osman zamanında aynı şekilde devam etmiş hatta Temîm'e verilen izin haftada iki güne çıkarılmıştır. Ancak Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle başlayan siyasi karışıklıklar kıssacılığı bir propaganda aracına dönüştürmüştür. Özellikle Emeviler Dönemi'nde siyasi bir mahiyet kazanan kıssacılık, zamanla halk arasında yayılarak geçim kapısı hâline gelmiş; uydurma rivayetler ve İsrailiyat içeren anlatımlar nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Hadis âlimleri ve fıkıh bilginleri, ilmî yetersizlikleri ve abartılı ifadeleri yüzünden kussâsa karşı çıkmış hatta bazıları bu toplantılara katılmayı yasaklamıştır.

Su Zehirlenmesi Nedir?

Bİ' SORU

Su zehirlenmesi (su toksisitesi), vücudun gereğinden çok fazla su alması sonucu ortaya çıkan tehlikeli bir durumdur. Aşırı su tüketimi, kanı seyrelterek vücuttaki elektrolit dengesini bozar ve özellikle sodyum seviyesini düşürür (hiponatremi). Sodyum seviyesindeki bu düşüş nedeniyle fazla su hücrelere girer ve onların şişmesine neden olur. Özellikle beyin hücrelerinin şişmesi ciddi baskı yaratarak hayati fonksiyonları etkileyebilir.

Su zehirlenmesi genellikle mide bulantısı, kusma, baş ağrısı, mide şişkinliği ve kas krampları gibi belirtilerle kendini gösterir. Başlıca nedenler arasında; çok kısa sürede aşırı su içmek, yoğun egzersiz, düşük sodyumlu diyetler veya böbreklerin suyu atmakta zorlandığı bazı sağlık sorunları yer alır. Tedavide ana amaç, su alımını durdurmak ve doktor kontrolünde sodyum seviyesini yükseltmektir. Ciddi vakalarda tıbbi müdahale şarttır.

(<https://www.memorial.com.tr/>)

Bi' ESER

Arkeoloji Kütüphanesi

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne bağlı olan bu araştırma kütüphanesi, müze merkez binasının ikinci katında, 7 Kasım 1903 tarihinde faaliyete geçmiştir. Toplamda 60.000 civarında esere ev sahipliği yapan kütüphane, özellikle 2000'e yakın yazma eseriyle dikkat çeker. Bu yazmalar arasında tarihî öneme sahip *Târîh-i Cevdet* ve *Târîh-i Lutfî*'nin müsveddeleri de bulunmaktadır. Kütüphanenin zenginleşmesinde bağışlar kritik rol oynamıştır. Sadrazam Ahmed Cevad Paşa'nın 5000 ciltlik koleksiyonu ve Sultan Mehmed Reşad gibi önemli şahsiyetlerin bağışları öne çıkar. Ayrıca British Museum ve Osman Hamdi Bey gibi önemli kurum ve kişilerin katkıları da mevcuttur. Satın almaların azaldığı günümüzde kütüphane, varlığını büyük ölçüde bu bağışlarla sürdürmekte, arkeoloji ve tarih araştırmaları için temel bir kaynak olmayı korumaktadır.

Bi' BİLGİ

Deniz Kaplumbağalarında Sıcaklık Stresi

Deniz kaplumbağaları soğukkanlı hayvanlar olduğu için sıcaklık değişimlerine karşı vücut ısılarını sabit tutamazlar. Kışın deniz suyu sıcaklığı 15 derecenin altına düştüğünde çoğu deniz kaplumbağasının hareketleri yavaşlar. Bu durumda ya daha sıcak sular ararlar ya da dipte çamurun içinde gömülüp kış uykusuna yatarlar. Deniz suyu sıcaklığının 12 saatten daha uzun bir süre 5 derecenin altına düşmesi ölümcül olabilir. Aşırı sıcaklık da tehlikeli olabilir. Güneş ışığı, büyük vücutlu bir deniz kaplumbağasının -özellikle yuvalamayı da kapsayan fiziksel bir uğraşı esnasında- vücut sıcaklığının hızla yükselmesine sebep olabilir. Bu yüzden gündüz yuva yapmaları risk taşır. Yuvalama sonrasında böyle büyük cüsseli bir hayvan denize hemen dönemeyeceği için büyük bir ihtimalle sıcaklık etkisiyle ölür. Ancak küçük vücutlu deniz kaplumbağaları düzenli olarak gündüz yuva yaparlar. Çünkü bu hayvanlar rüzgârlı koşullar altında büyüklere oranla çok daha hızlı soğurlar.

Bi' ALINTI

"Dünyanın neresinde olursa olsun, toplu kıyımların tüyler ürpertici dehşeti her yerde aynıdır. Ve hepsinin merkezinde bir hain vardır."

Haritalar,
Nuruddin Farah

TEŞHİR ÇAĞINDA BİR MAHREMİYET DİRENİŞİ İFFET

■ Dr. İsmail ÇİÇEK
Trabzon Müftüsü

Ebu Said el-Hudri'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Yollar üzerine oturmaktan sakının!”

Ashabı kiram: “Ey Allah'ın Resulü! Bu durum bizim için kaçınılmazdır. Oralarda bir araya gelir, iş görüşmelerimizi oralarda yaparız.” dediler.

Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Madem işiniz dolayısıyla bunu başaramıyorsunuz, o hâlde yolun hakkını verin!”

“Yolun hakkın nedir ki?” diye sordular.

Peygamberimiz: “Gözü harama kapamak, yolda olana eziyet vermemek, selam almak, iyiliği emretmek, kötülükten uzaklaştırmaktır.” buyurdu. (Buhari, Mezalim, 22, İstizan, 2; Müslim, Libas, 114)

Yol metaforu, insanlık hikâyesinin en eski anlatılarından biridir. Neredeyse bütün dinlerin, tüm kadim geleneklerin ortak hafızasında yankı bulan evrensel bir çağrıdır. Onun varoluş serüveni bir yola koyuluşla başlamıştır. Bu yol sadece fiziki bir güzergâh değil bir hakikat arayışı, bir anlamın izini sürüştür. Hz. Âdem'in (a.s.) yeryüzüne inişiyle başlamış bu ilahi seyir, her inançta başka kelimelerle lakin aynı hissiyatla karşılık bulmuştur. Aynı maksatla Kerim Kitabımız da Fatiha'sında okuyucusunu hakikat yoluna davet etmiştir. Açılış duası olan “Bizi dosdoğru yola ilet.” (Fatiha,

1/6) aslında her durağında imtihan, her kavşağında tercih, her yürüyüşünde iradenin bulunduğu bir yolculuk duasıdır.

Öyle ya! İnsan, hak etmesi adına ana yurdundan çıkarılıp denetimli bölge dünya laboratuvarına tarihin bir anında ortak edilerek seçtiği verili rolleri tercih ettiğince oynamak üzere ömür denilen kum saatiyle gurbete indirilmiş, hareket saatinden bihaber kesilmiş biletli bir yolcudur. O, yürümüşlerin ayak izlerini rehber kabul eden, ardındakiler için yeni izler bırakmaya, sınavını verip cennet sınırından içre girmeye niyetli bir dünya sığınmacısı, bir yol oğludur.

Yoldadır insan; hem bastığı topraklarda hem gönlünün sessiz dehlizlerinde, dışsal ve içsel yolculuklarında suskun bir seyyah olarak her daim seferdedir. Kimi zaman durur, soluklanır; bazen izler içinde kaybolur lakin yine de yürür. O, durmanın imkânsız olduğu bu yolculukta öğrenen ve öğretendir. Dünyanın yalnızca başkaları için bir imtihanhane olduğunu sanan kendine yabancı, hâline gafildir. Oysa bilmelidir ki mümin yola koyulduğunda şeytan da bütün mesaisini bu yola harcamakta, yola yatmakta, yolda kandırmaktadır. Yolda pusu kurup vesvesesini sermekte, yol işaretlerini silmekte, kalplere şüphe tohumları ekmektedir. O hâlde mümin için asıl mesele temiz geldiği yolu kirletmeden, kirlenmeden tüketebilmektir. Ömür tükenip yolculuk sona erdiğinde, pazar kurulup

“

İffet, insanın hazlarını, zaafalarını terbiye altına alarak ölçülü davranması, nefsinin helal yollarla, izin verilen ölçülerde karşılaşmasıdır. Heveslerine karşılık arayanın, yaratılana ve Yaratan'a karşı sorumluluğunu unutmamasıdır. Dinin inşa etmek istediği kâmil insanın vazgeçilmez vasfıdır iffet.

”

alışveriş hararetlendiğinde
ziyan edenlerden olmamaktır.

İşte bu amaçlı farkındalık,
Allah'ın Elçisi (s.a.s.) tarafından
yol metaforu üzerinden can alıcı
bir uyarıya dönüştürülmüştür.
O, yolun sadece bir geçiş yeri
değil insanın ahlaken de
imtihan edildiği bir sahne
olduğunu haber vermiş,
yolda olan herkesten yalnızca
adımlarını değil niyetini
de düzeltmesini isteyerek
yolun hakkının gözetilmesini
istemiştir. Böylelikle kamusal
alan iffeti onun sözleriyle
dile gelmiş, yeni insanın
inşası yolculuk üzerinden
yolda gerçekleşmiştir. Onun
öğretisinde; bakışı korumak,
eziyetten sakınmak, esenlik
yaymak, iyiliği çoğaltmak,
kötülüğü bertaraf etmek
hem yolcunun ödevi hem
de yolun hakkıdır. Bu ilkeler
sadece etik tavsiyeler değil
aynı zamanda günlük hayatın
çeşitli katmanlarına nüfuz
eden pratik yaptırımlar, ahlaki
sorumluluklar içermektedir.
Efendimizin (s.a.s.) bu çağrısı;
sokakların hoyrat kalabalığında,
günümüzün çarşı kültüründen
toplu taşıma adabına, park ve
bahçe oturumlarından sosyal
medya gezintilerine, ötesi sanal
yolculuklarda takınılacak tavra
kadar ortak alan iffeti adına
evrensel ilkeler koymakta;
sözleriyle ortak yaşam alanlarına
bir iffet perdesi çekmektedir. Bu
öğreti, aynı zamanda toplumsal
huzurun, karşılıklı saygının ve
medeni bir yaşamın temellerini
atan çağlar üstü nezaket
çağrısıdır.

Durum böyle olmakla birlikte
ne hazindir ki yoldaki insan

kendisine yazık etmiştir.
Binlerce yıldır sevinç
ve kederlerini, inanç ve
düşüncelerini sözleriyle taşımış,
dilini yüreğinin aynası bilmiş
insan; yazının söze galibiyetiyle
sözünü unutmuş, kelamı uçup
giden bir yankıya dönüşmüştür.
Zamanla yolda konuşan, yolda
yazana evrilmiş, insan yolda
yeni yollar öğrenmiştir. Kalemle
yazan dijitalin keşfi ile kelamla
yazmaya başlayınca bir anda
her şey görünür hâle dönüşmüş,
göz kulağa üstün gelmiş,
harfler ışığa, kelimeler görüntüye
yenilmiş, bu kez de yazı uçmuş
imaj her şeye dönüşmüştür.
Sözde şeffaflık mecburiyeti,
temaşa toplumlarında görünür
olmayı zoraki şüpheli
bulmuş; göz, evreni kavrayışta
en merkezi organ, görme en
hakiki yeti olmuştur. Bundan
böyle göze sınır çizmek
mümkün olamamış, göz iffetini
yitirmiş, yamuk bakar, şaşkınlıkla
olmuş; görmek ve göstermek
var olmanın yeni ölçütü hâline
dönüşmüştür. Değerler dahi,
sergilenen sahnede ışık altında
sönükleşmiş, anlam ıskalanmış,
erdem görülemez olmuştur.
Görünür olmayan hiçbir
kıymet hakikat addedilmemiş,
gösterilemeyen hiçbir şey var
sayılmamıştır. Böylelikle anlam
silikleşmiş, erdem gözden
düşmüş, hakikat ise imajın
ardına gizlenmiştir.

Postmodern dönemde yolcu,
yeni bir adım daha atarak
zorunlu gözetimi gönüllü
gözetlenmeye taşımış, güvenlik
kaygısını beğeni duygusuna,
dünyayı ise gönüllü teşhirciliğin
temaşa sahasına çevirmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.)

döneminde, yola oturanın
bakışına sahip çıkması, yoldan
geçeni(n) rahatsız etmemesi
öğütlenirken dijital çağda
herkesin herkesi her an
gözetleyebildiği imkânlarla
mahremiyetin sınırları
bulanıklaşmıştır. Artık söz ve
bedenin iffetine halel gelmiş,
mahrem alan makamını
arsızca sergiye kaptırmıştır.
Gizlilik, iştiaqla gözetime
aktör olmuş, görünürlik haz
alınan bir alan, ifşa eğlencenin
odağına yerleşmiş, teşhir
bir meslek, röntgencilik ise
bir kimlik oluşturmıştır.
Her detayı görmek isteyen
gözü dizginleyecek perdeler

“

Çağımızın insanı
düşünmek
yerine
seyretmeyi, bilgi
sahibi
olmaktansa
şöhret sahibi
olmayı
öncelemektedir.
Altta olanlar
üsttekiler gibi
görünme
telaşında,
üsttekiler
ise alttakiler gibi
görünmemek
için uğraş
vermektedir.

”

yırtılmış, dinî olarak kapatılması istenen dilin yerini her şeye en ince detayına kadar bakmak isteyen göz almıştır. Muhafaza etmek, sakınmak ve saklamak gibi kavramlar günümüz dünyasında anlamını kaybederken her şeyi görmek isteyen göze vicdan muhasebesi yaptıracak değerler bir bir yapı bozumuna uğramıştır. Modern insan artık iç sesini değil gördüğünü önemser, gösterdiğiyle varlığını sergiler olmuştur. Ne acıdır ki artık ne bakılan rahatsızdır ne de bakan. Oysa beden, beynin, gözün, gönlün, dilin, elin, belin iffeti tarih boyunca korunması istenen değerlerdendir.

Çağımızın insanı düşünmek yerine seyretmeyi, bilgi sahibi olmaktansa şöhret sahibi olmayı öncelemektedir. Alttaki olanlar üsttekiler gibi görünme telaşında, üsttekiler ise alttakiler gibi görünmemek için uğraş vermektedir. Minval bu olunca ödevi, kendi cinsinden nesnelerin satılması için camda yer tutmak olanın elbet kaderi de tüketilmek, ambalajdaki benzerlerine nazaran ucuz yollu elden çıkarılmak olacaktır. İşte böyle sahnelenen bir tiyatro oyununda Allah'ın Elçisi'nin uyarılarını dikkatlere sunmak her zamankinden daha elzemdir. Onun öğretisinde yolun hakkı, yolcunun iffetli olmasını gerektirir. Geçen için de bekleyen için de iffet bir kıymettir. Açmamak da bakmamak da iki durumda rahatsız etmemek de iffetin ta kendisidir.

İffet, insanın hazlarını, zaaflarını terbiye altına alarak ölçülü davranması, nefsin helal yollarla, izin verilen ölçülerde karşılaşmasıdır. Heveslerine karşılık arayanın, yaratılana ve Yaratana karşı sorumluluğunu unutmamasıdır. Dinin inşa etmek istediği kâmil insanın vazgeçilmez vasfıdır iffet. Sadece cinsiyet ya da cinsellik odaklı bir konu olarak ele alınamaz. Kur'an'a göre iffet kadına olduğu kadar erkeğe de yakışan, her iki cinsin de onurunu taşıyan yüksek bir erdemdir.

İffet Allah'tan hayâ eden Hz. Yusuf'un (a.s.) örtündüğü özel gömlektir. Çocukluk döneminde kardeşlerince kuyuya atılırken mazlumiyet gömleğini giyen Hz. Yusuf; Züleyha karşısında zindanı zinaya tercih ederken sırtından yırtılan ismetinin timsali masumiyet gömleğini üzerinde iffetiyle taşımış, melikliğe yükselince adaletin timsali melikiyet gömleğini ak düşen babasının gözlerini açmak için kullanmıştır.

Elbette iffet, en çok da kadına yakışır. Kötü sıfatlarla anılmaktansa unutulmayı tercih eden, kimsenin bulunmadığı bir mekânda kendisine yaklaşan kişiye, "Senden Rahman'a sığınırım! Eğer Allah'tan korkan biriysen bana yaklaşma!" (Meryem, 19/18) diyerek vakarını koruyan Hz. Meryem'de iffet, en yüce şekliyle tecelli etmiştir. O, iffetin âdeta adanmış hâli, sessizliğiyle konuşan, vakarıyla haykıran kıyamete değin

bir erdem abidesi olmuştur. Zira Allah'ın erkek ve kadın kullarından iffet konusunda beklentisi eşittir. Onurlu bir varlık olarak yaratılan insan için onurlu kalabilmenin yolu, iffetli bir yaşamı ilke edinmesiyle mümkündür.

Kur'an ve sünnet, dinin sabitelerini belirlerken ailenin korunmasında iffet erdemine merkezî bir rol yüklemiştir. Evlilik kurumuna dair hükümler getirilirken iffetsizlik bir suç sayılmış, iffetli insanlara atılan iftiralar da en ağır şekilde yasaklanmıştır. Aslında iffet, sadece cinsel arzulara karşı durmak değildir. İffet, nefsin her türlü aşırılığına karşı gösterilen onurlu bir duruş, helal sınırları içinde kalma hassasiyetidir. Malda, makamda, güçte, hakkı gözetmek; sözü, gözü, eli, kalbi, bedeni koruyarak her türlü taşkınlıktan sakınmak iffetin farklı tezahürleridir.

Hayat, gerçekten büyük bir nefis meydan muharebesidir ve onu kazanabilmek ancak iffet silahıyla olacaktır. Başlangıçta verdiğimiz hadis-i şerifin sonunda ifadesini bulduğu üzere esenliği yaymak, iyiliği tarif etmek, kötülüğü haykırmak da bu mücadelenin bir başka vechesidir. Bununla birlikte, ne yazık ki günümüzün bireysel özgürlük anlayışı ölçsüzlükle karıştırılmakta, değer tanımaz bir yaşam biçimi olarak sunulmaktadır. Oysa iffetsiz bir hayat, özgürlük değil aksine nefsin köleliğidir. Gerçek özgürlük; nefse hükmeden, ölçüyle yaşayan saygın bir kişiliğe sahip olmaktır.

YAKIN İLİŞKİLERDE GÜVEN VE GÜVENLİK DUYGUSUNUN ÖNEMİ

■ Cihan ULUÇ
Psikolog

Güven duygusu ve güvenlik içinde olma hissi, insan olarak varoluşumuzun en önemli yanlarından biridir. Güven ve güvenlik duygusu zedelendiğinde hayatı sağlıklı ve itidalli bir biçimde sürdürmemiz zorlaşır. Amerikalı psikolog Abraham Maslow'un geliştirdiği ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramında ilk sırada yeme, içme, barınma, uyuma, nefes alma gibi fiziksel ihtiyaçlar yer alırken bu hayatı ihtiyaçların hemen ardından güven ve güvenlik ihtiyacı gelir. Eğer bu basamaktaki ihtiyaç istikrarlı bir biçimde karşılanmazsa diğer gelişim basamakları olan aidiyet, sevgi dolu bağlar kurma, saygı ve kendi potansiyelini gerçekleştirme gibi aşamalara geçilemez.

Güven duygusu, dış dünyaya karşı açılan bir köprüdür. Bu köprü, ilişki şeklimizi, hayattan doyumumuzu, kıymetli ve anlamlı ilişkiler kurmamızı sağlar. Kişi, dünyanın dolayısıyla ilişkilerin güvenli, istikrarlı ve dostça olduğuna dair bir inanç geliştirirse merak duyar, öğrenir, ilişki kurar ve gelişir. Aksi hâlde, dünyayı tehlikeli bir yol olarak algılar; kaygıya kapılır, sürekli tedirgin hisseder, üretmekten ziyade içe kapanmayı ve kendini korumayı önceler. Yine güvenlik duygusu sayesinde yeni bağlar kurar, bunları sürdürebiliriz. Yaşamımızda stresli durumlar meydana geldiğinde daha toleranslı olup, akıntıya kapılıp gitmeyiz. Psikolojik olarak daha dirayetli oluruz. Kendimize dair daha sağlıklı bir öz değer

algısı ve gerçekçi bir perspektif geliştirebiliriz. Güvenliğin olmadığı durumlarda her şey birbirine karışır, kakofoni oluşur ve hiyerarşik düşünme bozulur.

Yakın İlişkilerde Güvenlik Neyimiz Olur?

Evlilik, dostluk, akrabalık, arkadaşlık gibi ilişki biçimlerinin olmazsa olmazı, hiç şüphesiz güven ve güvenlik duygusudur. Olumsuz bir yöne evrilen ve bozulmuş yakın ilişkiler incelendiğinde en önemli şikâyetlerden birinin güven kırıklığı ve güvenmekte zorlanma olduğu görülür. Güven ve güvenlik zedelendiğinde ilişkinin geri kalan boyutları sıfırlanır, anlamsızlaşır.

Yakın İlişkilerde Kaç Farklı Güvenlik Boyutu Vardır?

Yakın ilişkilerde güvenlik; fiziksel, duygusal, psikolojik, sosyal, mahrem, ekonomik güvenlik gibi alt boyutlardan oluşur ve her birinde asgari düzeyde bir istikrarın olması beklenir. Şimdi bu boyutları teker teker inceleyelim.

Fiziksel Güvenlik

“Önce can, sonra canan” diyen atalarımızdan mülhem, ilk boyut fiziksel güvenliktir. Kişinin beden bütünlüğünün korunduğu, bedensel sınırlarına saygı duyulduğu, hiçbir fiziksel tehdit ve zarar görme endişesi, korku, şiddet ve zorlayıcı davranışın olmadığı ilişki boyutunu ifade eder. İlişkide emin olma, bir asayiş ve dirlik duygusu oluşmasına yardımcı olur. Fiziksel

güvenlik zedelendiğinde, geri kalan güvenlik alanları da anlamını yitirmeye başlar. Fiziksel olarak güvenli bir ilişkide temkinli olmamızı gerektirecek bir durum yoktur. Bedenen bir tehdit hissetmeyiz veya karşımızdaki kişinin kontrolden çıkıp bize zarar vereceği endişesi yaşamayız. Bedenimize saygı duyulduğunu biliriz.

Duygusal Güvenlik

Fiziksel güvenlik daha somut alandadır gözle görülebilir, çerçevesi çizilebilir ve etiketlenilebilir. Bir şiddet davranışı kolayca fark edilebilir, diğer davranışlardan ayırt edilebilir. Fakat duygusal güvenlik kısmı daha soyut ve manevi alanda teşekkül eder. Dolayısıyla duygusal güvenliğimiz sarsıldığında bunu ayırt etmek, adını koymak nispeten daha zor olabilir. Duygusal güvenlik; ilişkideki bireylerin, birbirlerinin duygularını, düşüncelerini, zayıf yanlarını, kırgınlıklarını ifade ettiklerinde bunun yargılanmadan, küçük görülmeden ve alaya alınmadan kabul edilebilmesini içerir. “Ne zaman duygularımı söylesem, bu durumda üzülecek, kırılacak ne var diyor,” “Üzüldüğümde benimle alay ediyor,” “Beni öfkeliendiren şeyleri ya da hassasiyetlerimi anlattığımda bunları küçük görüyor.” gibi ifadeler, duygusal güvenliğin zedelendiğine dair işaretlerdir. Duygusal güvenlik sağlandığında ilişki içerisinde kendisi olarak var

hissedebilme, sevilme, saygı duyulma ve ait hissetme gibi duyguları da beraberinde tesis etmeye başlar. Bu güvenlik alanı, bağ kurma ve yakınlık oluşturmak için önem arz eder.

Psikolojik Güvenlik

Diğer bir güvenlik alanı olan psikolojik güvenlikte ise kişinin, yakın ilişki içerisinde kendisine has düşüncelerinin, tutumlarının ve inançlarının saygı çerçevesinde değerlendirilip kabul edilmesi vardır. Psikolojik güvenliğin sağlandığı ilişkilerde kişiler, “Hangi düşünceyi ortaya koyarsam koyayım, bu ilişki içerisinde var olabilirim; farklı düşünebilirim, kınanmam, hor görülmem, düşüncelerime gereken saygı ve hassasiyet gösterilir.” hissini içselleştirir. Aksi hâlde, yakın ilişkide karşımızdaki kişinin düşüncelerini alaya aldığımızda ya da çok fazla tepkisel davrandığımızda ona, “Düşüncelerinde bir bozukluk var, dolayısıyla sende bir bozukluk var.” mesajını veririz ve istemeden de olsa onda bir savunma dürtüsünü, kendini kanıtlama, inatlaşma gibi dürtüleri harekete geçirebiliriz. Özellikle zaman zaman farklı dünya görüşleri ve değerleri olan çiftlerde asgari saygının sağlanması çok önemlidir. Aksi hâlde ilişkinin zeminini yavaş yavaş oyan bir meseleye dönüşmeye başlar. Yakın ilişkilerin taraflara bahşedebileceği en büyük ödüllerden biri; düşüncelerimizle, duygularımızla, özetle

olduğumuz hâlimizle var olabilme potansiyelini barındırmasıdır.

Sosyal Güvenlik

İnsan, sosyal bir varlıktır. Özellikle evlenene kadar kişiliğimize ve koşullara göre arkadaşlıklar ve dostluklar kurarız. Bu ilişkiler bizi çeşitli veçhelerden besler, destekler ve yerine göre hayatta tutar. Fakat evlilikten sonra çeşitli sebeplerden dolayı (kök aile ile ilgili nişan, düğün ve sonraki evrelerde yaşanan problemler, kıskançlık duygusu, kontrolçülük vs.) çiftler birbirini kısıtlamaya başlar. İşte burada sosyal güvenlik zedelenmeye başlar. Her ilişkinin hayatımızda önemli bir yeri vardır. Dostluklarımız, arkadaşlıklarımız, hısım ve akraba ilişkilerimiz, tıpkı evlilik ilişkimiz gibi kıymetli ve önemlidir. Evlendikten sonra – evlilik hayatımızı etkilememesi şartıyla– birini diğerine tercih etmek zorunda değiliz. Fakat bazen çiftler, evliliği diğer tüm ilişkilerini sonlandırması gereken bir süreç olarak telakki eder ve giderek yalnızlaşır. İlişki giderek bir mikro dünya hâline gelir; her türlü ihtiyacın tek bir kanaldan (eşten) karşılanmaya çalışılması evliliğin üzerindeki baskıyı ve beklentiyi artırır.

Mahrem Güvenlik

Evlilik ilişkisinde mahrem hayatın güvenliği; rıza, saygı, bedensel sınırlara saygı gösterilmesine bağlıdır. Burada, çiftlerin birbirinin ihtiyaçlarını gözetmesi, istek ve taleplerini kollaması ve

buna uygun bir davranış siyaseti geliştirmesi önemlidir. Mahrem hayat sadece bedensel ve fizyolojik süreçten ibaret olmayıp duygusal paylaşımı, sevmeye, sevilme, değer gibi hisleri de içerisinde barındırır. Mahrem güvenlik bozulduğunda taraflarda kullanılmışlık hissi doğurabilir; zorunluluk ve görev telakkisi güçlenebilir.

Ekonomik Güvenlik

Para, hayattaki her şey değildir fakat hayatımızı birilerine muhtaç olmadan, mağrur ve başı dik bir biçimde sürdürmek, onurlu bir yaşam sürmek için olmazsa olmazdır. Aile ve çift olmanın bir sacayağı

Psikolojik güvenliğin sağlandığı ilişkilerde kişiler, “Hangi düşünceyi ortaya koyarsam koyayım, bu ilişki içerisinde var olabilirim; farklı düşünebilirim, kınanmam, hor görülmem, düşüncelerime gereken saygı ve hassasiyet gösterilir.” hissini içselleştirir.

da ekonomik birlikteliktir. Çiftler, sadece hayatı yaşarken ortak değillerdir; aynı zamanda aile ekonomisinin nasıl yönetileceği, harcama kararları, birikim tercihleri, geleceğe dair finansal tedbirler konusunda da ortaklırlar. Ekonomik güvenliğin olduğu yakın ilişkilerde taraflar, kendilerini kullanılmış hissetmezler; maddi konularda birbirlerine şeffaftırlar. Taraflar, kimin ne kazandığını, nereye harcamaya niyetleri olduğunu bilirler. Bu aile gemisinin hangi yöne yol alacağına dair bir mutabakat içerisindeyler. Ekonomik güvenliğin sarsıldığı durumlarda bir örnek olarak çiftlerden birinin diğerinden gelirini gizlemesi, yatırımlarından haberdar etmemesi ve şeffaf davranmaması gösterilebilir. Burada zaman zaman, çiftler arasında gücü ve otoriteyi elinde tutma istencinin bir yansımaları görebiliriz. Bu da taraflardan birinin ekonomik olarak geleceği öngörememe, kendini güvende hissedememe, emeklerinin istismar edilmesi gibi bir durumda kalmasına yol açabilir.

Eğer yakın ilişkiler bir bina ise güven ve güvenlik duygusu, o binanın her tuğlasının arasına sızmış ve binayı bir arada tutan harç gibidir. Özellikle evlilik ilişkisinde, yukarıda sayılan tüm güvenlik alt boyutları teker teker ele alınmalıdır. Böylece, asgari güvenlik sağlandığında daha tatminkâr, kişilerin olduğu hâliyle var olabildiği, rahatlayabildiği ve huzur bulabildiği ilişkilere doğru yelken açılabilir.

DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU

■ **Hatice TOPKARAOĞLU**
Klinik Psikolog

Çocuklarda en yaygın görülen psikiyatrik bozukluklar arasında yer alan dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), insan davranışlarını kontrol eden, planlı ve düşünerek davranmayı sağlayan beynin ön bölgesinin (frontal korteks) yetersizliğiyle ilişkili nörolojiksel bir bozukluktur. DEHB'in dikkat eksikliği, hiperaktivite ve dürtüsellik olmak üzere üç temel belirtisi vardır. Bu belirtiler çocuklarda bir arada bulunabileceği gibi sadece dikkat eksikliği ya da sadece dürtüsellikten muzdarip olan çocuklar da vardır.

DEHB belirtileri yaşa ve cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Okul öncesi ve ilkököl çağında hiperaktivite belirtileri daha sık görülmektedirken ergenlik çağında dikkat eksikliği belirtileri ve buna bağlı yaşanan

sorunlar genellikle daha belirgin hâle gelmektedir. Yine erkek çocuklarda hiperaktivite ve dürtüsellikçe bağlı yaşanan davranışsal sorunlar daha belirginken kız çocuklarda dikkat eksikliği ve buna bağlı yaşanan sosyal, duygusal sorunlar daha belirgin görülmektedir. DEHB; akademik, davranışsal, sosyal ve psikolojik sorunları içermesi ve bazı durumlarda eşlik edebilen başka problemlerle birlikte görülebilmesine bağlı olarak yaşanan zorluğun artması sebepleriyle erken teşhis edilip gerekli tedavi uygulanmadığında ilerleyen zamanlarda farklı riskler oluşturabilmektedir.

DEHB'e Bağlı Yaşanan Zorluklar

- Akademik zorluklar: Ödevleri tamamlanamama, dersleri dinleyememe, dikkate bağlı öğrenmenin yavaş olması, sınavlarda başarısızlık...

- Sosyal zorluklar: Diğerlerine uyumlanamama, gruplara ayak uyduramama, dışlanma...
- Davranışsal zorluklar: Hareket ihtiyacı, tehlikeli davranışlar, sürekli uyarılma, söyleneni duymama ve uygun hareketi gösterememe...
- Psikolojik zorluklar: Duygusal dalgalanmalar, öz güvenin azalması, öz saygının oluşmaması, duygu düzenleme ve regülasyon güçlüğü...

DEHB tanısı çoğu zaman çocuğun ya da yetişkinin hayatında zorluklara sebep olsa da tanı alan her çocuk akademik olarak başarısız olacak değildir. Yetişkinlik dönemlerinde DEHB ile yaşamayı öğrenmiş kişiler hayatlarında başarıyı sağlayabildikleri gibi, enerjik ve cana yakın tutumları ile sosyal ortamların neşeli kişisi olarak tercih de edilebilmektedirler. Bu kişiler DEHB tanısına rağmen toplum içerisinde uyumlu bir şekilde yaşamlarını sürdürebilir, aynı anda birden fazla işi birlikte yapabilir, mizah becerileriyle sosyal ortamların gözdesi olabilirler.

DEHB tanılı kişiler listesinde sıra dışı bir zihne sahip olduğunu görebildiğimiz çeşitli isimler bulunur. Albert Einstein, Alexander Graham Bell, Leonardo Da Vinci, Pablo Picasso, Thomas Edison gibi isimler DEHB tanılı ancak sıra dışı zihinleri sayesinde buluş ve çalışmalarını tarihe önemli isimler olarak geçmişlerdir.

DEHB aynı zamanda kişiye esnek düşünebilme ve davranabilme becerisi kazandırır. Merak ve yeniliklere

açık olabilmek yine DEHB'li kişilerin özelliklerindendir. Bu çocukların yaşamlarını kolaylaştırabilmek için ebeveynlerin ve öğretmenlerin DEHB'li bir zihnin nasıl işlediğini bilmeleri ve hangi davranışların bu çocuklar için normal olduğunu ayırt edebilmeleri çok önemlidir.

Bazı ebeveynlerden, çocuklarının saatlerce video oyunlarına, lego ya da yapbozlara odaklanabildiklerini söylediklerine şahit oluruz. Bu durumun sebebi hiper odaklanmadır (hyperfocused). Hiper odaklanma, bir kişide görülen ve kişinin belli bir görev veya aktiviteye yoğunlaşarak dış dünyadaki diğer uyaranları fark etmede zorlanması durumudur. Hiper odaklanma sayesinde kişi, tek bir konuya odaklanarak o konuda yüksek performans gösterebilmektedir.

DEHB'li bir çocuğun yaşamını sürdürürken karşılaştığı sorunlarda çevresinden destek alabilmesi çok önemlidir. Bu çocuklar rutin oluşturma, görev ve sorumluluklarını sürdürebilme, duygularını ifade edebilme ya da çeşitli sosyal ortamlarda sorunlar yaşayabileceği için ebeveynleri tarafından desteklenmeleri, okul ve öğretmenleri ile iş birliği sürecine girilmesi, gerekli durumlarda psikolog, psikolojik danışman ya da ergoterapist gibi uzmanlardan destek alınması oldukça önemlidir. Bu çocukların gerekli desteği almaması durumunda; akademik başarısızlıklar, okulu yarıda bırakma, öz güven eksikliği, kaza, yaralanma ve tehlikeli durumlarla

karşılaşma, yasal problemler, bağımlılıklar, sosyal ilişki problemleri ve başka psikolojik/psikiyatrik sorunlar görülmesi muhtemeldir.

DEHB'li Çocuk Sahibi Ebeveynlere Öneriler

- Evde çocuğunuzun hayatını düzenleyecek rutinler oluşturun. Uyanma, okula hazırlanma ve özellikle ödevlerin yapılacağı zamanları belirli bir rutine oturtun.
- Hayatınızı düzenleyin. Eviniz karışık ve plansız bir yaşamınız varsa, programlarınız sürekli değişiyorsa çocuğunuzun rutinleri de oluşmayacaktır.
- Her hafta belirli gün ve saatte tüm aile fertleri ile bir araya gelerek o hafta aile bireylerine düşen sorumluluklar hakkında konuştuğunuz aile toplantıları düzenleyin. O hafta bir farklılık olaksa bunu aile bireylerine, özellikle de DEHB'li çocuğunuza önceden söyleyin. Örneğin bir misafir gelecekse ya

da ebeveynlerden birinin seyahat planı varsa o haftaya özgü neler yapılmalı belirleyin.

- Çevrenizi ve evinizi düzenleyerek çocuğunuza yardımcı olun. Çocuğunuzun dikkatini toparlayabilmesi ve derslerini sakın bir ortamda yapabilmesi önemlidir.
- Ekran kullanımını çocuğunuzla iş birliği yaparak sınırlayın. Çocukların ekrana aşırı maruz kalmasının DEHB belirtilerini artıracaklarını unutmayın. Ekran yerine farklı alternatifler üretin.
- Çocuğunuzu DEHB'e bağlı yaşadığı sorunlar sebebiyle eleştirmeyin. Eksik yönleri yerine başarabildiği yönleri odaklanmaya ve bu yönlerini takdir etmeye çalışın.
- Çocuğunuza yardımcı olabilmek için ev içerisinde rutini sürdürün ve davranışlarınızda tutarlı olun.
- Farklı aktiviteleri deneyin. Spor ya da çeşitli sanat branşları gibi çocuğunuzun ilgisini çekebilecek aktiviteler ile onun öz güvenini destekleyin.

BOZKIR SARISI

■ Gülsüm ALKAN

Nuray'ın altın sarısı saçlarını annesi sevgiyle taradı, iki belik ördü. Zaten başka model yapmayı da bilmiyordu. Babasını trafik kazasında dört buçuk yıl önce kaybetmişti Nuray. Zorlu hayat mücadelesinin ağır yükü annesi Zehra'nın omuzlarına kalmıştı. Dört kardeşiyle birlikte Anadolu'nun ortasındaki büyük bir köyde yaşıyordu.

Zehra Kadın köyün fırıncısıydı. Mesleği de fırını da annesinden mirastı. Köyde kadınlar ekmek hamurunu tekne de yoğurur, pişirmek için fırına getirirdi. Fırıncı, ateşin karşısına sabahın ilk ışıklarında geçer, akşama kadar gelen tekne tekne hamurları ekmek yapardı. Belki kazancı azdı ama bildiği iş buydu. Yanında kalan yaşlı annesi sık sık “Yelen kuş aç kalmaz yavrum.” cümlesiyle ona destek verirdi.

Zehra'nın mizacı sertti ama kocasının ölümünden sonra âdeta kabuk değiştirmişti. Yetim kızlarının gözlerindeki mahzunluk onun da kalbini yumuşatmıştı. Kızlarını koruyup kollayan, sarılıp sarmalayan babaları yoktu artık. Evdeki hüznün çocukların gözlerinden

okunuyordu. Bozkırın ortasında yalnız ve ıssız kalan bu aileyi dimdik ayakta tutmaya çalışıyordu. Yaşlı annesinin duaları hep üstündeydi. Çalışkanlığı, azmi ve gayretiyle emek emek sakince ilerliyordu. Görünürde hayatını epey düzene sokmuştu. Ama gökteki yıldızı göremeyecek, gölgesi bir yere sığamayacak kadar gönlü yorgundu. Eşini kaybetmenin acısını dillendirmese de kalbinde hâlâ yanan büyük bir kor ateş vardı. Yalnızdı, mahzundu.

Nuray, dört kız kardeşi ve anneannesi ile birlikte kalabalık nüfuslu bir evde yaşıyordu. İki göz odalı bu evde, sedirin bir köşesinde derslerini aksatmadan dikkatlice yapardı. Ardakalan zamanlarında bol bol kitap okurdu. Kütüphanede okunmadık kitap bırakmayan bir kitap kurduydı. Hatta öğretmenini Sebahat Hanım çok sevdiği öğrencisi Nuray'a okuması için evindeki kitapları da getirirdi. Okulun belki de en çalışkan öğrencisiydi.

O akşam Nuray ders çalışırken annesine “Sebahat Öğretmen seni yarın okula çağırıyor.” haberini verdi. Ertesi gün Zehra fırını yaktı, ateşi dinlenmeye

bıraktı, hızlıca okula gitti. Sebahat Öğretmen hemen konuya girdi. Aynı sınıfta olan kızı Ayşe'nin gireceği devlet bursluluk sınavına Nuray'ın da girmesini istiyordu. Zehra'nın aklına yatmamıştı kızını yatılı okutmak ama "Hele bir sınava girsin bakalım, hevesi kalmasin." diyebilirdi sadece.

Nuray çok mutlu olmuştu. Yakın arkadaşı Ayşe ile birlikte öğretmenlerinin rehberliğinde çalışmaya başladılar. Kitaplar, testler derken sınav günü geldi çatı. Sebahat Öğretmen sabahın erken saatinde Ayşe ve Nuray'ı arabasına bindirdi, sınav merkezinin yolunu tuttu. Bu iki arkadaş sınavdan yüzlerinde kocaman gülümseme ile çıktılar. Sebahat Öğretmen geleceğe dair umutluydu. Matematikçi akıcı bir şekilde kolayca yapan, kitap okumayı seven, diğer öğretmenlerin de gözdesi olan Nuray'daki zekâ pırıltısını hemen fark etmişti. Bu temiz köylü kızının hayatı güzel bir meslekle taçlansın istiyordu.

İkinci vakti Nuray okuldan koşarak geldi. Çok mutluydu, yerinde duramıyordu. "Anneeee, anneeee sınavı kazandım hem de çok iyi bir dereceyle." Heyecanı, mutluluğu yeri göğü inletiyordu. Zehra yutkundu, kızına sarıldı "Aferin benim güzel kızıma." dedi ama içine bir ateş düştü. Öğretmenin ısrarı ile, girsin bakalım, dediği sınavdan kızı yüksek başarıyla çıkmıştı. Şimdi ne yapacaktı? Yaban ellerdeki okula kızını nasıl gönderecekti? Başında erkeği olmadan bu işin altından nasıl kalkacaktı?

Tüm bu sorularla sabaha kadar düşündü. Yaşlı annesine de sordu ama nafile, bir çıkış yolu bulamadı. Ertesi gün kararını verdi. Nuray yatılı okula gitmeyecekti.

Nuray ağlaya ağlaya durumu öğretmenine anlattı. Sebahat Öğretmen belki ikna ederim düşüncesiyle müdürü de yanına alarak hep beraber Zehra Kadın'ın evine gittiler. Nuray şehirde derece yapmıştı. "Bu büyük başarıyı zayı etme, biz her türlü masrafını karşılarız. Sen yeter ki izin ver bu başarılı kızın okumasına." Okul müdürü ve öğretmeni çok dil döktüler ama heyhat Zehra'yı ikna etmek mümkün değildi. "Tek başına kız çocuğunu gurbete göndermem. Başına bir iş gelse ben ne yaparım, arkasından koşacak babası da yok, bu kızla nasıl ilgilenirim." diyordu.

Aradan yıllar geçti gitti. Nuray çok istediği hâlde kazandı

devlet okuluna gidememişti. Annesi onu diğer kardeşleri gibi belli bir yaşa gelince evlendirmişti. Evinin nazlı ceylanı Nuray'ı okutamamıştı. Çünkü öbür türlü süni bilmiyordu, yapacak gücü cesareti de yoktu. Yıllar sonra kendince pişmanlığını sık sık dile getirdi fakat zaman geri döndürülemezdi.

Nuray iki çocuğuyla birlikte mutluydu yuvasında. Eşi Ömer, karısına ve çocuklarına karşı şefkat doluydu. Ama Nuray'ın içinde kalan okuma ukdesi geçmiyordu. Yaşayamadığı duygularını yok sayamıyordu. Kalkıp yürümek, koşmak, yol almak istiyordu. İçindeki küçük kız çocuğu bir çıkış kapısı arıyordu. Her şey tamdı ama adını koyamadığı bir şeyler eksikti. Kalbinde bir yük vardı ve gitgide ağırlaşıyordu.

Bazen arkadaşı Ayşe ile haberleşiyordu. Ayşe doktor olmuştu. Nuray da

okuyabilseydi doktor olacaktı ama hayatın akışı buna izin vermemişti. Yarım kalmış, yarıda kalmıştı. Ama o bu hayata kalıcı bir iz bırakmak, faydalı olmak istiyordu.

Sabahın erken saatinde pencerenin kenarına oturdu, kitabını açtı ve kaldığı yerden okumaya devam etti. O sırada telefonu çaldı. Arayan Ayşe'ydi. Nuray'ın yaşadığı şehre uzman doktor olarak tayini çıkmıştı. "İlk önce sana haber vermek istedim Nuraycığım." dedi. Çocukluk arkadaşının kalbindeki yeri başkaydı. Nuray da çok mutlu olmuştu.

Ayşe kısa süre içerisinde taşındı. Nuray onu görmek için sabırsızlanıyordu. Heyecanla hazırlandı. İki çocuğunu da yanına alarak elinde çiçeğiyle hoş geldin ziyaretine gitti. Ayşe'yi görünce bir kez daha anladı çocukluk yarasının hiç geçmediğini. Çünkü o da Ayşe gibi doktor olmayı istiyordu. İki samimi dost sevgiyle sıkıca sarıldılar. Anılardan konuşup eskileri yâd ettiler. Sarı buğday tarlalarında nasıl koştuklarını, evcilik oyunlarını, saklambaçta Nuray'ın saklandığı yeri kimsenin bulamadığını tebessümle andılar. Bazen hayat size bir hediye vermek ister ve çok sevdiğiniz arkadaşınızla tekrar birleştirir. İşte bu iki arkadaşın buluşması da tam olarak böyleydi. Çocuklukta kesişen yolları onları yine karşılaştırmıştı. Ayşe arkadaşına, "Keşke okuyabilseydin. Eminim ki benden daha fazla ilerlerdin arkadaşım." dedi. Nuray da uzun uzun duyularını,

bitmeyen okuma sevdasını anlattı.

Bir hafta sonu yemeğinde Ayşe Nuray'a doktor arkadaşlarıyla birlikte kız çocukları için kurmak istedikleri vakıftan bahsetti. Maddi imkânsızlıklar sebebiyle okuyamayan başarılı kız çocuklarına destek olmak istiyorlardı. Bu vakfın başkanı olması için teklifte bulundu Nuray'a. Çünkü bu sarı bozkırda yaşayan kızları onun kadar iyi anlayacak başka birisi yoktu. Nuray önce çekindi. Acaba yapabilir miyim, diye düşündü. Sonra çok mutlu oldu. Hemen kocasıyla konuşmaya karar verdi. Akşam olunca heyecanla anlattı kocasına Ayşe'yle konuştuklarını. Ömer, eşinin gözlerindeki ışığı hemen fark etti. "Çok güzel olur. Ben de elimden geleni yaparım." Ertesi gün Nuray hemen vakıf merkezi olarak ayarlanan yere gitti. Ayşe'nin yol göstericiliğinde işlere koyuldu. Ömer de her türlü ustalık işlerini yapıyor, elinden gelenin fazlasıyla katkıda bulunuyordu.

Nihayet açılış günü gelmişti. Ayşe gururla arkadaşı Nuray'ı hocalarına tanıttı. Binanın her yerini gezdiler, öğrencilerle sohbet ettiler. Gözleri pırıl pırıl parlayan kızlar geliyordu vakfa. Onların her ihtiyacı ile bizzat ilgileniyordu Nuray. Yarım kalan hikâyesini sanki bu kızlarla tamamlayacaktı. Vakıftaki sanat ve zanaat atölyelerini, kitap okuma bölümlerini, derslikleri gezdiler. Yaşadıkları şehrin ihtiyaçlarına göre birçok kurs açılmıştı. Mükemmel bir düzen kurmuştu Nuray. Bu toprakların her yönden yetmişmiş

cevval kızlara ihtiyacı vardı. Ayşe'nin hocaları, meslektaşları hayran kalmıştı vakfa. Nuray ve Ayşe'nin yeniden birleşen yollarında hayat onları bu sefer başka bir noktaya götürmüştü.

Nuray geçmişin kederinde boğulmaktansa başını kaldırıp geleceğe güzel bir ilmek atmayı seçmişti. Yapamadıklarına pişman olmaktansa yaptıklarına mutlu oluyordu. Çünkü hayat başına gelenleri dert etmekle heder edilecek kadar uzun değildi. Doğduğu, filizlendiği bu topraklarda istediği gibi kök salamamıştı ama gençlerin toprağa sağlam tutunmasını, geleceklerini aydınlatmasını sağlıyordu.

Vakıfta çayını yudumlarken gökyüzünün açık rengine baktı Nuray. Artık, olduğu yerden mutluydu. Bitmiş bir hikâyenin değil yeni yazılmaya başlayan bir hikâyenin üyesi olmak için çaba gösteriyordu. Biricik annesi de çok sevinmişti Nuray'ın bu hâline. Sık sık tekrar ederdi, "Şimdiki cesaretim olsaydı seni mutlaka okuturdum kızım." cümlesini. Bozkırın sarısında filizlenen bu kızların köklerinin hayata sağlam tutunması için emek sarf ediyordu Nuray. Çünkü onların kökleri de buradaydı ve gelecekleri de bu şehre nefer olmalıydı. Her yeni başlanan iş, açılan bir kapı demekti ve araladığı bu kapının getirdiği eşik onu çok mutlu etti. Kadim Anadolu toprağına hizmet etmek ruhuna iyi gelmişti. Çok sevdiği sözü tekrar etti, "Allah yeniden başlayanların yardımcısıdır." İşte şimdi Nuray tam olmuştu.

SÖZ ON TÜRLÜ, SÖYLENECEK BİRDİR

■ Gülşen ÜNÜVAR

Dinle hatır güden,
Kollarımın, dizlerimin,
gönlümün ve zihnimin gücü
kudreti yerinde oldukça
sana yazmaya devam
edeceğimi daha önce
söylemiştim. Hem yürüyüp
hem yazıyorum, senin de
tahmin edeceğin üzere.
Yürümek, bana yazılmış en
kıymetli eylem. Yazmaksa,
insana bahşedilebilecek
nadide erdem. Kıymetini
bilenlerden olabilmek
duasıyla evlat.

Sen nasılsın? Nefes aldığın
coğrafya, seyrettiğin
iklim, dinlendiğin gölge,
yöneldiğin istikamet, omuz
omuza olduğun koldaşın
nasıl?

İyiyim demenin âdet olduğu
şu yaşam telaşında aslında
biraz da yalnızlığımızdan,
kırgınlıklarımızdan,
yorgunluklarımızdan,
sitemlerimizden,
isyanlarımızdan da söz
açabilmeliyiz. Varsa bir
müşkölümüz, hatır soranı
haberdar etmek babında en
mühim samimiyet anlatısı
olmaz mıydı? Tereddüt
ederek cevap vermeye
kalkarsan bu soruyu, yol
arkadaşını, rafigını, refikanı,
selam verip selam aldığın
koldaşını bir daha gözden
geçir derim. Kime hatır
sorduğun kadar kimin hatır
sorduğu da mühim değil
midir şu kısa ömürde?
Selam Allah'ın! Eyvallah!
Elbette herkese her şeye
selam vermeden geçmeyiz;
insan olmanın, insanca
davranmanın gereğidir

bu. Lakin ikisinin arasındaki ince çizgiden haberdar mısın? Bülbülün güle sorduğu hâl hatır ile kafese sorduğu hâl hatır bir midir? Ya serçenin ağaca sorduğu hâl hatır ile tüneğe sorduğu hâl hatır? Mecnunun Leyla'ya sorduğu hatır, çiçeğin meyvesine sorduğu hatır, balığın denizine sorduğu hatır bambaşka değil midir evlat?

Mecnun dedim de aklıma geldi. Zamanın terkisinde, terkinin heybesinde, heybenin de ta köşesinde bir testi vardır. Bu testi her nasılsa bir şekilde Mecnun'un eline geçer. Mecnun testisini suyla doldurur ve düşer bir bilinmez yola. Yol gider, Mecnun gider; nice dağlar ovalar aşar; nice yeşil, adam boyu çayırarda uzanıp soluklanır. Bacaklarında derman kalmayınca kurumuş bir ağacın gölgesinde oturur kalır. Kuru ağacın gölgesinden ne olacak, ha varlığı ha yokluğu. Etrafta onca gür ağaç, onca kalabalık orman varken neden bu kuru ağaç? Neyse, âşığa Bağdat sorulmaz. Testisinden bir yudum su içer, memnuniyetsiz yüz ifadesinden anlaşılır ki su pek yavandır. Tekrar yola düşer Mecnun, az mı gitti çok mu bilinmez, bu kez bir duvar kenarına oturur. Bir yudum su alır ki testiden; yine sıcak, yine yavan, yine aynı yüz ifadesi... Her yolun bir sonu vardır ancak Mecnun'un yolu tükenmez. Günlerce, aylarca belki daha da fazla gider de gider. Günün birinde bir ırmak keser yolunu; ırmak coşkun, ırmak derin, ırmak serin. Eğilir testisine su

katar günlerdir yürüyen yorgun adam. Testiyi kafasına diker; yok, Mecnun'un yanan içine bu serin ırmak suyu da yavan gelir. Ona göre faydasız, vefasız olan testiyi atıverir ırmağa. Tabiat aheste akadurken ahu gözlü, huri yüzlü, sülün bakışlı bir güzel çıkagelir ırmağın kenarına; testisini doldurur, elini yüzünü yıkar, çekilir kenara oturur. Bakar ki yalnız değil orada. Selam ikramdır, testisini alıp Mecnun'a uzatır. Kana kana suyunu içen adamın içi ferahlar, susuzluğu gider. İçtiği şey sanki yüce dağların başından akıp gelen buz parçası. Sağ ol, der Mecnun kıza, elin dert görmesin.

Meseli dinleyen zat bu durumu testinin yapıldığı toprağın haslığına mı yorar yoksa ahu gözlü güzel kızın ellerine mi bilinmez. İkram, ikram edenin ellerinde şekillenir, niyetiyle tatlanır, kerametiyle neticelenir.

Bir iyi misin cümlesiyle mevzu nerelere geldi evlat. Ee ne demişler; **"Söz on türlü, söylenecek birdir."**

Nasılsın ,diye soracak olursan, nicedir pek hoş değildir içim. Sen buna evham mı dersin yoksa korku mu bilemem. Ama içimdeki kuruntular günbegün artmakta. Şahsi menfaatlerimle alakalı değil elbette bu hislerim. İnsan adına, insanlık adına endişelenir dururum yollarda. Sen sanır mısın ki yürümek hepten ferahlatır kişiyi. Yol, yorar evlat! Seyreleyeceğin manzaranın güzelliği ile birlikte çirkinlik de artar.

Tazelik ile birlikte çürümüşler de çıkar meydana. Gördüğünü görmezden gelemezsin, içine dert olur anlık tesadüfler bile. Peki var mıdır bu işin bir hâl çaresi diye sorarsan dertleşmek, söyleşmek, halleşmektir benim lügatimdeki devalar. Dedim ya; kişi sevdiğine, anladığına, omzunu omzuna dayadığına bir başka hâl hatır sorar. Bir başka çare olur, bir başka merhem olur. Sana yazar, sana dökerim kelimelerimi. Umutsuzluğa düştüğüm her an, umudum olursun evlat. İşte bu his, bu inanç, evham denen dikenli yolun hemen kenarındaki çimenlik alana yayılmış kır çiçeklerinden hâllicedir.

Tahmin ediyorum ki düşüncelerimi çok net aktaramamaktayım ama sana ve senin gibi nice güzel nesillere sevgi ve güvenimi olanca netliği ile belli edebilmekteyim. Değerlisiniz ki değerli olanı aktarmaya çalışıyorum sizlere.

Aldığın sorumluluklar sana ağır gelmesin evlat. Allah, dağına göre kar verir. Karını gururla taşı, zemheriyi nimet bil, güneşe hürmet göster ama serinliği de elden bırakma. Kim bilir belki en dar anında sana da toprak bir testide soğuk bir su ikram eden çıkar ve dünyanın tadına tuzuna şükretme sebeplerinden birisi olur bu.

Şükrün bol, bahtın gür olsun evlat! Selametle...

***Kutadgu Bilig**

UZAY KEŞFİNDE YAPAY ZEKÂ

■ Meryem KILIÇ

Yapay zekâ (YZ) ve makine öğrenimi (ML), günümüzün en önemli teknolojik gelişmelerindendir. Bu iki terim birbirleriyle ilişkili olmasına rağmen farklı anlamlar taşırlar. Yapay zekâ, insan zekâsının problem çözme ve öğrenme gibi

bilişsel işlevlerini taklit eden sistemleri tanımlayan geniş bir kavramdır. Makine öğrenimi ise bu karmaşık görevleri yerine getirebilecek modeller üretmek için algoritmalar kullanan yapay zekânın bir alt kümesidir. Bu temel ayırım, hem teknolojinin nasıl çalıştığını anlamak

hem de hangi alanlarda nasıl kullanılacağını planlamak açısından önem taşımaktadır.

Geleceğe yönelik teknolojik ilerlemeler ışığında astronomi ve uzay araştırmaları, yapay zekâ ve makine öğrenimi uygulamaları sayesinde artan veri hacimlerini ve yeni keşif imkânlarını en açık biçimde ortaya koyan alanlardır. Gözlemeyleri, uzay teleskopları, yer tabanlı ölçüm sistemleri tarafından üretilen veriler günümüzde inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Bu veriler eskiden gigabayt ve terabaytlarla sınırlıyken bugün petabayt (PB) ve hatta eksabayt (EB) ölçeklerine ulaşmaktadır. Bu büyüklükteki ham verinin insan eliyle ayrıntılı biçimde incelenmesi

mümkün değildir ve yıllar alabilir. Bu noktada yapay zekâ ve makine öğrenimi yöntemleri; otomatik sınıflandırma, örüntü tanıma, anormallik ve nadir olay tespiti ile veri özetlemesi gibi görevlerde kritik önem taşır. Yapay zekâ uygulamaları, hem işlem maliyetlerini ve insan gözetimini azaltmakta hem de daha önce fark edilmesi güç olan sinyalleri ortaya çıkararak bilimsel keşif hızını artırmaktadır.

Uzay araştırmalarında milyonlarca ışık eğrisinin otomatik analizi, derin öğrenme ve diğer makine öğrenimi teknikleri sayesinde Dünya büyüklüğündeki zayıf geçişlerin tespit edilmesini mümkün kılmıştır. Bu sayede daha önce gözden kaçan yüzlerce hatta binlerce aday gezegen keşfedilmiştir. Benzer şekilde galaksi sınıflandırması, süpernova ve gama ışını patlamalarının otomatik tespiti, gök cisimlerinin karakterizasyonu gibi görevler de yapay zekâ ile hızlanmıştır.

Yapay zekâ sadece veri analiziyle sınırlı değildir; operasyonel alanda da önemli katkılar sunar. Görev planlama, gözlem sırasının optimizasyonu, gerçek zamanlı şartlara göre plan güncelleme gibi problemler karmaşık çözümler gerektirir. Uydularda enkazdan kaçınma, otonom navigasyon, arıza teşhisi ve görev içi karar alma gibi uygulamalar ise hata riskini azaltıp görev güvenliğini artırır. NASA gibi kuruluşlar, fırlatma yörüngelerinin hesaplanması,

görevin optimizasyonu ve operasyonel öngörülerde yapay zekâ araçlarından faydalanarak zaman ve maliyet tasarrufu sağlamıştır. Bununla birlikte yapay zekânın yaygınlaşması beraberinde önemli zorlukları da getirir. İlk olarak veri erişimi ve veri kalitesi sorunları vardır. Yüksek kaliteli çeşitlendirilmiş veri kümeleri oluşturmak zaman ve uzmanlık ister. Özellikle nadir olaylar için yeterli eğitim verisi bulunmayabilir. İkinci olarak hesaplama kaynakları; derin öğrenme modelleri büyük işlem gücü ve bellek gerektirir, her araştırma merkezi veya üniversite bu altyapıya kolayca erişemez. Üçüncüsü, modellerin yorumlanabilirliği ve şeffaflığıdır. Bilimsel süreçlerde sonuçların nasıl elde edildiğinin açıklanabilir olması güvenilirlik için şarttır. Dördüncüsü, veri kaynaklı ön yargılar ve etik sorunlardır; hatalı veya dengesiz veri yanıltıcı sonuçlara yol açabilir. Son olarak, yapay zekânın uzay ve savunma uygulamalarındaki artan rolü hukuki ve düzenleyici çerçeveler gerektirmektedir. Bu açıdan sorumluluk, hesap verebilirlik ve uluslararası iş birlikleri gibi konular kritik önem taşımaktadır.

Uzay çalışmaları, doğası gereği disiplinler arasıdır. Fizik, mühendislik, hukuk ve kamu politikaları gibi çok çeşitli alanları kapsar. Uydu ve uzay endüstrilerinin bugün milyarlarca dolarlık bir ekonomik alan oluştururken, gelecekte trilyon dolarlık

pazarlara evrilebileceği öngörülmektedir. Bu ekonomik büyüme, teknolojinin yönetimi ve yapay zekânın rolüne dair ulusal ve uluslararası düzenlemelerin, eğitim programlarının, etik ilkelerin eş zamanlı olarak geliştirilmesi zorunluluğunu da ortaya koymaktadır. Eğitim ve kapsayıcı politika, yapay zekânın sunduğu faydaların geniş kitlelere ulaşması için şarttır. Akademi, kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının ortak çalışması, teknik altyapıya erişimin genişletilmesi, adil veri paylaşımı ve yetenek geliştirici eğitim programlarının yaygınlaştırılması da önem taşımaktadır. Bu durumlar dikkate alınmadığı takdirde teknolojinin getirdiği avantajlar dar bir kesimle sınırlı kalabilir ve dijital uçurum daha da derinleşebilir.

Sonuç olarak yapay zekâ, uzay araştırmalarını ve pek çok bilim dalını derinden dönüştürüyor. Doğru ve etik kullanıldığında yapay zekâ keşif hızını artırırken kaynakların daha etkin kullanılmasını da sağlayabilir. Ancak bu kazanımların kalıcı ve adil olması için teknik hazırlıkların yanı sıra şeffaflık, etik ilkeler, hukuki düzenlemeler ve kapsayıcı eğitim politikaları da eş zamanlı şekilde hayata geçirilmelidir. Böylece yapay zekânın gökyüzünü anlamamıza sağladığı katkılar, tüm insanlığın yararına sürdürülebilir ve güvenilir bir biçimde genişletilebilir.

TEK EBEVEYNLİ YAŞAM: PSİKOLOJİK BİR BAKIŞ

■ **Ayşenur BAYRAKTAR**
Klinik Psikolog

Tek ebeveynli yaşam, günümüz toplumlarında giderek daha görünür hâle gelen bir aile biçimidir. Boşanma oranlarının artması, evlilik dışı doğumlar, ebeveynlerden birinin kaybı veya bireysel tercihler tek ebeveynli ailelerin çoğalmasına zemin hazırlamaktadır. Bu yaşam biçimi, sadece sosyal ve ekonomik boyutlarıyla değil aynı zamanda psikolojik dinamikleriyle de incelenmesi gereken bir konudur.

Özellikle araştırmalar, tek ebeveynli ailelerde en sık rastlanan problemlerin stres, tükenmişlik ve hem anne hem baba rolünü üstlenmek olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, bu durumun bireyin dayanıklılığının

artmasına ve problem çözme becerilerinin gelişmesine de katkı sağladığı belirtilmektedir.

Ebeveynin Psikolojik Süreçleri

Tek ebeveynli yaşamda en önemli problemlerden biri, ebeveynin hem anne hem baba rolünü aynı anda üstlenmek zorunda kalmasıdır. Bu durumun sonuçları, rollerin çatışması ve sorumlulukların fazlaşması nedeniyle stres ve tükenmişliğin artmasıdır. Özellikle pek çok tek ebeveyn, çocuğuna “eksik” bir aile ortamı sunduğunu düşünerek suçluluk hissedebilir.

Ayrıca çocuğun sorumluluğunu tek başına üstlenmek, ebeveynin sosyal yaşamını sınırlayabilir. Bu durum, duygusal yalnızlığı artırabilir. Özellikle boşanmanın ardından kendini yetersiz

Tek ebeveynli ailelerde büyüyen çocukların yaşadığı birçok süreç; aile içi iletişim, ebeveynin tutumu ve çevreden gelen desteklerle ilişkili olmaktadır.

hissetmeye başlamak ve “Çocuğuma hem annelik hem babalık yapamıyorum.” diye düşündükçe suçluluk duygusunun artması sıklıkla görülmektedir. Ancak çocuklar, özellikle kendisine bakım veren kişinin psikolojisine daha çok dikkat etmekte ve onun duygu durumu ile ruhsal süreçleri çocuğu daha fazla etkilemektedir. Suçluluk duygusunun, sevgi ve bağ kurma yeteneklerinin yerine geçmemesine dikkat edilmelidir. Eşlerden birinin vefatından sonra ise yoğun bir yalnızlık duygusu, beklenmeyen hayat olayı karşısında görülebilmektedir.

Olumsuz sonuçlarının yanında; birçok tek ebeveyn zamanla daha bağımsız, dirençli ve güçlü bir benlik geliştirebilir. Çocuğu için ayakta durabilmek, içsel kaynaklarını genişletmesine yardımcı olur.

Çocuğun Psikolojik Dinamikleri

Tek ebeveynli ailelerde büyüyen çocukların yaşadığı birçok süreç; aile içi iletişim, ebeveynin tutumu ve çevreden gelen desteklerle ilişkili olmaktadır.

- **Bağlanma:** Çocuğun güvenli bir bağlanma geliştirebilmesi için ebeveynin istikrarlı, sevgi dolu ve sınırları olan bir ilişki kurması gerekir. Tek ebeveynli ailelerde, ebeveynin yükü ağırlaştığında bu dengeleri sağlamak zorlaşabilir ve duygusal ihtiyaçların ihmal edilme riski doğabilir.

- **Kimlik gelişimi:** Çocuk, ebeveynin yokluğunu farklı şekillerde anlamlandırabilir. Özellikle iletişimin eksik ya da çok çatışmalı olduğu aile yapılarında; ergenlik döneminde bu durum, “Benim ailem neden farklı?” sorusuyla kimlik arayışını olumsuz etkileyebilir.
- **Sosyal algı:** Toplumun tek ebeveynli ailelere dair ön yargıları, çocuklarda utanç ya da dışlanmışlık hissine yol açabilir. Bu noktada ebeveynin, çocuğa ailesinin değerli ve güçlü yönlerini aktarabilmesi önemlidir.
- **Sorumluluk yüklenme:** Bazı çocuklar ebeveynin yükünü hafifletmeye çalışarak erken olgunlaşabilir ancak

bu da çocuğun gelişim dönemlerinde uygun ihtiyaçlarının karşılanmasına engel olabilir.

Anne babası boşandıktan sonra tek ebeveynle yaşamaya başlayan çocuklarda özellikle okulda arkadaşlarının veya çevredeki kişilerin “Neden anne babanla yaşamıyorsun?” soruları karşısında utanabilir, dışlanmış hissedebilir. Tek ebeveynli ailede büyüdüğü için anne ya da babayla yaşayan çocuk, evin sorumluluklarını fazlasıyla üstlenebilir. Anne ya da babanın boşanmadan sonra ruh sağlığı veya ekonomik problemler yaşıyor olması, çocuğu bu sürece mecbur bırakabilir. Erken yaşta “evin erkeği” veya “evin annesi” rolünü üstlenmesi, bu roller gelişim dönemiyle uyumlu olmadığı için çocukta baskı ya da ruh sağlığı problemleri yaratabilir. Çocuk olma hakkını yeniden kazanması; bulunduğu yaş dönemine uygun sorumlulukların verilmesi; ebeveynlerin kendilerine ait sorumlulukları alabilmesi için güçlendirilmesi veya yükleri paylaşacak sosyal destek mekanizmalarını harekete geçirmek gibi çözümler üretilebilir.

Psikolojik Dayanıklılık ve Başa Çıkma Yolları

Tek ebeveynli yaşamda hem ebeveynin hem çocuğun psikolojik sağlığını koruyabilmesi için bazı faktörler kritik öneme sahiptir:

Sosyal destek: Geniş aile ilişkilerinin sürdürülmesi, arkadaşlar, komşuluk ilişkileri

Tek ebeveyn, sadece çocuğunun değil kendi ihtiyaçlarının da farkında olmalı, kendine zaman ayırmalıdır. Bu yolla kendi biyolojik ve ruhsal ihtiyaçlarını düzenleyerek çocuğuna da daha dengeli bir yaklaşım sergileyebilir.

ya da profesyonel ruhsal destekler yalnızlık hissini azaltır.

Sağlıklı iletişim: Çocuğun duygularının kabul edilmesi ve açık iletişim, anne/babanın duygularını yaşarken çocuğun yaşına uygun paylaşım yapabilmesi gibi sağlıklı iletişim becerileri çocuğu güvende hissettirebilir.

Ebeveynin kendisiyle de ilgilenmesi: Tek ebeveyn, sadece çocuğunun değil kendi ihtiyaçlarının da farkında olmalı, kendine zaman ayırmalıdır. Bu yolla kendi biyolojik ve ruhsal ihtiyaçlarını düzenleyerek çocuğuna da daha dengeli bir yaklaşım sergileyebilir.

Psikolojik destek: Ruh sağlığı uzmanlarından profesyonel destek alabilmek, hem ebeveynin duygusal yükünü hafifletir hem de çocuğun sağlıklı gelişimini destekler.

Tek ebeveynli yaşamın psikolojik etkilerini sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de değerlendirmek gerekir. Çünkü toplumsal ön yargılar, destek mekanizmalarının eksikliği veya devlet politikalarının yetersizliği bu aile yapısının daha kırılgan hâle gelmesine yol açabilir. Sosyal farkındalık, eşit destek politikaları ve eğitim programları tek ebeveynli ailelerin yaşam kalitesini artırmada belirleyici rol oynar.

Birçok tek ebeveynli aile, toplumun “eksik aile” damgasıyla karşılaşır. Örneğin boşanmış bir annenin çocuğu okulda öğretmeninden “Baban nerede?” sorusunu defalarca duyabiliyor. Bu tür sorular çocuğun farklı hissedilmesine yol açabiliyor. Eğitimcilerin ve toplumun bu konuda daha bilinçli olması, aile biçimlerini çeşitlilik olarak

kabul etmesi büyük önem taşıyor.

Tek ebeveynli yaşam, zorluklar kadar fırsatlar da barındıran süreçtir. Ebeveyn, hem kendi psikolojik dayanıklılığını hem de çocuğunun duygusal gelişimini güçlendirecek stratejiler geliştirebildiğinde bu yaşam daha sağlıklı bir hâle gelebilir. Ön yargılardan arınmış, destekleyici bir toplum ve kişilerin bireysel öz farkındalıkları, tek ebeveynli yaşamın en güçlü dayanaklarını oluşturmaktadır.

Toplumsal ön yargıların, tek ebeveynli ailelerde utanç veya dışlanmışlık geliştirmemesi için bu konuların dikkatle incelenmesi ve sosyal eğitimlerin kurumlar tarafından verilebilmesi; aynı zamanda sosyal politikaların da geliştirilerek ebeveynlere destek olabilmesinin sağlanmasının önemli olduğu, araştırmalarda da vurgulanmaktadır.

PROF. DR. MUSA KAZIM ARICAN İLE SÖYLEŞİ

■ Söyleşi: Mustafa BERK

Bugün, modern dünyada yaşanan değer bunalımına karşı İslam düşüncesi hem ahlaki ilkeler hem de varoluşsal bir yol haritası sunar. Aile kurumunun güçlendirilmesi, bireyin ahlaki olgunlaşması, toplumun adalet ve merhamet ekseninde inşa edilmesi İslam felsefesinin sunduğu temel açılımlardır. Bu yönüyle İslam düşüncesi, modern insanın krizlerine sadece teorik değil aynı zamanda pratik bir çözüm üretme imkânına sahiptir.

İslam Felsefesi üzerine yaptığınız çalışmalar akademi dünyasının yanında kültür hayatımızda da karşılık buluyor. Sizce İslam düşüncesi bugünün insanına hangi imkân ve açılımları sunmaktadır? Modern dünyanın karşı karşıya kaldığı anlam arayışı, değer bunalımı ve kültürel yabancılaşma gibi krizler düşünüldüğünde İslam felsefesi modern insana nasıl bir ufuk sunar?

İslam düşüncesi, tarih boyunca yalnızca Müslüman toplumlara değil insanlığın tamamına yön veren köklü bir medeniyet birikiminin adıdır. Bu birikim, akıl ile vahyi, hikmet ile ahlaki, bireysel sorumlulukla toplumsal adaleti iç içe geçiren bir düşünce geleneği oluşturmuştur. Bugün modern dünyanın yaşadığı krizlere baktığımızda bunların çoğunun insanın kendisiyle ve değerlerle bağını kaybetmesinden kaynaklandığını görüyoruz. Anlam boşluğu, nihilizm, tüketim kültürünün getirdiği tatminsizlik ve kültürel yabancılaşma insanın varoluşuna dair soruları yeniden gündeme taşımaktadır. İslam felsefesi, tam da bu noktada insana köklü bir ufuk sunar. Çünkü İslam düşüncesi, insanı sadece biyolojik bir varlık olarak değil ruh, kalp, akıl ve değer boyutlarıyla bir bütün olarak ele alır. Farabi'nin "erdemli şehir" tasavvurunu düşündüğümüzde aslında bugünün toplumsal sorunlarına çözüm üreten

bir model görürüz. Erdemli şehirde birey, kendi varoluşunu aşan bir anlamla buluşur; toplum ise adalet ve hikmet temelinde düzenlenir. Yine, Gazali'nin "kalbin inşası" üzerine söyledikleri, modern insanın ruhsal yorgunluğunu aşmak için hâlâ canlı bir başvuru kaynağıdır. Spinoza'ya dair yaptığım çalışmalarda da gördüğüm gibi, modern felsefe akli merkeze alırken çoğu zaman ruhu ihmal etti. Oysa İslam düşüncesi, akıl ve kalp birlikteliğiyle insana daha bütüncül bir özgürlük önerir. Dolayısıyla İslam felsefesi modern insana, yalnızca bir entelektüel sistem değil aynı zamanda varoluşsal bir yol haritası sunar: İnsan, hakikati ararken köksüzlüğe kapılmamalı; özgürlüğü ararken sorumluluğunu unutmamalı; mutluluğu ararken erdemden kopmamalıdır. İşte bu açılımlar, modern dünyada İslam düşüncesinin yeniden keşfedilmesini zaruri kılıyor.

Bugün, modern dünyada yaşanan değer bunalımına karşı İslam düşüncesi hem ahlaki ilkeler hem de varoluşsal bir yol haritası sunar. Aile kurumunun güçlendirilmesi, bireyin ahlaki olgunlaşması, toplumun adalet ve merhamet ekseninde inşa edilmesi İslam felsefesinin sunduğu temel açılımlardır. Bu yönüyle İslam düşüncesi, modern insanın krizlerine sadece teorik değil aynı zamanda pratik bir çözüm üretme imkânına sahiptir.

İslam düşüncesinde kelim, hikmet ve edebiyat iç içe

yürümüşdür. Sizin de kültür ve edebiyata olan ilginiz herkesçe malum. Bir ilahiyatçı ve felsefeci olarak edebiyatla kurduğunuz bağ size neler kattı, düşünce dünyanızdaki yansımaları neler oldu?

İslam medeniyetinin en belirgin özelliklerinden biri, farklı disiplinlerin birbirini beslemesidir. Kelam, hikmet ve edebiyat; yani inanç, akıl ve estetik hep yan yana yürümüşdür. Benim için edebiyat, felsefi düşüncenin duygusal ve estetik boyutunu açığa çıkaran bir dildir. Felsefe hakikati kavramsal olarak ifade eder; edebiyat ise hakikati yaşanabilir, hissedilebilir kılar. Bir ilahiyatçı olarak kutsal metinlerin diline, bir felsefeci olarak aklın sınırlarına yoğunlaştım. Edebiyatla kurduğum bağ, bu iki alanın insanda doğurduğu derinliği estetik bir dille pekiştirdi. Yahya Kemal'in tarih bilinci, Sezai Karakoç'un diriliş düşüncesi, Necip Fazıl'ın metafizik arayışı bana hep şunu gösterdi: Felsefi meseleler, edebiyatın diliyle toplumsal karşılık bulur. Düşünce dünyamda bu bağ, soyut kavramların ötesine geçmemi sağladı. Örneğin aile üzerine yaptığım çalışmalarda, yalnızca teorik bir sosyolojiyi değil aynı zamanda şiirin, romanın, hikâyenin bize sunduğu içsel derinliği de dikkate alırım. Çünkü bir roman karakteri, bazen toplumsal bir dönüşümü bütün sosyolojik verilerden daha canlı anlatabilir. Dolayısıyla edebiyat bana, felsefi

derinliğin insanda estetik bir yankı bulması gerektiğini öğretti. Bugün gençlerle iletişim kurarken de onların şiirle, hikâyeyle daha kolay bağ kurduklarını görüyorum. Bu nedenle edebiyat, düşünce yolculuğumda hem bireysel bir zenginlik hem de toplumsal bir köprü oldu. Edebiyat, aynı zamanda bana empati yeteneği de kazandırdı. Roman, şiir ve hikâyeler aracılığıyla insanın acılarını, umutlarını ve sevinçlerini daha derinden hissedebiliyorsunuz. Bu da felsefi düşüncenin soğuk bir akıl yürütme değil hayatın sıcak nabızıyla buluşması gerektiğini hatırlatıyor.

Felsefe, din ve edebiyat... Bu üç alan arasında sizin için nasıl bir ilişki var? Biri diğerini nasıl beslemektedir?

Bu üç alanı ayrı dünyalar gibi görmek, aslında modern parçalanmış zihnin bir sonucudur. Oysa bizim medeniyetimizde felsefe, din ve edebiyat birbirini besleyen, birbirine yön veren alanlar olmuştur. Din, hakikatin vahiy boyutunu temsil eder. Felsefe, hakikati aklın süzgecinden geçirerek sistemleştirir. Edebiyat ise hakikati estetik bir dille insanın gönlüne taşır. Benim için bu üç alan arasındaki ilişki, insanın bütünlüğünü yansıtır. Din, insana yön ve değer kazandırır. Felsefe, bu değerleri akılla temellendirir ve sorgulama cesareti verir. Edebiyat ise bu değer ve düşünceleri toplumun kalbine dokunacak bir dile çevirir. Örneğin Nurettin Topçu'nun metinlerinde bu

birlikteliği açıkça görürüz. Onun felsefi derinliği, dini duyarlılığı ve edebi üslubu iç içedir. Aynı şekilde Mevlana, hem bir mutasavvıf hem bir düşünür hem de büyük bir şairdir. Dolayısıyla benim düşünce yolculuğumda da felsefe, din ve edebiyat birbirini tamamlayan unsurlar oldu. Bu üç alanı bir araya getirmek, insana yalnızca bilgi değil aynı zamanda hikmet kazandırır. Hikmet ise bilginin kalple bütünleşmesidir. Bu nedenle, üniversitedeki derslerimde de öğrencilerime yalnızca felsefi metinleri değil edebî eserleri de okumalarını tavsiye ederim. Çünkü bir düşünce, edebiyatın estetik diliyle buluştuğunda çok daha derin ve kalıcı bir etki bırakır.

Nurettin Topçu'nun "isyan ahlakı" kavramı adaletsizliğe ve sahte medeniyet biçimlerine karşı manevi bir direnişe işaret eder. Bu çağrıyla, hakikatin yanında saf tutmanın her türlü konforun ve çıkarın ötesinde bir varoluş meselesi olduğunu belirtir Topçu. Yozlaşmanın, adaletsizliğin ve kimlik parçalanmalarının içindeki bugünün toplumu bu çağrıyla nasıl okumalıdır?

Nurettin Topçu, Türk düşünce hayatının en özgün isimlerinden biridir. Onun "isyan ahlakı" kavramı, aslında bir başkaldırının değil bir dirilişin ifadesidir. Bu isyan, kötülüğe, zulme, adaletsizliğe, sahte medeniyet biçimlerine karşıdır. Yani nefsin arzularına, çıkarın cazibesine, güç ve iktidar tutkusuna

karşı ahlaki bir direniştir. Bugün toplumumuzun karşı karşıya olduğu yozlaşmalar tam da Topçu'nun işaret ettiği alanlarda ortaya çıkıyor. Tüketim kültürü, bireysel çıkarıcılık, adalet duygusunun zayıflaması, kimlik bunalımları... İşte bu noktada isyan ahlakı, bize erdemli bir duruş öneriyor. Hakikatin yanında saf tutmak, çoğu zaman bedel ödemeyi gerektirir. Topçu, bu bedeli göze almayı ahlaki bir varoluş olarak tanımlar. Bugünün toplumu bu çağrıyla, yalnızca bireysel değil toplumsal bir ahlak inşası olarak okumalıdır. Eğitimden siyasete, kültürden ekonomiye kadar her alanda adalet, dürüstlük ve sorumluluk değerlerini merkeze almak zorundayız. Kanaatimce, bu çağrıyla doğru anlamak toplum olarak bizi yeniden ahlaki bir dirilişe götürebilir. Yozlaşma karşısında ahlaki, adaletsizlik karşısında hakkı, kimlik parçalanmaları karşısında köklü bir aidiyet bilincini savunmak zorundayız. Topçu'nun bize bıraktığı bu ahlaki miras, felsefi bir kavramdan ziyade bugünün insanı için bir varoluş çağrısıdır. Aynı zamanda bu çağrı, Farabi'nin erdemli toplum ideali ve Gazali'nin kalp terbiyesi anlayışıyla örtüşür. Modern dünyada hakikatin yanında saf tutmak, yalnızca bir tercih değil varoluşsal bir zorunluluktur. Çünkü hakikatsiz bir hayat, insanı içsel bir boşluğa, toplumu ise kaosa sürükler.

Bugün gençler edebiyatı çoğu zaman sosyal medya paylaşımlarında kısa alıntılarla tanıyor diyebiliriz. Bu tür kırpılmış alıntı kültürü, edebiyatın ve düşüncenin derinlikli dünyasına girmeye engel mi oluyor yoksa o dünyaya bir giriş kapısı olarak mı düşünülmeli? Gençlerle iç içe olan birisi olarak onların düşünce ve kültür dünyasına dair umutlarınız ve kaygılarınız ne durumda?

Gençlerin edebiyatı ve düşünceyi sosyal medya üzerinden kısa alıntılarla tanıması, iki yönlü okunabilir. Bir taraftan, bu durum yüzeyselliği besleyebilir. Çünkü yalnızca birkaç cümlelik alıntıyla büyük bir düşünce dünyasının derinliğine nüfuz etmek mümkün değildir. Örneğin Mevlana'dan alınan bir beyit ya da Cemil Meriç'ten aktarılan bir cümle, bağlamından koparıldığında yanlış anlamalara da yol açabilir. Öte yandan, bu alıntılar bir kapı aralayabilir. Eğer gençler o alıntıların peşinden gidip eserin bütününe okumaya yöneliyorsa bu olumlu bir başlangıçtır. Bizim görevimiz, gençleri bu kapıdan içeri davet etmektir. Üniversitede öğrencilerle yaptığımız çalışmalarda, bazen bir cümlelerin merak uyandırarak onları koca

bir düşünce geleneğiyle buluşturduğunu gördüm. Burada esas görev akademisyenlere, yazar ve düşünce insanlarına düşüyor. Gençlerin merakını diri tutacak, onları yüzeysel içerikten derinlikli okumaya taşıyacak rehberliklere ihtiyaç var. Üniversitedeki öğrencilerimle yaptığım sohbetlerde şunu gözlemliyorum: Gençler hakikaten anlam arıyor; sahici bir söz, tutarlı bir düşünceyle karşılaştıklarında büyük bir ilgi gösteriyorlar. Bu da bana umut veriyor. Ben, gençlerimizin büyük bir imkân taşıdığına inanıyorum. Doğru rehberlikle hem düşünce hem de kültür dünyamızda yeni ufuklar açacaklardır. Gençlere dair umutlarım her zaman güçlüdür. Çünkü onlar, samimiyetle hakikati arıyorlar. Kaygılarım ise bu arayışın yüzeysellikte kaybolma ihtimaline dair. Dijital kültürün hızlı tüketim alışkanlığı, gençlerin sabırlı okuma ve derin düşünme yetisini zayıflatabilir. Bu nedenle gençlere şunu söylüyorum: Soru sormaktan korkmayın, düşünmekten vazgeçmeyin, sabırla okuyun. Bir cümle size ilham verebilir ama o cümlelerin beslendiği büyük metinleri okumadan hakikati kavrayamazsınız. Gençliğin enerjisi, hikmet arayışıyla birleşirse toplumun en büyük imkânı olur.

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN 1970 yılında Hatay Dört Yol'da doğmuştur. İlkokulu Karakese kasabasında, liseyi Dört Yol'da bitirmiş, üniversite eğitimini 1994 yılında Ankara Üniversitesinde tamamlamıştır.

1994 yılında Diyarbakır Ergani'de bir yıl öğretmenlik yapmış, 1995 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak akademik kariyerine başlamıştır. "Spinoza'nın Tanrı Anlayışı" teziyle doktorasını tamamladıktan sonra 2010 yılında doçent olmuş, 2015 yılında profesör ünvanı almıştır.

2011 yılı sonuna kadar Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde çalışmış, 2012 yılından itibaren Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesinde akademik hayatına devam etmiştir. 28 Şubat 2020 tarihinden itibaren Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi rektörü olarak görevine devam etmektedir.

2016 yılında Türkiye Yazarlar Birliği genel başkanlığına seçilen ve beş dönemdir bu görevi sürdüren Arıcan, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) bünyesinde kurulmuş ve "Uluslararası" statüye sahip TÜRKSOY Yazarlar Birliğinde başkanvekili olup evli ve üç çocuk babasıdır.

HAYATIN ÇİÇEKLİ ADIMLARI

■ Hatice YILDIRIM NAÇ

Farkında mısınız, insan doğup büyüdüğü yerin çiçeğini, suyunu kendisine dost biliyor. Yaş aldıkça içinde o çiçeklerin kokusundan bir dal, suyundan bir neşe bulduğunda onlarla el ele büyüdüğünü de anlıyor. Arkadaşlarıyla ip atlarken içinde olduğu o bahçe, bir köşede evcilik oynarken kilim attığın komşu evin girişi, ekmek almaya gittiğin bakkal, kar yağdığında dallarını dolduran ağaçlar, baharın gelişini tüm duvarları kucaklayarak haykıran mis kokulu salkımlar ve zihninde masallaşan nice mekân yıllar önce açtığı alanla bugününe bir şeyler katıyor.

Geçen gün, doğup büyüdüğüm Eyüp Sultan semtine gitmiştim. Eyüp Camii'ne geldiğimde tam giriş kapısında dururken yukarıda anlattığım hâli, caminin etrafı çokça kalabalık ve dükkânlar tamamen farklı olmasına rağmen derinden hissettim. Avluya girdiğimde göz göze geldiğim koca çınar, etraftaki tüm seslerin ve kalabalığın içinden âdeta

çektik çıkardı beni. Küçükken babam elimden tutar camiye götürürdü, ben de avluya girdiğim gibi koşarak gider önce koca çınara sarılır sonra heyecanla içindeki oyuk kısma bakardım. Heyecanla bakmamın sebebi orada leylek görebilme ihtimalimin olmasıydı. Annemlerin gençliğinde Eyüp, leyleklerin göç yolu olarak takip ettiği yerlerdenmiş. Sayısız leylek gökyüzünde döne döne yol almış. Bazen kubbelerin üstüne yuva kurar bazen de caminin avlusuna inip dinlendikleri olurmuş. Leyleklerin etle beslendiğinden bihaber olan halk; ekmek, buğday, yem vererek beslemek istermiş. Sanırım bu yüzden ulu ağacın kovuğunun üstünde, "Leylekler yem yemez, et yer" diye bir tabela vardı. İşte bu leylekler, sürüde yaralı olanları caminin avlusunda bırakmış. Benim küçüklüğümde bir leylek, koca çınarın içinde yaşıyordu. O yüzden gerçek bir heyecanla ağacın içine bakardım. O günlerin güzelliklerinden biri de hayatın kıvamında akmasıydı sanırım.

Çünkü leylek görme ihtimaline heyecanlanmaya bile sıra geliyordu. Sonraki yıllarda okula gitmek için her gün Eyüp Camii'nin içinden geçmem gerekti. Her sabah göz göze geldiğim bu koca çınara bazen el sallamam normaldi sanırım. Sonuçta büyüdükçe değişen hâlim, konuşmalarım,

Mevsim baharsa etrafımızdaki değişimi illiğimize kemiğimize kadar hisseder, biz de çiçeklenirdik. Renklerin mayası âdeta çocukken çalınıyor insana. Yaşadıkça aldığın kararlara, dostluklarına, bakışlara bile sirayet ediyor.

giyimim hepsi günbegün
bu ulu ağacın kıyısından
geçiyordu. Aslında ben de
onun günlerine mevsimlerine
şahitlik ediyordum.
Sonbahar geldiğinde koca
koca yaprakları yere öyle bir
dökerdi ki yerleri halı gibi
kaplardı. O yapraklardan
birkaçını kitabımın arasına
koyar, düzleştikten sonra da
üstüne şiir yazar duvarıma
asardım. Kendimce
hatırasını gözetirdim. Kış, o
dönemlerde sert geçtiğinden
o da ıssızlaşırdı, dalı yaprağı
pek kırıdamazdı sanki.
Sonra gelsin ilkbahar ve
yeşilin her tonu derken yaz
sıcakları ve yine kış gelirdi.
Hayatın akışında deveran
eden hâli vardı. Bir ara
değişti; yüzyıllardır olduğu
yerden göklere uzanan
dalları zayıfladı, gövdesinde
kuşlara yuva olan oyuksa artık
yarası olmuştu. Birileri bu
hali fark etmiş olmalı çünkü
güzелce yarasını tedavi edip
üstünü kapladılar. Koca çınar
şimdilerde ziyarete gelenlere
bazen de papağanlara kucak
açmaya devam ediyor. Aklım,
kalbim kalabalığın curcunanın
içine geri döndüğünde sessizce
el sallayıp dışarı doğru yoluma
devam ettim.

Yakın zamanda giderseniz
caminin kapısını sırtınıza
aldığınızda karşınızda farklı
farklı dükkânlar göreceksiniz.
Nasıl da cıvıl cıvıl, kalabalık bir
alan. Etrafı sakince seyretmek
istedim. Kalabalığın içinden
bülbül sesi gibi bir ses
duyduğumda yine elimden
çekip koşturmaya başladı
çocukluğum. O sesin beni

götürdüğü sokağa gittim. Mekân aynı aslında ama bendeki hikâyesi o kadar başka ki. Tam köşede Rıza Pastanesi duruyor. Onun sağında solunda meşhur Eyüp oyuncakçıları; eski zamanlardan bu yana yapılagelen hacıyatmaz, kaynana zırlıtısı, cambaz, topaç, darbuka, rengârenk tahta çingiraklı araba, leylek bibloları ve içine su doldurulunca bülbül sesi çıkartan minik çömlek testiler, aklınıza ne gelirse hepsi oradaydı. Eyüp'te eskiden adımbaşı çeşme bulmak mümkündü. Elimde bülbül, bir o çeşme bir bu çeşme su doldurup bülbül sesi çıkartmaya çalışırdım. Caminin avlusuna gelir bülbülle güvercinlere laf anlatmaya çalışırdım. Diğer çocuklar da benzer şeyleri yapardı ve ortalık kendi içinde cik cik ses cümbüşüne dönerdi. Sonrasında başladık o koca

alandaki koşturmaya. Öyle düz bir koşma da olmazdı, kollarımızı kaldırarak koşardık. Sesini çıkarttığımıza inandığımız kuşlara âdeta kanatlandığımızı da ispat ederdik. Ve onlar da eşlik etmekte gecikmezdi. Ortalık uçuşan yüzlerce güvercin, bir dolu çocukla kaplanırdı. Tabii bu keyfin sonunda kuşların üstümüze pislemesi gibi karmaşık durumlar da yaşanır. Ama oralarda oturan yaşlılar, anneler kızmasın diye hemen "Kismet gelmiş, kismet gelmiş!" diyerek kuş pisliğini böylesi bir anlamla temizlerdi.

Oradan eve doğru giderken eğer üst yol dediğimiz yerden gidersek ve mevsim de baharsa tüm duvarları mor salkımlar sarmış olurdu. Adı mor salkım olsa da sarısı ve beyaz olanı da vardır. Vazoda ömrü az olduğu için kopartmamızı kimse istemezdi. Arada bir iki dal getirip suya koyardık (aramızda

kalsın arada bir iki tane de yerdik). Şimdilerde çiçek yiyen kaldı mı bilmiyorum. Ama biz arkadaşlarla ballıbaba denilen fuşya rengi çiçeklerden, reçellere de katılan o sarı akasya çiçeklerinden, bezelye gibi yeşil yeşil olan çitlembikten, erguvan ağacının pembe renkli çiçeklerinden arada yerdik. Papatyaları da toplayıp suyuyla saçlarımızı yıkardık. Demek istediğim mevsim baharsa etrafımızdaki değişimi illiğimize kemiğimize kadar hissederek, biz de çiçeklenirdik.

Çocukluk döneminde bu ve benzeri sevinçlerle çiçeklenmeyenlerin büyüdüğünde kolay meyve veremediğini ise şimdiki yıllarda anladım. Renklerin mayası âdeta çocukken çalınıyor insana. Yaşadıkça aldığın kararlara, dostluklarına, bakışlara bile sirayet ediyor o günlerin kokusu.

Kendimce kırık dökük anıları, hüznüleri, kabuk bağlayan yaralarımı kenara koyarsam ortaya üst satırlardaki hoş günlerimin neşesi çıkıyor. Bu yaşanmışlık aynı zamanda beni bugüne taşıyan iklimin de kanat sesleri. Eminim sizlerin de yaşadığınız şehir, köy ya da kasabada nice acı tatlı günleriniz saklıdır ve bugünlerde hangi mesleki statüde ya da donanımda olursanız olun, yaşınız kaç olursa olsun doğup büyüdüğünüz sokaklara gittiğinizde adımlarınızı takip eden çocuk yanınızı da oralarda bulursunuz. Size şefkat, merhamet, takım ruhu, emek, azim, diğerkâmlık, neşe, hüznü, kazanmak, kaybetmek gibi sayamayacağım birçok duygu ve durumu oyunlar arasında öğreten o bilge karakter o dönemden seslenmeyi asla ihmal etmez. Cökhan Özcan'ın dediği gibi "Birçok şey var ki, birçok kötü şey var ki, yapmamıza ruhlarımızdaki o sıcak çocukluk hatırası engel oluyor. Birçok sınır var ki, sadece bir zamanlar çocukluğun tadını tattığımız için aşmıyoruz. Ya peki ruhunda hiç çocukluk hatırası bulunmayanlar? Ya çocukluğunda bile çocuk olamamışlar? Her şey üstlerine geldiğinde onlar nereye kaçıp saklanacaklar?"

Bunları okuduktan sonra sanırım çoğunuzun, bizler bir şekilde yaşadık öğrendik fakat sanal âlemden çocukluğu geçen yeni kuşak için durum ne olacak, her şey üstlerine geldiğinde onlar nereye

Arkadaşlarıyla ip atlarken içinde olduğun o bahçe, bir köşede evcilik oynarken kilim attığın komşu evin girişi, ekmek almaya gittiğin bakkal, kar yağdığında dallarını dolduran ağaçlar, baharın gelişini tüm duvarları kucaklayarak haykıran mis kokulu salkımlar ve zihninde masallaşan nice mekân yıllar önce açtığı alanla bugününe bir şeyler katıyor.

kaçıp saklanacaklar, dediğini duyar gibiyim. Cevabı kolay değil. Sanırım ailelerin ilk önce çocuklara çocukluk hakkını teslim etmesiyle başlamamız gerekiyor. Bir ağacın adını, toprağın emeğini, gökyüzüne bakmanın umut veren ferahlığını öğretmeden karşısına telefon koymanın zulüm olacağını hissettirmemiz gerekiyor. Geçenlerde genç bir çiftle karşılaştım. Pusette altı aylık olduğunu tahmin ettiğim bir bebekleri vardı. Bebeğin göz hizasına telefonlarını sabitlemişler ve çizgi film açmışlardı. Altı aylık bir bebeğin elinden anne kokusu ve çevresini gözleme hakkı

alınmış, bebek onun yerine bambaşka bir akışa teslim edilmişti. Daha nicelerinin bir, üç, beş yaşlarını sürekli böyle geçirdiğini hepimiz gözlemliyoruz ve eminim çok üzülmüyoruz. Bir insanın en bilge döneminin ekrana teslim edilmesi kimi üzmez ki? Ebeveynler açısından modern hayatın getirdiği yoğunluk, ekonomik zorluklar, çalışma hayatının stresi gibi birçok sebep hikâyeyi çiçek kokusundan ekran tuşlarına teslim etmiş olsa da biraz fark etmeye ihtiyacımız var dostlar. Teknoloji gelişirken kuşların susmadığını, akasyaların bir yerlerde açtığını, düşen çocukların kalkmayı tam da orada öğrendiğini, tohumun çatladığını, fidelerin yeşerdiğini, meyvenin dalını, denizin dalgasını, mavinin her tonunu yeniden fark etmeye ihtiyacımız var. Gelecek nesillere yaşadıkları dönemden gerçek çocukluk hatıraları borçluyuz. Ekranda geçirecekleri vakitten daha dolusunu hayatta geçirecekleri vakit olarak anlatamazsak sanırım fitratı ıskalarız. İçinde yeşerdikleri ortamdan hoş bir rayiha almalarını sağlayamazsak gelecekte o özü bulma imkânımız olmayacak, bunu ciddiye almalıyız. Bu bilinçle toplum olarak bu konuya bir omuz verme vaktimiz geldi sanki, ne dersiniz?

Nihayetinde çocuklarımızın mayasına katmak için şenlikli kokular, güvercinler, gül yüzlü cami avluları, bulutlara uzanan salıncaklar borçluyuz.

YILDIZ SARAYI

KLASİKLE MODERNİN MUHTEŞEM AHENGİ

■ Sümeyra YAMAN

İstanbul Boğazı'na hâkim yüksek bir arazi üzerine inşa edilen Yıldız Sarayı, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da yaptırdığı son büyük saraydır. Burası, devletin Topkapı Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı'ndan sonra yönetim merkezi olarak da kullanılmıştır. Bu saray otuz üç yıl boyunca Sultan II. Abdülhamid tarafından bizatihi kullanılmıştır. Yıldız Sarayı'nın bulunduğu mevki, önceleri Osmanlı padişahlarının avlandıkları bir av sahası ve aynı zamanda hususi bir mesire yeri idi. İlk defa Sultan I. Ahmed burada küçük bir kasır yaptırmıştı. III. Selim ise annesi Mihrişah Sultan için buraya ikinci bir kasır yaptırmıştı ve buna "Yıldız Kasrı" adı verilmişti. Değişik dönemlerde padişahlar buraya çeşitli köşkler inşa ettirdiler. II.

Abdülhamid, Dolmabahçe'den buraya taşınınca saray "Yıldız Sarayı Hümâyunu" adını almıştır.

II. Abdülhamid'in Yıldız'da ikamet etmeye başlamasının en önemli sebebi güvenlikti. II. Abdülhamid şehzadelğinde, Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet eden amcası Sultan Abdülaziz'in nasıl tahttan indirildiğine ve sonra da nasıl öldürüldüğüne şahit olmuştu. Dolmabahçe Sarayı denizin hemen kıyısında olması sebebiyle güvenlik zaaflarıyla maluldü. Yıldız Sarayı'nın bulunduğu bölge bu bakımdan daha elverişliydi. II. Abdülhamid, Yıldız Sarayı'na taşındıktan sonra civardaki araziye de dâhil ederek büyük bir imar faaliyetine girişti. Yıldız Sarayı, sadece bir

yönetim merkezi değil aynı zamanda kültür ve sanatın da kalbi olmuştur. II. Abdülhamid döneminde burada fotoğrafçılık, marangozluk, müzik ve tiyatro gibi sanat dallarında büyük gelişmeler olmuştur. Hükümdarın el emeğiyle ürettiği mobilyalar, bugün hâlâ sarayda sergilenmektedir. Saray ayrıca, Osmanlının modernleşme sürecinde Batı ile Doğu kültürünün harmanlandığı bir mekân hüviyetini taşır.

Beşiktaş ile Ortaköy arasındaki çok geniş bir araziye yayılmış bulunan Yıldız Sarayı ihtiyaca göre sultanlar ve şehzadeler tarafından ikametgâh olarak kullanılmıştır. Bunun dışında resmî görevlilere tahsis edilen köşkler, tiyatro, müze, kütüphane, eczane, hayvanat bahçesi, mescit, hamam, tamirhane, marangozhane, demirhane, kilithane ve çini üretim mekânları gibi çeşitli binalar ilave edilmiş büyük bir komplekstir.

Yıldız Hamidiye Camisi

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından Yıldız Sarayı sonraki padişahlar tarafından zaman zaman kullanılmıştır. Sultan Vahdeddin'den sonra bir süre boş kalan saray binaları Erkan-ı Harbiye Mektebine tahsis edilmiştir. Sarayın kütüphanesindeki çok değerli eserler Atatürk'ün emriyle İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine nakledilmiş, taşınabilir diğer eserler muhtelif saraylara dağıtılmıştır. Saray, bir süre Harp Akademileri tarafından kullanılmış olup 1978 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Günümüzde Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki Millî Saraylar Başkanlığına bağlı olan Yıldız Sarayı 2024 yılında müze olarak ziyarete açılmıştır.

Yıldız Sarayı üç büyük bölümden meydana gelir. Birincisi, devlet yönetiminin idari işlerinin yapıldığı binaların bulunduğu asıl saraydır. İkincisi, Sultan'ın kendisine ve haremine ait olan hususi bölümdür.

Üçüncü bölümü ise dış bahçe ve çevre yapılar oluşturur. Bu külliyeinin içinde en çok dikkati çeken mimari eser Yıldız Hamidiye Camisi'dir. Bu tarihî yapı Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki geç dönem mimari anlayışını yansıtan oldukça dikkat çekici bir örnektir ve Osmanlı klasik cami mimarisinden farklı bir çizgide inşa edilmiştir. Mimari tarzı derlemeci veya eklektik olarak tanımlanır. Yani birden fazla mimari üslubun bir araya getirildiği, karışık ama uyumlu bir yapı formu göze çarpar.

Cephedeki süslemelerde ve iç mekân detaylarında dalgalı hatlar, kabartmalar ve zarif dekoratif unsurlar görülür.

Yıldız Sarayı'nı özel kılan bir diğer unsur da yemyeşil doğası ve düzenlenmiş bahçeleridir. Saray, Yıldız Parkı olarak bilinen geniş bir yeşil alanla çevrilidir. Bu park Osmanlı döneminde çeşit çeşit bitkilerle donatılmış, rengârenk ağaçlar ve çiçeklerle süslenmiştir. Günümüzde halka açık olan bu park İstanbullular için nefes alabilecekleri nadir ve nadide bir mesire alanı olarak işlev görmektedir.

Yıldız Sarayı'na dört ana kapıdan girilir: Koltuk Kapısı, Valide Sultan Kapısı, Saltanat Kapısı ve Mecidiye Kapısı. Şale Köşkü yapıldıktan sonra buraya yakın konumda açılan beşinci kapıyla da saraya giriş sağlanmıştır. Şale Köşkü, Yıldız Sarayı'nın en büyük ve en dikkat çekici köşküdür. İsviçre dağ evlerini andıran dış görünüşü nedeniyle "chalet" (dağ evi, şale) adı verilmiştir. İç mekânlar ise olağanüstü

Hasbahçe

Cihannuma Köşkü

bir zarafet ve ihtişamla döşenmiştir. Avrupai tarzda mobilyalar, kristal avizeler, ipek duvar kaplamaları ve el işçiliği ahşap süslemelerle bezeli odalar, dönemin estetik anlayışını yansıtır. Şale Köşkü, II. Abdülhamid'in misafirlerini ağırladığı yer olarak kullanılmıştır.

Sultan Abdülaziz'in dinlenme köşkü olarak inşa ettirdiği Büyük Mabeyin Köşkü'ü iki katlı ve modern yapıdır. Bu köşk II. Abdülhamid'in bazı resmî toplantılarını gerçekleştirdiği, davetler verdiği ve resmî odasının bulunduğu en büyük binadır. Osmanlı devlet teşrifatında cuma selamlığı törenlerinin önemli bir yeri vardır. Bu sebeple bu törenleri izlemek amacıyla gelen yabancı büyükelçiler için II. Abdülhamid'in emriyle inşa edilen, tavanı zengin kalem işleriyle bezeli tek katlı Seyir Köşkü, Büyük Mabeyin Köşkü'nün hemen yanındadır.

II. Abdülhamid döneminde tek katlı olarak yapılan kimyahane ve eczane binası saraya ait özel ilaçların yapıldığı yerdir. Dönemin

eklektik üslubu bu binanın duvarlarında belirgin şekilde görülür. II. Abdülhamid'in kendisi için yaptırdığı Küçük Mabeyin Köşkü de yine aynı kısımda yer alır. İki katlı olan, tavanları ince ve zarif kalem işleriyle ve özellikle Boğaz görüntülerini yansıtan manzara resimleriyle süslü bu bina II. Abdülhamid'in çalışma, yemek, istirahat, kabul ve yatak odasını barındıran özel ikametgâhı biçiminde tanzim edilmiştir. II. Abdülhamid, Yıldız Sarayı'na taşındıktan sonra içerisinde 30.000 cilt

kitabın bulunduğu büyük bir kütüphane binası yaptırmıştır. Kütüphanede vakit geçirmeyi çok seven padişah bazı devlet işleri ile alakalı görüşmelerini burada gerçekleştirmiştir. Ayrıca sarayda seçkin bir güzel sanatlar galerisine de yer verilmiştir.

Osmanlı saray mimarisinin son örneği olan Yıldız Sarayı, yüksek duvarlarla çevrili üç avlunun çevresinde sıralanan köşkler ve kasırların yanı sıra

tiyatro, müze, kütüphane, eczane ve marangozhane gibi unsurlarıyla küçük bir şehir görünümündedir. Çeşitli üsluplarda inşa edilen yapıları ve bahçe tasarımıyla Avrupa ile etkileşim içindeki geç dönem Osmanlı mimari ve peyzaj tasarımı bu sarayda belirgin bir biçimde gözlemlenmektedir. "Yıldız Saray Kompleksi" 2015 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne eklenmiştir.

Yıldız Sarayı, Osmanlı Devleti'nin son yönetim merkezi ve padişahın son ikametgâhı olarak tarihi görevini yerine getirmiştir. Bu yapı Osmanlı İmparatorluğunun son döneminin ihtişamını ve zarafetini günümüze taşıyan örneklerin başında gelmektedir. Tarihî atmosferi, mimari detayları ve sahip olduğu sanat birikimiyle hem geçmişe ışık tutmakta hem de kültürel mirasımızın değerini hatırlatmaktadır. İstanbul'un kalbinde sessizce geçmiş anlatan Yıldız Sarayı geçmişle bugün arasında güçlü bir köprü kurmaya devam etmektedir.

TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA FÜTÜVVETNAMELER

■ Ali AYGÜN

Fütüvvet kelimesi; genç, yiğit, cömert gibi anlamlar taşıyan “fetâ” kelimesi ile aynı köktendir ve sözlükteki karşılığı gençlik, kahramanlık, cesaret ve cömertliktir. Zamanla fütüvvet hareketleri yayılmaya başlayınca her fütüvvet ehlinde olması gereken fedakârlık, diğerkâmlık, iyilik, yardım, insanseverlik, hoşgörü ve nefsine söz geçirme gibi özellikler fütüvvet kelimesinin anlamlarına dâhil olmuş, sekizinci yüzyıldan sonra tasavvufi bir terim olarak kullanılmasıyla sufiler fütüvvet için özelliklerini belirtmeye yönelik tarifler yapmışlardır. Fütüvvetname ise fütüvvet ve Ahi teşkilatları geliştikçe fütüvvet kavramını konu edinen ve bu kurumların mesleki yönetmeliği niteliğinde kaleme alınmış eserlere

verilen genel bir addır. Aynı zamanda fütüvvetname, edebiyatta ahlaki eserlerin bir kolu ve edebî bir türdür. Biz bu çalışmamızda Türk İslam edebiyatında fütüvvetnameleri ve yazılış gayelerini ve fütüvvet kurumunun Anadolu’da ortaya çıkışını ele almaya çalışacağız.

Fütüvvet, Kur’an-ı Kerim’de çeşitli ayetlerde geçen (Yusuf, 12/36; Kehf, 18/60,62; Enbiya, 21/60) “fetâ” kelimesinden türemiştir. Tasavvuf kaynaklarında, II. (VIII.) yüzyıldan itibaren önde gelen sufilerin fütüvvet kelimesini tasavvufi bir terim olarak kullanmaya başladıkları kaydedilmektedir. Zamanla tasavvufi ve iktisadi veçheleri olan bir kurum hâline gelen fütüvvetin adap ve erkânından bahseden eserlere “fütüvvetname” denilmiştir.

Fütüvvetin bir teşkilat olarak kurumsallaşmaya başlaması Abbasiler Dönemi’ndedir. Abbasi halifesi Nasır Lidinillah (1180-1225) fütüvvet teşkilatına resmî bir kimlik kazandırmıştır. Fütüvvet teşkilatı resmî bir kurum hâline gelse de tasavvufi özelliğini muhafaza etmeyi sürdürmüştür. Ahmet Yaşar Ocak, fütüvvet kurumunun dört tarihî merhalesi olduğunu dile getirir:

* Cahiliye fetâsıyla bağlantılı bir şekilde İslam’ın ilk yüzyılında belirmeye başlayan “sosyal bir kavram olarak fütüvvet”

* IX. yüzyılda sosyal bir yapılanma hâlinde gençler arası içtimai, iktisadi ve siyasi bir kurumaşmaya dönüşen, son Abbasi Dönemi’nde de (XII. yüzyıl başları) resmî bir devlet kurumu hâline getirilen “teşkilat olarak fütüvvet”

* Yine IX. yüzyılda, artık ferdî yaşayış biçiminden sıyrılıp kurumaşmaya başlayan tasavvuf hareketine paralel olarak sufilikle iç içe geçen “tasavvufi fütüvvet”

* Son aşama olarak da esnaf tabakasıyla bütünleşerek yine bir sufi kurum hüviyetini

geniş ölçüde koruyan, mesleki teşekkül niteliğindeki “Ahilik fütüvveti”.

Fütüvvet Kurumunun Anadolu’da Ortaya Çıkışı

Fütüvvet kurumunun Anadolu’da ortaya çıkışı XIII. yüzyılda İran’dan Anadolu’ya gelerek Kırşehir’e yerleşen Ahi Evran’la (öl. 1261) olmuştur. Ahi Evran’ın kurmuş olduğu bir esnaf teşkilatı olan “Ahilik”in prensipleri ile fütüvvet teşkilatının prensipleri benzerdir. Başlangıçta tasavvufi yönüyle öne çıkan fütüvvet, Anadolu’da sanat ve zanaat erbabının yetişme usul ve esaslarını belirleyen bir hareket olarak iktisadi bir kimlik kazanmıştır. Bir taraftan İslami-tasavvufi düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh mürit ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen Ahiliğin Anadolu’da kurulup gelişmesinde Ahi Evran’ın büyük rolü olmuştur.

Anadolu’da hızla yayılan bu teşkilatın mensupları, şehirlerde olduğu gibi köylerde ve uç bölgelerde de büyük nüfuza sahip olmuşlar, Anadolu’da bilhassa XIII. yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde şehir hayatında yalnızca iktisadi değil siyasi yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ahiler, bağımsız siyasi bir güç olmamakla birlikte, zaman zaman merkezî otoritenin

Fütüvvetin bir teşkilat olarak kurumsallaşmaya başlaması Abbasiler Dönemi’ndedir. Abbasi halifesi Nasır Lidinillah (1180-1225) fütüvvet teşkilatına resmî bir kimlik kazandırmıştır. Fütüvvet teşkilatı resmî bir kurum hâline gelse de tasavvufi özelliğini muhafaza etmeyi sürdürmüştür.

zayıfladığı, anarşi ve kargaşanın ortaya çıktığı dönemlerde siyasi ve askerî güçlerini göstermişler ve önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Özellikle Moğol istilası sırasında Ahi birlikleri şehirlerin yönetimine mahallî otorite olarak hâkim olmuşlardır. Ahiliğe çok hizmet eden I. Alaeddin Keykubad, oğlu II. Gıyaseddin Keyhusrev tarafından öldürülünce Ahilerin II. Gıyaseddin’e karşı direndikleri ve onun Köseadağ’da Moğollara yenik düşmesinden sonra Tokat ve Sivas’ı ele geçiren Moğollara karşı Kayseri’yi başarıyla savundukları bilinmektedir. Ayrıca Osmanlı Dönemi’nde Düzmece Mustafa olayında da Bursa’yı ona karşı savunmuşlardır.

Türk İslam Edebiyatında Fütüvvetnameler

Arapça ve Farsça birçok fütüvvetnamenin varlığı bilinirken bu türün tespit edilebilen ilk Türkçe örneği XIII. yüzyılda yaşamış olan Yahya bin

Halil bin Çoban el-Burgazi’nin eseridir. Daha sonraki yüzyıllarda yazılan Seyyid Gaybi oğlu Şeyh Hüseyin ve Seyyid Muhammed er-Razavi’nin fütüvvetnameleri türün önemli eserleridir. Türk edebiyatında manzum fütüvvetnameler de yazılmıştır. Şeyh Eşref b. Ahmed’in 444 beyitlik mesnevisi, müellifi belli olmayan *Fütûhname* ve Esrar Dede’nin 176 beyitten oluşan *Fütüvvetname*’si bu türün manzum örnekleridir.

Tarih içinde fütüvvetnamelerin seyri incelenince bu türün kendi içinde üç gruba ayrıldığını söylemek mümkündür: Tasavvufi mahiyette olanlar, fütüvvet teşkilatına ait fütüvvetnameler ve Ahi loncalarına mahsus fütüvvetnameler. Son gruptaki fütüvvetnameler Ahilik kurumlarının adabını konu edinen, yönetmelik tarzında mesleki eserler olmakla birlikte fütüvvetin temeli tasavvufa dayandırıldığı için, her üç grup da dinî, tasavvufi ve ahlaki anlayışı konu edinen, kaynak ve muhtevası ortak mahiyette olan eserlerdir.

Fütüvvetnamelerin yazılış gayesi, fütüvvet mugayir davranışlardan korunmak, doğru olanı göstermek ve bunun sonucunda Allah’ın rızasını kazanmaktır. Fütüvvet ehlinin kurumun geleceğiyle ilgili bazı unsurların kaybolmasından endişe ederek işin erbabından bir kitap yazma ricasında bulunması

da fütüvvetnamelerin yazılış sebeplerindendir. Müellif bizzat bu endişeye kapılarak bir fütüvvetname yazmış olabilir.

Fütüvvetnamelerde şed çeşitleri ve bağlama usulleri, Hz. Peygamber (s.a.s.) ve diğer peygamberler ve sahabeye dair bilgi, fütüvvet erkânı, tarikat adabı, görgü kuralları, ehl-i beyt sevgisi, ahilik ve mesleki hayat ile ilgili düsturlar vb. konular ele alınır. Fütüvvetnamelerde işlenen konulara bakıldığında sadece bir tasavvufi zümre ya da mesleki grupla sınırlı kalmadığı görülür. Fütüvvet ehlinde bulunması gereken özelliklerin her Müslüman'da da bulunması gerektiği söylemek gerekir. Harputlu Nakkaş İlyasoğlu Ahmed'in *Tuhfetü'l-Vesâya* adlı eserinde fütüvvet yolunun şartları şöyle sıralanmıştır:

- * Namazı bırakmamak.
- * Hayâ ehlinden olmak.
- * Dünyayı terk etmek.
- * Allah'ın nehyettiği şeylerde nefse uymamak ve Allah'a itaate râğbet etmek.
- * Helal kazanç sahibi olmak.
- * Kardeşlerinden muhtaç olanlara malından bağışlamak, yumuşaklıkla muamelede bulunmak, güzel sözle bile olsa iyilik yapmak.
- * İyiliği emretmek, kötülüğü nehyetmek.

Fütüvvet ehlinin uyması gereken adabımuâşeret kuralları da aslında her Müslüman'ın özen göstermesi gereken hususlardır. Seyyid Hüseyin el-Gaybî, fütüvvetnamesinde yeme

içmeden konuşmaya, alışverişten hasta ziyaretine, günlük hayatı ilgilendiren 124 edebi ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.

Genel olarak fütüvvetnamelerin muhtevasına bakınca fütüvvet kavramının temeli tasavvufa dayandığı için bu tür eserlerin hepsinde tasavvufi niteliğin ağır bastığı görülür. Umumiyetle fütüvvet anlayışı Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed de dâhil olmak üzere bütün büyük peygamberlerin vasıflarıyla izah edilmiştir. Ancak fütüvvet kavramının belli bir teşkilatı ifade etmeye başladığı XIII. yüzyıldan itibaren özellikle Ahilik kurumu içinde yazılan fütüvvetnamelerde bu kavramın birtakım menkıbevi rivayetlerde Hz. Ali'ye dayandırılmasına özen gösterilmiştir. Böylece fütüvvet geleneği içinde Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e vâris olan ve fütüvvet anlayışını en iyi temsil eden kişi olarak telakki edilmeye başlandığı görülür. Hz. Ali'yi fütüvvet telakkisiyle alakalandırmanın, erken bir devirde ortaya çıkan ve Hz. Peygamber'e atfedilen bir hadis (La fetâ illa Ali, la seyye illâ zülfikar / Ali'den başka fetâ, zülfikardan başka kılıç yoktur.) çok yakın bir ilgisi vardır. Nitekim Hz. Ali ideal "fetâ" kimliğiyle bir sembol hâline getirilmiş, hemen hemen bütün fütüvvetnamelerde özel bir yere sahip kılınmıştır. Bu eserlerde yer alan fütüvvetin ve Ahiliğin adap ve erkânını, mertebeler silsilesini, teşkilat özelliklerini yansıtan usul ve kaideleri ihtiva eden kısımlar ise kültür tarihi

bakımından son derece ilginç bir nitelik arz eder. Dikkatle incelendiğinde bu kısımların İslam'dan önce Türk, Orta Doğu ve özellikle İran bölgelerinde bulunan mistik kültürlerin ve bu kültürler içinde ortaya çıkmış birtakım cemaat ve kurumların etkilerini açık biçimde yansıttıkları görülür. Gerek doğrudan doğruya fütüvvet kurumunun gerekse buna bağlı olarak teşekkül eden Ahiliğin izah ve tahlilini yaparken sırf teorik nitelikteki eserlere dayanarak ideal bir tablo çizmek, söz konusu kurumların tarihî süreç içinde aldıkları şekli ve geçirdikleri değişimi yansıtmayacağından tarihî gerçeklere uymayacak ve büyük ölçüde yanıltıcı olacaktır.

Kaynakça

- Kazıcı, Ziya, "Ahilik", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul: 1998, 1/540-542.
- *Kur'an Yolu Meâli*, Çev. Hayreddin Karaman vd., DİB Yayınları, Ankara: 2020.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Fütüvvet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul: 1996, 13/261-263.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Fütüvvetnâme", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul: 1996, 13/261-265.
- Şeker, Mehmet, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Namelerin Yeri-Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin "Muhtasar Fütüvvet-nâme"si*, Ötüken Yayınları, İstanbul: 2011, s.19, 312.
- Uludağ, Süleyman, "Fütüvvet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul: 1996, 13/259-261.
- Yeniterzi, Emine, "Türk Edebiyatında Manzum Fütüvvet-Nâmeler", *Konya Postası*, 173 (18 Ekim 2001), s. 321-323.
- Yılmaz, Ali, *Türk-İslâm Edebiyatı*, Grafiker Yayınları, Ankara: 2020, s. 305.

SU

TASARRUFU

■ Şule TÜZÜN

Su, sadece musluğu açıp kapattığımız rutin bir alışkanlık değil ülkemizin geleceğini belirleyecek stratejik bir kaynak. Karadeniz'den Güneydoğu'ya, Ege'den İç Anadolu'ya kadar farklı iklim desenleri yaşayan bu topraklarda, suyun ömrü her yerde aynı değil; bazı bölgeler kuraklığa bazıları ani yağışlara bazıları da sulak alanların yok olmasına karşı savunmasız durumda. Son dönemde Türkiye'nin kuraklıkla mücadele stratejileri, su güvenliği politikaları ve sulama teknolojileri üzerine akademik ve politika çalışmaları bolca yayınlandı. Bu zorlu coğrafyada, su tasarrufu yalnızca bireysel bir ahlaki yük değil tarım, kentlerin su arzı, ekonomik

büyüme ve iklim adaptasyonu arasında köprü kuran temel bir unsur.

Türkiye su zengini bir ülke değildir ama suyun değerini en iyi bilen topraklardan biridir. Çünkü bu topraklarda su, yalnızca içilen bir madde değil dua ederken ağza alınan bir kelimedir. Bugün Anadolu'nun birçok yerinde, özellikle İç Anadolu ve Güneydoğu'da toprağın nefesi kısılmış durumda. Yer altı suları her yıl biraz daha derine kaçıyor, göller çekiliyor, akarsuların sesi kısıyor. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün son raporlarına göre ülkemizin yarısından fazlası zaman zaman "şiddetli kuraklık riski" altında. Küresel iklim raporları da bu tabloyu doğruluyor: Dünya

genelinde ortalama sıcaklıklar artarken Türkiye, Akdeniz Havzası'nda yer aldığı için iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek bölgeler arasında gösteriliyor.

Dünyada bazı ülkeler, bu sorunu yalnız mühendislikle değil davranış bilimiyle çözmeye çalışıyor. İngiltere'de yapılan bir uygulamada, hanelere su tüketim raporu gönderilmiş ve "Komşularınıza göre daha fazla su kullanıyorsunuz." gibi basit bir bilgi su kullanımını yüzde on oranında azaltmış. Benzer şekilde Almanya, yeni konutlarda yağmur suyunu depolama sistemlerini zorunlu hâle getirerek büyük bir fark yaratmış. Japonya'da ise şehirlerin gri suyu arıtıp yeniden kullanması artık

sıradan bir alışkanlık. Bunların her biri, küçük adımların büyük sonuçlar doğurabileceğini kanıtıyor. Bizde de bazı belediyeler benzer projelere yöneliyor ama hâlâ potansiyelin gerisindeyiz.

Tarım, ülkemizde suyun en çok kullanıldığı alan. Türkiye’de çekilen suyun yaklaşık yüzde yetmiş beşi tarlalara gidiyor. Bu kadar yüksek bir oranda israf, hem ekonomiyi hem toprağın geleceğini tehdit ediyor. Oysa dünyada artık “damla sulama”, “nem sensörleriyle ölçüm” gibi yöntemler sayesinde su kaybı en aza indirilirken birçok ülkeye göre bizim topraklarımız daha bereketli ama o bereketi koruyacak sistemleri yeterince kuramadığımızı görüyoruz.

Şehirlerde de tablo farklı değil. Kimi yerde su boruları on yıllardır yenilenmemiş kimi yerde milyonlarca litre su sızıntılarla toprağa karışıyor. Dünya genelinde ortalama su kaybı yüzde 25 civarındayken Türkiye’de bazı şehirlerde bu oran yüzde 40’ı geçiyor. Bu, yalnızca teknik bir kayıp değil geleceğimizden çalınan bir emanet aslında.

Ama her şey karanlık değil. Son yıllarda Türkiye’de genç kuşakların suya bakışı değişiyor. Üniversitelerde, sivil toplum kuruluşlarında, belediyelerde, “damla damla farkındalık” adını taşıyan projeler çoğalıyor. Sosyal medyada “su tasarrufu” kavramı daha çok konuşuluyor. Artık insanlar yalnız musluğu

kapatmayı değil; sofradaki ekmeğin, üzerindeki gömleğin, içtiği kahvenin bile ne kadar su harcadığını sorguluyor.

Belki de dünyanın bize söylemek istediği şey basit: Suya sahip çıkmak, toprağa değil insana yatırım yapmaktır. Çünkü insan fark ederse alışkanlık değişir alışkanlık değişirse gelecek değişir.

Suyun akışı aslında bize hatırlatılan bir sırdır: Her şey akar, yenilenir, döner ama asla yok olmaz. Biz sadece o döngünün emanetçisiyiz. Nehirler bizim malımız değil, biz onların misafiriyiz. İnsanoğlu toprağa hükmettiğini sandıkça uzaklaştı özünden; çünkü unuttu ki hükmetmek değil korumaktır insana yakışan. Suya saygı duymak, yaratılışın dengesine saygı duymaktır. Bu, bir çevre meselesi olmaktan çok, varoluşun ahlakıdır.

Suyu israf etmek yalnızca bir damlayı boşa akıtmak değil insana bahşedilen emaneti hoyratça savurmaktır. Bugün şehirler büyürken toprağın nefesi daralıyor; tarlalar susuz kalıyor, kuşlar yuvasız. Oysa suyu korumak kendi iç huzurumuzu da korumaktır. Çünkü suyun azaldığı yerde merhamet de eksilir.

Belki suyu tutmayı değil suyla birlikte yavaşlamayı yeniden öğrenmeliyiz. Çünkü su acele etmez, sessizdir, sabırlıdır ama varlığıyla her şeyi diriltir. İnsan da öyle olmalı; tüketen değil yaşatan bir bilince varmalı. Bugün dünyada ülkeler, kurumlar, insanlar farklı

yöntemlerle suyu korumaya çalışıyor ama asıl mesele yöntem değil; niyet. Yağmur suyu depoları, akıllı sayaçlar, teknolojik sistemler elbette önemlidir ama suyu koruyacak olan şey, insanın kalbinde taşıdığı farkındalıktır.

Bir bardak suyu içerken “Bu su kimin toprağından geçti?” diye sorabilen bir toplum, geleceğini de koruyabilir. Çünkü suyun kıymetini bilen insan, hiçbir şeyin sonsuz olmadığını da bilir. Belki de artık büyük cümlelere değil küçük davranışlara ihtiyacımız var. Musluğu kapatmak, bir damlayı boşa akıtmamak, çocuğa “Su kutsaldır” diyebilmek... Hepsi birlikte bir ülkenin geleceğini şekillendirebilir.

SELÇUKLULAR VE SULTAN ALPARSLAN

■ Dr. Mehmet Fatih BECERİK

Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçuklular, 11. yüzyılda doğuda Çin sınırlarından başlayarak batıda Akdeniz'e kadar uzanan coğrafyada hükümrân olmuş Türk-İslam devletidir. Yaklaşık 300 yıl boyunca devam eden devlet, adını hanedanın kurucusu Selçuk Bey'den alır. Türk tarihinin en önemli devletlerinden biri olan Büyük Selçuklular daha sonra Anadolu, Kirman, Irak ve Suriye Selçukluları olarak dörde ayrılmıştır.

Oğuz Yabgu devletinde önemli bir rolü olan babası Dukak Bey'den sonra ordu komutanlığına kadar yükselen Selçuk Bey, daha sonraları Oğuz Yabgusuyla arası açılması sebebiyle devletin yazlık başşehri Cend'e göç ederek burada beylik kurmuştur. İslamiyetin bölgede hızla yayıldığı bir havzada bulunması sebebiyle beyleriyle ve beraberindeki Türkmenlerle birlikte 960'lı yıllarda İslamiyeti kabul eden Selçuk Bey, böylece içinde bulunduğu sosyal ve siyasal durumu iyi tahlil eden

ileri görüşlü bir lider olduğunu göstermiştir.

Samanlılar ve Karahanlılar arasındaki çekişmelerden yararlanarak Samanlılar tarafından resmen tanınan ve onlardan yurt elde edinen Selçuk Bey'in 1007'de vefatıyla devletin başına eski Türk töresine göre oğullarından en büyüğü Arslan, "yabgu" unvanını alarak geçerken yardımcılarını ise diğer oğulları Musa İnanç ve Yusuf Yinal olmuştur. Ancak devlet içerisinde ailenin diğer bireyleri yarı bağımsız bir şekilde olmaları sebebiyle Arslan'a bağlı olan yerler Yabgulular, Yusuf Yinal'a bağlı olanlar *Yinallılar*, genç yaşta şehit düşen diğer kardeş Mikail'in oğulları olan Çağrı ve Tuğrul Beylere bağlı olanlar ise Selçuklular olarak adlandırılmıştır.

Karahanlılar ile Gazneliler, Selçuklular ve Türkmenlerin kendi bölgelerine göç etmelerinden çekinmişler ve onlarla mücadele etmişlerdir. Amcaları Musa İnanç ve Yusuf Yinal'la birlikte Maverünnehir'e yerleşen Tuğrul ve Çağrı Beyler, burada Karahanlılar ile aynı hanedandan olup Samanlılardan sonra Buhara'da hâkimiyet kuran Ali Tekin'le sorunlar yaşamıştı. Ayrıca amcaları Arslan Yabgu ile aralarının soğuk olması onların daha güvenli bir yurt aramalarına yol açtı. Bu sebeple Tuğrul Bey çöllere giderken Çağrı Bey ise Horasan ve Azerbaycan üzerinden Doğu Anadolu'yu

Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçuklular, 11. yüzyılda doğuda Çin sınırlarından başlayarak batıda Akdeniz'e kadar uzanan coğrafyada hükümler olmuş Türk-İslam devletidir.

keşfe başladı. Karşısına çıkan Bizans ve Gürcü kuvvetlerini mağlup eden ve kendilerine karşı durabilecek bir güç olmadığını anlayan Çağrı Bey, geldiği rotayı izleyerek Tuğrul Bey'e durumu aktardı. Ancak Arslan Yabgu'nun çevredeki hükümdarların dikkatlerini çekmemelerini istemeleri üzerine Tuğrul ve Çağrı Beyler keşif hareketlerini müsaite bir zamana bırakmaya karar verdiler.

Ali Tekin'in Karahanlılar ve Gazneliler tarafından istenmemesi, bu iki devleti ortak harekete sevketti. Karahanlılar Oğuzlar'ı Horasan'a atmak, Gazneliler de Ali Tekin'in müttetiki Arslan Yabgu'yu ortadan kaldırmak istiyordu. Gaznelilerce esir edilen ve bu esnada vefat eden Arslan Yabgu'nun

ardından Ali Tekin'le savaşa giren Selçuklular, daha sonra bölgelerine sığındıkları Gaznelilerle savaş yapmak zorunda kaldılar. 1035'te ve 1038'de yapılan savaşlarda Selçuklular Gazneli ordusunu yenip bütün Horasan'ı eline geçirerek yeni bir devletin temellerini attılar. Yapılan kurultayda devletin başkanı seçilen Tuğrul Bey Horasan'ın başşehri Nişabur'u, yardımcılarının Çağrı Bey Merv'i, Musa İnanç ise Serahs'ı aldı. Adına hutbe okutup tahta oturan Tuğrul Bey, Abbasi halifesi tarafından elçi yollanarak tebrik edildi. Ancak toparlanan Gazneliler Nişabur, Merv ve Serahs'ı alsa da 22-24 Mayıs 1040'ta yapılan Dandanakan Savaşı sonrasında Selçuklular tarafından tamamen ortadan kaldırıldı. Savaş sonrasında yeniden tahta oturan Tuğrul Bey, civar ülkelere fetihnameler gönderdi. Bu sebeple tarihçilerin bir kısmı için gerçek kuruluş tarihi 1040 olarak kabul edilmektedir.

Selçuklular, kısa sürede Bağdat dışındaki İslam topraklarının hâkimi oldu. Abbasi halifesinin davetiyle 1055'te Bağdat'ı Büveyhilerin elinden alan Tuğrul Bey, halifeliği yeniden ihya etti. İslam âleminin ve halifenin takdirini kazanan Tuğrul Bey, halifelğe karşı yapılan Fatimî taarruzlarını ortadan kaldırdı. Böylece ülke sınırları Ceyhun'dan Fırat'a kadar genişledi, Anadolu üzerine yapılan akınlarla bölgenin Türk yurdu olması için en önemli adımlar atıldı.

Anadolu'yu Türklere Açan Hakan: Sultan Alparslan (1029-1072)

Küçük yaştan itibaren babası Çağrı Bey'in yanında Karahanlılar ve Gazneliler'e karşı mücadelelerde kendisini gösteren Alparslan, babasının rahatsızlığında ise idareyi ele alarak Gazneli taarruzlarını durdurmasıyla veliaht olarak yönettiği Horasan'da ve hatta bütün Selçuklu ülkesinde büyük bir itibar kazanmıştı. Bu sebeple, Çağrı Bey'in 1059'da vefatıyla Horasan melikliğine itiraz edilmemiş hatta tavırları ve yönetim tarzıyla ileride Selçuklu sultanlığının en güçlü adaylarından olacağı anlaşılmıştı.

Selçuklu tahtına oturan Çağrı Bey'in büyük oğlu Süleyman, kardeşi Alparslan ve amcazadesi Kutalmış tarafından kabul edilmemişti. Saltanatı hak iddia eden şehzadeler arasında çıkan mücadelelerin sonunda Alparslan galip gelmiş ve Selçuklu Devleti'nin Tuğrul Bey'den sonraki hükümdarı olmuştur. Bu durum, ordu içindeki pek çok kumandan ve askeri de memnun etmişti. Rey'de tahta çıkmasından ve adına hutbe okutup sikke kestirmesinden sonra saltanatı, Abbasi Halifesi tarafından da törenlerle tasdik edilmiştir (27 Nisan 1064).

Alparslan, saltanatı boyunca özellikle devletin batı yönüne daha çok önem vermiştir. Öncelikli hedefi batıda fetih, doğuda ise asayiş idi.

Anadolu'yu kumandanlarına bırakıp çıktığı Maverâünnehr seferinde, 1072 yılında, esir alınan bir kale kumandanı tarafından şehit edilen Sultan Alparslan inancı, heyecanı, disiplini, kararlılığı, cesareti ve adaleti ile temayüz etmiş bir hükümdar olmuştur.

Bunda babası Çağrı Bey'in Bizans topraklarına yaptığı akınlar esnasında keşfedilen Doğu Anadolu yaylaklarını Türkmenler için en uygun yerleşme alanı olarak görmesinin payı büyüktür. 1064'te Rum gazası adı verilen batı seferine çıktı. Oğlu Melikşah ve veziri Nizamülmülk'ü alarak ordusuyla beraber Rey'den Azerbaycan'a hareket etti. Bölgedeki küçük krallıkları ortadan kaldırdı. Doğu Anadolu'nun kuzeydoğusunda Bizanslıların elinde bulunan bölgenin en muhkem şehri

Ani Kalesi'ni 1064'te alarak Kars'a girdi. Ani'nin fethi Türk-İslam dünyasında ve Batı'da büyük yankılara sebep olmuş, Alparslan, Abbasi Halifesi tarafından tebrik edilerek "Ebü'l-feth" lakabı ile taltif edilmiştir.

Saltanatının başlarında (1065) Harizm ve Maverâünnehir bölgesinde fetihler yapan Alparslan, atası Selçuk Beyin mezarının bulunduğu Cend'i, oğlu Melikşah'ın hükmü altında Selçuklular'a bağladı. 1067'de Horasan'a dönüşünde Melikşah'ı veliaht ilan etmesi kardeşi ve Kirman Meliki Kavurd'un isyanına neden olsa da kısa sürede bu isyanı bastırmıştır. Doğu ve Batıda sistemli bir şekilde yapılan bu fetihler ve yine 1067'de Anadolu'da başlatılan akınlar Anadolu'nun fethine kadar devam etmiştir.

Anadolu'nun Kapılarını Türk İslam Dünyasına Açan Zafer: Malazgirt Meydan Savaşı

Anadolu'ya yapılan akınlar Bizanslıları harekete geçirmişti. Bu sırada Bizans'ta imparator olan IV. Romanos Diogenes, akınları durdurmak amacıyla 1068 ve 1069'da Anadolu'da başlattığı karşı harekâta rağmen bir başarı elde edememişti. Ayrıca saraydaki iç çekişmelerle de mücadele etmek durumundaydı. Bu sebeple en güvenilir kumandanlarını ordularının başında çatışmalara gönderiyordu. Bu çatışmalar büyük bir Bizans-Selçuklu savaşına doğru evrilmeye

başlarken Alparslan bu sırada güneyde Suriye'de meşguldü ve ayrıca Mısır'daki Şii Fâtîmîleri ortadan kaldırmak istiyordu. Şam üzerine yürümeyi planlarken aynı günlerde, Diogenes'in büyük bir ordu ile Anadolu'ya hareketi haberiyle Doğu Anadolu'ya yönelerek Urfa, Diyarbakir ve daha sonra Erzen-Bitlis Boğazı yoluyla Ahlat'a geçti. Bölgede İmparatorun Gürcistan'ı ele geçirmek ve yiyecek temini için gönderdiği kuvvetlerle karşılaşan ve onları mağlup eden Alparslan, sonrasında Ahlat-Malazgirt arasında karargâhını kurdu. Bazı askerleri tepelere yerleştirip ovayı kontrolü altına aldı (24 Ağustos 1071). Arkasından, Bizanslılarla bir meydan muharebesine girişmeye henüz karar vermediğinden görünüşte barış teklifinde bulunmak, gerçekte ise düşmanın durumunu tespit etmek amacıyla İmparatora bir heyet gönderdi. İmparator, Alparslan'ın bu elçilik heyetini reddetmesi üzerine savaşın kaçınılmaz olduğunu gören sultan yaklaşık 50.000 kişilik ordusunu savaş düzenine soktu.

Romanos Diogenes'in takviye güçlerle 200.000 kişiye varan ordusu, o güne kadar görülmemiş teçhizatı, Bizanslılar'ın bütün güçleriyle geldiklerini gösteriyordu. 26 Ağustos 1071 Cuma günü Malazgirt ovasında cereyan eden meydan savaşı gerçekten son sözün söylendiği bir savaş olmuş, öğle vaktinden geceye

kadar devam eden bu meydan muharebesinde Bizanslılar ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Sultan Alparslan imparatora bir savaş esiri değil bir konuk hükümdar muamelesi yapmıştı. Bu büyük zafer Türklere Anadolu kapılarını açarak dünya tarihinin de geleceğini belirlemiştir.

Zafer sonrasında, Diogenes ile yapılan antlaşma, onun tahttan indirilmesi sebebiyle uygulanamadı. Bunun üzerine Sultan Alparslan Saltuk, Mengüçük, Dânişmend, Dilmaç, Ahlatşah, Yinal, Çubuk ve Artuk Bey başta olmak üzere kumandan ve beylerine emrederek bütün Anadolu'nun fethini istedi. Selçuklular, önemli bir direnişle karşılaşmadan Anadolu içlerine akarak kısa zamanda Ege ve Marmara kıyılarına kadar ilerlemişler ve

fethettikleri toprakları vatan edinmişlerdir.

Anadolu'yu kumandanlarına bırakıp çıktığı Maverâünnehr seferinde, 1072 yılında, esir alınan bir kale kumandanı tarafından şehit edilen Sultan Alparslan inancı, heyecanı, disiplini, kararlılığı, cesareti ve adaleti ile temayüz etmiş bir hükümdar olmuştur. Vefatında ise devlet toprakları, doğuda Kaşgar'dan batıda Ege kıyılarına, kuzeyde Hazar'dan güneyde Yemen'e kadar olan bir bölgeye yayılmıştı. Sultan Alparslan'ın özellikle ilme olan katkısı, sünni İslam anlayışının da gelişmesine vesile olmuştur. Nizamiye medreseleri aracılığıyla, Şii Fâtîmi ve Bâtînîlerin etkileri kırılmış, İslam âlimlerinin ilimlerini ve fikirlerini geniş kitlelere duyurmaları sağlanmıştır.

Tarihte bu ay neler oldu?

Din dersi, ilkokullarda ders programına alındı.

(4 Kasım 1951)

Mustafa Kemal Atatürk vefat etti.

(10 Kasım 1938)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu.

(15 Kasım 1983)

UNESCO kuruldu.

(16 Kasım 1945)

Diyanet Gazetesi'nin ilk sayısı yayımlandı.

(22 Kasım 1968)

MONARK KELEBEKLERİ SÜREKLİLİK VE Türk Kültüründe Ölüm

■ Zeynep KAYSERİ UZUN

“Olan biten bu, Noa. Ne eksik ne fazla.”

Sepin İnceer’in *Noa*, *Monark Kelebekleri ve Her Şey* adlı kitabında Noa, tüm olan biteni, hayatı ve ölümü merak eden hayret dolu bir çocuktur. Ormanda yürüdükçe gördükleri karşısında gözleri kamaşır ve monark kelebeklerinin güzelliğine hayret eder. Dökülmüş yaprakların üzerindeki ölü monark kelebekleri onu ölüme dair merak ve gizemle doldurur. Daha sonra sırasıyla ipek otu, yumurta, tırtıl, koza ve uçuşan rengârenk kelebekleri hayretle seyreder. Tekrar yerdeki ölü kelebekleri anımsar. Böylece hayat döngüsünü derinden kavrar ve hayatın tek gerçekliği,

ölümü iliklerine kadar hisseder: “Olan biten bu, Noa. Ne eksik ne fazla.”

Monark kelebekleri ya da bilinen diğer adıyla kral kelebekleri her hâllerıyla metaforlarla doludur. Gökyüzünün bu narin yolcuları, tabiatın kalbine işlenmiş bir sırdır âdeta. Dişi kelebek, yumurtasını ipek otunun ince yapraklarına bırakır. Tek ota, tek umut. Dünyaya gözlerini açacak küçücük tırtıl, sadece o bitkiyle hayata devam edebilir. Daha sonra tırtılın hayatı, doymak bilmez bir iştahla yemek yemek ardından sessizce kendi etrafına bir koza örmekten ibaret olur. Tabii o kozanın karanlığında bir

Türk İslam kültüründe ölüm, zahirde bir veda gibi görünse de hakikatte rahmetin en derin tecellisidir. İnsan, dünya yüklerini ve fâni kederlerini geride bırakıp ebediyetin huzuruna kavuşur.

kurulur, bir başka varlığa dönüşür. Ve bir gün, sabahın ilk ışığında kozasını yırtarak dışarı çıkan, rengârenk kanatlarıyla göğe yükselen muhteşem bir kelebeğe dönüşür. Monarkların asıl mucizesi göçlerinde saklıdır. Minicik cüsselerine rağmen kuşlarla boy ölçüşürcesine gökleri aşar, kilometrelerce yolu kanat çırparak katederler. Kanada'nın serin ikliminde doğanlar, havalar soğuyunca sürü hâlinde toplanır ve görünmez bir pusulanın rehberliğinde Meksika'nın sıcak topraklarına doğru yola çıkar. Ne ellerinde haritalar vardır ne de yolları gösteren bir kılavuz. Yalnızca içlerine yazılmış o gizli rotayla yola revan olurlar. Bahar, Kanada'da yeniden toprağı ısıtıp günleri uzattığında yolculuk tersine başlar. Ama ne gariptir ki Meksika'dan çıkanlarla Kanada'ya varanlar aynı kelebekler değildir. Yolun bir yerinde hayatları tükenir, ömürleri tamamlanır. Yolda düşenlerin çocukları, onların bıraktığı izden devam eder. Bazen dört bazen beş nesil sürer bu dönüş. Ömrü bir kelebeğin nefesi kadar kısa olanlar bile, türün hafızasında yolculuğun devamlılığını taşır. Bu hâlleriyle bizlere sürekliliği, döngüyü ve hayatın olup biteni hakkında bir hatırlatıcı olurlar. Kelebek kozada çözülür ve yeniden var olur. İnsan da toprağa sarılır, sonra ruhuyla başka bir boyuta kanat açar. Monark'ın göç yolunda ölmesiyle Türk yas

kültüründe ölüme yüklenen anlam birbirine dokunur. Ölüm yok oluş değil bir devrin sona erip diğerinin başlamasıdır. Kelebek burada hem bir yolcudur hem de bir sembol. Ömrü kısadır ama güzelliği derindir. Türk halk inancında bazen bir ölünün ruhu kelebeğe bürünüp pencereden içeri girer bazen de bahar rüzgârında uçuşan beyaz kelebek, ölen kişilerden haber getiren bir işaret sayılır.

Monark kelebekleri gibi tabiatla bu döngüyü somutlaştıran pek çok örnek mevcuttur. Somon balıkları yaşamlarının sonunda ölmek üzere nehirlerin kaynağına dönerken bıraktıkları

yumurtalarla yaşam devam eder. Böylece doğa bize ölümü, bir bitişten ziyade sürekliliğin, yaşamın yeniden örgütlenmesinin ve varlığın farklı biçimlerde sürmesinin kaçınılmaz bir aşaması olarak gösterir. Çöllerde yetişen diriliş bitkisini duymuşsunuzdur. Bilimsel adıyla "selaginella lepidophylla", Meksika ve Amerika'nın çöl bölgelerinde kuraklıkta yapraklarını top hâline getirip ölü gibi görünen fakat suyla buluştuğunda hızla açılıp yeniden yeşeren mucizevi bir bitkidir. Hücrelerindeki kuraklığa karşı özel koruyucu maddeler sayesinde yıllarca canlılığını koruyabilir. Bu özelliği onu

hem bilimsel araştırmalarda hem de kültürel sembollerde özel kılar. Farklı toplumlarda ölümden sonra yaşamın, doğadaki sürekliliğin ve yenilenmenin simgesi kabul edilir.

“Ölüyoruz, demek ki yaşanılacak.” dizesiyle şair İsmet Özel, hayatı ve ölümü, bütünün birbirini tamamlayan iki ayrı parçası olarak ifade eder. Yaşamı tamamlayan ölümün ta kendisidir. Filozof Heidegger’e göre insan “ölüm-doğru-varlık”tır (Sein-zum-Tode). Ölüm, varoluşun dışında bir olgu değil insanın varlığını en temelden belirleyen bir imkândır. Heidegger, insanın kendisini sahici biçimde kavrayabilmesi için ölümün varoluşsal bir ufuk olduğunu söyler. Ona göre insan, ölümün kaçınılmaz olduğunu bilerek yaşar. Bu bilincin adı “ölüm kaygısı”dır. Ancak bu kaygı yıkıcı değildir. Aksine bireyin “otantik benliğe” ulaşmasının kapısını aralar. Ölümün farkında olan kişi, gündelik hayatın sahte rutinlerinden sıyrılır, başkalarının dayattığı “herkesin hayatı”ndan çıkar ve kendi özgün varlığını kurar. Heidegger’e göre insan, çoğu zaman ölümü erteler, konuşmaz, onu “başkalarının başına gelen bir şey” olarak görür. Bu tavır, sahici olmayan (gayri-otantik) bir varoluştur. Oysa kendi ölümünü kabullenmek, insanın kendi hayatını da sahiplenmesidir. Ölüm, kişinin varlığını sınırlayan ama aynı zamanda ona en derin anlamını veren ufuktur.

Dünyanın farklı kültürlerinde ölüm, bir son olmaktan çok dönüşüm ve sürekliliğin simgesi olarak görülür. Eski Mısır’da mumyalama ve piramitlerle öteki dünyaya hazırlık yapılırken Tibet Budizminde ölüm ruhun yeniden doğum yolculuğunda bir kapı kabul edilir. Meksika’da Ölüler Günü şenlikleriyle ölümler hayatın bir parçası olarak hatırlanır, kutlamalar yapılır. Hristiyanlıkta İsa’nın dirilişi ölümün kurtuluşu açılan kapısı sayılırken, İslam’da ölüm dünyadan ahirete geçişin başlangıcıdır. Japonya’da atalara saygı ve ruhların dönüşü Obon şenlikleriyle yaşatılırken Afrika toplumlarında ölüm, ataların

Her gün biraz ölür
biraz yeniden
doğarız; bir gül
solarken başka bir
tomurcuk açar, bir
yıldız kayarken
gökyüzü başka
ışıklara gebe kalır.
Kaçınılmaz ölüm
fikrine kendini
hazırlamanın en
iyi yolu, şimdiki
hayatı dolu dolu
yaşamaktır.

hâlâ yaşayanlarla bağ kurduğu bir topluluk hafızasıdır. Bütün bu gelenekler, onun yok oluş değil yeniden doğuş, hatırlanma ve varlığın farklı bir hâle bürünmesi olduğunu ortaya koyar.

Türk İslam kültüründe ölüm, zahirde bir veda gibi görünse de hakikatte rahmetin en derin tecellisidir. İnsan, dünya yüklerini ve fânî kederlerini geride bırakıp ebediyetin huzuruna kavuşur. Mevlana’nın “Şeb-i Arûs” diye nitelediği o an, sevgiliye varış, aslı yurduna dönüş, kalbin sonsuz rahmetle buluştuğu eşiktir. Bu yüzden ölene “rahmetli” denir çünkü ölüm, merhametin kapısında açılan bir seherdir. Toprağa düşen yaprağın baharda yeniden filizlenmesi, mercanların ölü bedenden yeni hayat doğurması, yıldızların sönüp göğe yeni ışık bırakması gibi... Ölüm, bir bitiş değil rahmetle örülmüş büyük bir dirilişin habercisidir. Yine kültürümüzde ölüm, göçebe hayatın izlerini taşıyan “Hakk’a yürümek”, “Hakk’a kavuşmak” gibi ifadelerle bir uzun yolculuk ya da gurbetten sılaya dönüş olarak anlatılır. İnsanın “toprak ana”ya dönmesiyle yeniden dirilişin tohumlarını ekmesi, cenazede söylenen “Toprağı bol olsun.” duasında hayat bulur. Bazen bir ocağın sönmesi yahut bir kıvılcımın başka bir âleme taşınmasıdır. Halk arasında “Can kuşu uçtu.” denir, ruh bir kuş gibi bedenden süzülüp rahmete doğru uçar, “ecel saati” ile vakit tamam olur, ölüm bir menzile varıştır. Gülün solması,

goncanın düşmesi gibi ölen kişi “Gonca iken soldu.” diye anılır. Çünkü hayat bir çiçek metaforu ile fâniliğini gösterir. Gökte kayan bir yıldız gibi, “ecel yıldızı” doğar, ışığı kaybolursa da başka bir âlemde sürer.

Bazen de ölüm bir sesin kesilmesi, sazın teline veda, türkünün yarım kalışı olarak ağıtlara siner. Karacaoğlan’dan Yunus’a, pek çok ozan için ölüm, bir telden kopan ses, bir nefesin son durağıdır. Bununla birlikte toprak, ölü bedeni rahmetle kucaklayan ana; su ise canı diriltten nefes gibidir. Mezar toprağı, bir son değil yeni bir başlangıcın rahmidir. Yağmur damlalarıyla birleşen toprak hem ölüyü örter hem de yeniden dirilişe işaret eder. Türk halk inanışlarında yağmurun rahmet sayılması, mezarlara su dökülmesi veya kabir başında dua ederken toprağın ıslatılması bu bağlantının kültürel iz düşümüdür. Su, ölüye duyulan merhametin, toprak ise ebedi istirahatgâhın simgesidir. Tasavvufta ise insanın nefsinin “toprak gibi alçak gönüllü” ve “su gibi arındırıcı” kılması öğütlenir; bu hâl, ölmeden önce ölmenin, yani manevi dirilişe hazırlanmanın yoludur.

Yine Türk kültüründe mezarlıkların şehirlerin tam ortasında, camilerin ve tekkelerin çevresinde konumlandırılması, ölümün hayatla yan yana, iç içe düşünülmesi gerektiğini hatırlatır. Bu yerleşim biçimi, ölümü şehirden ve gündelik hayattan uzaklaştıran modern anlayışın tam tersinedir.

Hayat ertelenmez,
planların gölgesine
hapsedilmez, “bir
gün”ün hayaline
bağlanmaz.
Yaşam, şimdinin
yoğunluğunda,
nefesin
sıcaklığında, kalbin
ritminde ve anın
saf gerçeğinde
saklıdır. Ve ölümü
en çok hatırlatan
da budur, yaşamı
ertelemekten
sevmek, sevinmek
ve var olmak.

Osmanlıdan Anadolu köylerine uzanan gelenekte, insan alışverişe giderken de ibadete gelirken de çarşıdan dönerken de mezarlığın yanından geçer, servi ağaçlarının gölgesinde fâniliğini hatırlar. Mezar taşları, sadece ölenin kimliğini anlatan bir yazıt değil, yaşayanlara “Sen de öleceksin.” diyen sessiz öğütlerdir. Böylece mezarlık, şehrin hafızasına gömülmüş bir bilinç noktası hâline gelir. Dirilerle ölüler aynı mekânda buluşur, yaşam ölümün hatırlatmasıyla derinleşir. Bu birliktelik, ölümü dışlamadan, hayatın parçası olarak görmenin en somut simgesidir. Mezar taşlarında yazan, “Baki olan O’dur”, “Her nefis ölümü tadacaktır.” “Bir garip yolcuym, konakladım, göçtüm.”, “Ben de bir zamanlar senin gibi idim; sen de bir gün benim gibi olacaksın.” gibi ifadelerle ölüm sadece kaybın mekânı değil hayatın fâniliğini

sürekli hatırlatan bir ders niteliği taşır. Mezarlıklardaki servi ağaçlarıyla da ebediyet, fânîlik ve devamlılık vurgulanır.

Cengiz Aytmatov'un *Toprak Ana* eserinde ölüm, savaşın acımasız yüzüyle insanın yazgısını birleştiren derin bir tema olarak karşımıza çıkar. Ölüm, bir canın sönmesinin ötesinde, köyün sessizliğine, toprağın verimsizliğine, anaların gözyaşına sinmiş bir kaderdir. Savaşa giden erkeklerin ardından köyde kalan kadınlar ve yaşlılar için ölüm, hem sevdiklerinin yokluğu hem de umutların tükenişidir. Ana karakterin oğullarını birer birer toprağa vermesi, ölümü bireysel bir felaketten çıkarıp insanlığın ortak acısına dönüştürür. Toprak burada ölümleri saklayan bir mezar olmanın ötesinde toprağın rahminde yeniden hayatı yeşerten bir anadır. Böylece Aytmatov, ölüm ile doğum arasındaki kadim döngüyü sezdirir. İnsan toprağa düşer, toprak onu kucaklar, acının bağrında bile yeni filizler boy verir. Toprak Ana'da ölüm, bir yıkımın aksine insanın varoluşunu sorgulatan, hayatın kıymetini derinleştiren, aynı zamanda toprağın sonsuz anaçlığıyla yumuşatılan edebî bir hakikat hâline gelir.

Ölenin dışında geride kalanlar için başlayan yas süreciyle ilgili de İslam öncesi dönemde saç kesmek, yüz tırmalamak, ağlamak gibi davranışlar görülsede İslam'la birlikte yas anlayışı daha çok sabır, dua ve hayır

işlemek üzerine odaklanmıştır. Ölünün ardından mevlit ve hatimler okunması, yemek dağıtılması, fakirlere sadaka verilmesi bu dönemin yaygın uygulamalarıdır. Yas, aynı zamanda ölenin ardından yapılan ağıtlar ve türkülerle toplumsal bir dil kazanmıştır.

Ünlü animasyon film yapımcısı Miyazaki'nin *Çocuk ve Balıkçıl* filmi, savaşın karanlığı altında annesini kaybeden küçük Mahito'nun yasla örülü dünyasına açılır fakat kısa sürede bir çocuğun acısını aşan evrensel bir yolculuğa dönüşür. Taşrada keşfettiği kule ve peşine düştüğü balıkçıl, onu zamanın ve mekânın sınırlarını silen, rüya ile gerçeğin iç içe geçtiği gizemli bir âleme taşır. Bu yolculuk, aslında ölümle yüzleşmenin, kaybı kabullenmenin ve yeniden doğmanın masalıdır. Mahito, kaybolmuş annesinin izini ararken kendi ruhunun yaralarını da tanır, belleğin ağırlığını sırtlanır ve sonunda hayatı yeniden kucaklamayı öğrenir. Filmde ölüm, yokluk değil hatıraların, sevginin ve varoluşun başka bir biçimde sürmesidir. Tıpkı balıkçılın gökyüzündeki dairesel uçuşları gibi hayat da bir döngüye dönüşür ve acının içinden yeni bir umut filizlenir.

Son olarak ölüm içimizi dondurabilen ya da küllenmiş acılarımızı bir anda kalbimizde alevlendirebilen, biraz soğuk ve ürpertici bir kavram olarak zihinlerimizde belirse de aslında kâinattaki sürekliliğin en sağlam mihenk taşıdır. Ölüm, hayatı kaim eder;

varlığın anlamını belirleyen görünmez çerçevedir. Çünkü varoluşumuz, büyük olandan çok küçük ölümle, bitişlerle, yaslarla, ayrılıklarla, ardından gelen başlangıçlarla ve yeniden doğuşlarla doludur. Her gün biraz ölür biraz yeniden doğarız; bir gül solarken başka bir tomurcuk açar, bir yıldız kayarken gökyüzü başka ışıklara gebe kalır. Kaçınılmaz ölüm fikrine kendini hazırlamanın en iyi yolu, şimdiki hayatı dolu dolu yaşamaktır. İnsan, anın çocuğudur; geçmişe fazla takıldığında ve geleceği fazla kurduğunda özünü unuttur. Oysa hayat, gündelik mucizelerin sessiz armağanlarında gizlidir: Sabahın gün ışığında, hiç beklenmedik bir anda beliren gülüşte, bahçede yem toplayan küçük serçede, gökyüzünde akrobatik hareketler yapan kırlangıcın neşeli süzülüşünde... Tüm varlığıyla hayatın içinde olan bu canlılar bize ders verir. Hayat ertelenmez, planların gölgesine hapsedilmez, "bir gün"ün hayaline bağlanmaz. Yaşam, şimdinin yoğunluğunda, nefesin sıcaklığında, kalbin ritminde ve anın saf gerçeğinde saklıdır. Ve ölümü en çok hatırlatan da budur, yaşamı ertelemekten sevmek, sevinmek ve var olmak.

*"Toprak
Ölüme aç
Ölüme muhtaç
Hayat.
Ölüm muhakkak
Ve ölüm mutlak
Tek kapısıdır ölümsüzlüğün."*

Erdem Beyazıt

AYŞE SIDIKA HANIM

(Osmanlıda İlk Kadın Eğitim Bilimcisi Pedagog)

■ Meryem DALĞIÇ

DİB Türk İslam Sanatları Daire Başkanı

İlk vahiy olan “Oku” emri, Müslümanların ilme olan rağbetini ve bakışını şekillendirmiştir. Rabb’inin adıyla okumak çağrısı insanı, hem kendisini hem de kâinatı tanımaya davet ederken Müslümanların gönüllerinde asırlara yayılan bir ilim iştiağı uyandırmıştır. Bu ilahi çağrı, Osmanlı eğitim geleneğinde de kadın ve erkek ayrımı gözetmeksizin bir bilinç oluşturmuş, özellikle Tanzimat sonrasında kadınların eğitime erişimi konusunda bazı adımlar atılmıştır. Kız çocuklarının eğitimi Tanzimat öncesinde sıbyan mektepleri ve ev ortamında sürerken Tanzimat reformlarıyla birlikte kadınların eğitimi kurumsallaşmaya başlamıştır. İlk kız rüştiyesi 6 Ocak 1859’da Sultanahmet’te Cevrî Kalfa (Cevrî Usta) İnas Rüştiyesi adıyla açılmıştır. İlköğretim ve liselere kadın öğretmen yetiştirmek için 26 Nisan 1870’te Dârülmuaallimât (Kız Öğretmen Okulu) önemli bir basamak olarak eğitim hayatında yer almıştır.

Dârülmuaallimât okulundan mezun olan ve Osmanlı maarif sistemi ile Cumhuriyet Dönemi arasında köprü olan öncü isimlerinden biridir Ayşe Sıdika Hanım.

Osmanlı ulemasından Mustafa Efendi’nin kızı olan Ayşe Sıdika Hanım, 1872 yılında İstanbul’da dünyaya gelir. Beyoğlu Zapyan Kız Lisesinden mezun olan, birçok konuda eğitim alan Ayşe Sıdika Hanım Rumca, Fransızca ve İngilizce dillerine vâkıftır. Aynı zamanda Arapça ve Farsça da öğrenerek klasik ilimlerde kendisini yetiştirir. II. Abdülhamit’in “Öğrendiklerini ölünceye kadar vatandaşlarına öğretsin.” fermanıyla Dârülmuaallimât’ta 1500 kuruş maaşla coğrafya, ahlak, el işi derslerini verir Ayşe Sıdika Hanım. Okulda eğitim bilimi ile ilgili dersin bulunmaması üzerine Maarif Nezaretine bu hususun önemini belirten bir rapor sunar ve fikirlerinin uygun bulunmasıyla bu dersi de okutmaya başlar. Ayrıca Sanayi-i Nefise Mektebinde de öğretmenlik yapar.

Ayşe Sıdika Hanım’ın öğretmenlik yaptığı dönemde Osmanlı toplumu, modernleşme ile gelenek arasında gerilimli bir dönüşüm süreci yaşar. Böyle bir ortamda Ayşe Sıdika Hanım, mutedil bir yol izleyerek Batı’daki eğitim anlayışını körü körüne taklit etmek yerine İslami değerlerle bütünleşmiş bir eğitim modelini savunur. Onun pedagojik yaklaşımı, salt bilgi aktarımının ötesinde öğrencilere kimlik ve kişilik kazandırmaya yöneliktir. Bu noktada, hem Osmanlı klasik eğitim anlayışının hem de modern pedagojinin etkilerini birleştiren öğretmenlere rehber niteliğindeki *Usûl-i Talim ve Terbiye* adlı eserini kaleme alır. Osmanlıda bir kadın tarafından yazılmış ilk pedagoji, eğitim ve öğretim yöntemi niteliğini taşıyan bu eser, uzun yıllar boyunca öğretmen okullarında okutulur ve eğitimcilerin başvurduğu en önemli kaynak eserlerden biri olur. Kitabında; Zihinsel Terbiye, Zihinsel Yetenekler, Hafıza

Gücü, Hayal Gücü, Muhakeme Yeteneği, Ahlak Eğitimi, Kalıtım ve Eğitim, İrade, Vicdan, Sorumluluk Bilinci ve Görev Ahlakı konularına yer verir. Bu başlıklar, modern pedagoji terminolojisinde “bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlar” olarak adlandırılan üçlü yapının erken bir örneğini yansıtır.

Ayşe Sıdika Hanım, eğitimi yalnızca bilgi aktarmak olarak değil zihinsel, ahlaki ve bedensel yönleriyle bir bütün olarak ele alır. Zihinsel terbiyede “çocuğun tabiatını, eğilimlerini ve kabiliyetlerini” dikkate almak gerektiğini belirtir. Öğrencilerin dikkat, hafıza ve muhakeme güçlerinin geliştirilmesi gerektiğini, her çocuğun farklı yeteneklerle donatıldığını ifade eder. Örneğin müzik kulağı olmayan bir çocuğun bestekâr olmaya yönlendirilmesini yanlış bulur; bunun yerine, yeteneğine uygun bir alana yönlendirilmesini önerir. Eğitimde uygulamanın önemini sık sık vurgulayarak ezberci eğitime karşı çıkar. Çocuğun kitaplarla yorulmasından ziyade bizzat görerek, deneyimleyerek, öğrenmesini teşvik eder. Böylece modern “aktif öğrenme” anlayışını önceler. Ahlak terbiyesi konusunda ise eğitimin temel gayesinin “vazifelerini bilen, vicdanlı, iradeli ve sorumluluk sahibi bireyler” yetiştirmek

olduğunu savunur. Bu çerçevede vicdan terbiyesini, çocuklarda pişmanlık ve merhamet duygusunun gelişmesiyle ilişkilendirir. Dolayısıyla küçük yaşlarda çocuklara kusur işlediklerinde özür dilemenin öğretilmesi gerektiğini söyler.

Ayşe Sıdika Hanım’a göre öğretmenlik özel bir yetenek ve ahlaki olgunluk gerektiren bir sanattır. Dolayısıyla her öğretmenin, doğuştan bir eğitim kabiliyetine sahip olması gerektiğini ifade eder. Öğretmenin yalnızca bilgiyle değil örnek davranışlarıyla da öğrencisini eğittiğine dikkat çeker. Bu nedenle öğretmen, hem bilgili hem de erdemli olmalıdır. Eğitimcinin, öğrencilerini tanıması, onların mizacını, aile geçmişini, kalıtsal özelliklerini bilmesi gerektiğini savunur. Bu anlayış, bugün “bireyselleştirilmiş eğitim” olarak bilinen yaklaşımın erken bir örneğidir.

Ayşe Sıdika Hanım’ın düşünce sisteminde “kadınların eğitimi” merkezî bir yere sahiptir. Çünkü anne, çocuğun ilk öğretmenidir. Kadının eğitilmesi bir toplumun geleceğini şekillendiren temel unsurdur. Bu bağlamda, kadınların öğretmenlik mesleğinde yer almasını, toplumsal ilerlemenin ön koşulu olarak kabul eder.

Rıza Tevfik ile evlenip mutsuz bir evlilik yaşayan Ayşe Sıdika Hanım, henüz

31 yaşındayken İstanbul’da Büyükkada’da verem hastalığından vefat ettiğinde geride üç kız evlat bırakır. Kısa ömründe gerçekleştirdiği büyük işlerle eğitim düşünce tarihinde adından söz ettirir. Osmanlıda kadınların eğitim sahasındaki mücadelesinin öncü isimlerinden biri olan Ayşe Sıdika Hanım’ın çalışmaları ve fikirleri, bugün dahi eğitimde vicdanı, iradeyi ve uygulamayı merkeze alan çağdaş öğretim anlayışlarıyla örtüşmekte; onun “amelî eğitim” ideali hâlâ geçerliliğini korumaktadır. (Hamza Altın, “Osmanlıda Bir Kadın Pedagog Ayşe Sıdika Hanım Ve Eseri Usul-I Talim Ve Terbiye Dersleri”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, 10-2: 179192)

ÇOCUKLUK ÇAĞI HASTALIKLARINDA FİTOTERAPİ

■ Dr. Ahmet ÇELİK

Fitoterapi, binlerce yıllık geçmişe sahip olup hem Doğu hem de Batı tıbbında önemli bir yer tutmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), bitkisel ürünlerin özellikle koruyucu sağlık hizmetlerinde etkili bir araç olabileceğini vurgulamaktadır. Çocuklar gelişim döneminde bağışıklık sistemlerinin tam olgunlaşmaması nedeniyle üst solunum yolu enfeksiyonları, sindirim sistemi problemleri ve alerjik hastalıklara daha yatkındır. Bu nedenle aileler, hastalıkların önlenmesi ve tedavisinde ilaç kullanımını azaltmak amacıyla bitkisel ürünlere yönelebilmektedir.

Fitoterapi, çocukluk dönemi boyunca belirli kurallara dikkat edilmesi koşuluyla hem tedavi amacıyla hem de destekleyici olarak başarıyla kullanılabilir. Özellikle Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde fitoterapi oldukça gelişmiş olup doktor reçetelerine girmekte ve bu ürünler eczanelerden temin edilebilmektedir.

Fitoterapinin çocuklardaki kullanımı, diğer tedavi yöntemlerinde olduğu gibi özel bir yaklaşım gerektirir. Büyüme dönemine bağlı olarak ağırlık, yağ dokusu miktarı, vücut kitle indeksi, karaciğer enzim aktiviteleri, ilaç metabolizması ve bağışıklık yanıtları gibi faktörlerdeki gelişim henüz erişkin düzeyinde olmadığından hem tıbbi bitki seçimi hem de doz ayarlaması konusunda çok dikkatli olunmalıdır. Yan etkisi olmayan, güvenli ve geniş doz aralığına sahip tıbbi bitkiler tercih edilmelidir.

İçerik kadar kullanım kolaylığı da önemlidir. Genellikle şurup, damla, uçucu yağ ve tıbbi çay formundaki ilaçlar çocuklar için daha uygundur. Tıbbi bitkiler kullanılırken kimyasal ilaçlarda olduğu gibi doza, günlük kullanım saatlerine ve tedavi süresine dikkat edilmelidir.

Bilimsel çalışmaların yapılmasındaki zorluklar ve mevcut çalışmaların yetersizliği, pediatrik yaş grubunda fitoterapi kullanımını

olması gerekenden daha fazla kısıtlamaktadır. Bu nedenle bitkiden bitkiye değişen yaş sınırlamaları getirilmiştir. Burada en önemli nokta, çocuklara hangi bitkilerin verilebileceğinden çok verilmemesi gereken bitkilerin bilinmesi ve kesinlikle kullanılmamasıdır.

Fitoterapinin çocuklarda dâhilî ve haricî pek çok uygulama şekli güvenle kullanılabilir. Dâhilen kullanımda şurup, damla ve tıbbi çaylar özellikle küçük çocuklar için uygundur. Daha büyük çocuklarda kapsül ve tablet formları da kullanılabilir. Harici uygulamalarda ise tüm vücut banyosu, el ayak banyosu, yağ, krem, merhem, kompres, lapa, masaj ve aromaterapi lambası aracılığıyla uçucu yağ kullanımı gibi pek çok yöntem mevcuttur.

Çocuk dozu, yaş ya da vücut ağırlığı temel alınarak erişkin dozuna göre hesaplanır. Sıvı alabilecek yaştaki çocuklarda kullanılan tıbbi çayların kabul edilebilmesi için tat ve koku önemlidir; düzenleyici bitkilerle bu sorun giderilebilir. Tıbbi çaylar tek bir bitkiden hazırlanabileceği gibi benzer etkiye sahip birkaç bitkiyle de hazırlanarak etkinlik artırılabilir. Ancak çocuklara yönelik karışım çaylarda yaşa orantılı olarak 2 ila 4 bitkiyle sınırlı kalınmalıdır.

Uçucu yağlar: Antimikrobiyal, antispazmotik, antioksidan, karminatif ve antikandidal etkilerinin yanı sıra pratik kullanımları sayesinde çocukluk döneminde sık tercih edilirler. Sabit bir yağ içerisine birkaç damla

eklenerek cilde uygulanır. En önemli özellikleri dâhilten kullanılmamalarıdır. Özellikle küçük çocuklarda karın, ayak altı ya da ilgili bölgeye taşıyıcı yağ içinde masaj yoluyla uygulanır. Aynı karışım uzun süre kullanılmamalı, mutlaka inceltirmeli, doğrudan cilde temas ettirilmemeli ve taşıyıcı yağ içinde uygulanmalıdır. Bebeklerde ve küçük çocuklarda solunum spazmı ya da solunum durması riski nedeniyle yüz ve göğüs bölgesinde kesinlikle kullanılmamalıdır. Alternatif olarak yakaya, yastığa damlatılabilir ya da aromaterapi lambasıyla ortama verilerek limbik sistem uyarılır.

Masaj yağı; 25 ml sabit yağa 6 damla uçucu yağ eklenerek hazırlanabilir. Sabit yağ olarak zeytinyağı ya da tatlı badem yağı tercih edilebilir.

Sık Görülen Çocukluk Çağı Problemleri ve Kullanılan Tıbbi Bitkiler

Solunum Sistemi Rahatsızlıkları

- Duvar sarmaşığı (hedera helix): Sekretolitik, antispazmotik, antiviral, antibakteriyel, antimikotik, antihelmintik etkileri ile üst ve alt solunum yolu enfeksiyonlarında kullanılır. Kurutulmuş yaprakları ilaç olarak kullanılır. Öksürük ve bronşitte Komisyon E tarafından onaylanmıştır.
- Kekik (thymus vulgaris): Timol ve karvakrol içeriğıyle antibakteriyel, antifungal, antiviral etkili olup spazmolitik ve

sekretolitik özelliklerinden dolayı üst ve alt solunum sistemi enfeksiyonlarında ilk düşünülecek fitoterapötiklerdendir. Öksürük ve bronşit tedavisindeki kullanımı Komisyon E tarafından onaylanmıştır.

- Kara mürver (sambucus nigra): Antipiretik (ateş düşürücü), antibakteriyel ve sekresyon artırıcıdır. Terletici etkisiyle bilinir. Soğuk algınlığı ve bronşit tedavisinde etkilidir.
- Ekinezya (echinacea purpurea, e. pallida): Esas etkisi hücrel bağışıklık sistemi üzerinedir. Bağışıklık sistemini güçlendirici, antiviral ve antienflamatuvar etkileri vardır. Sık tekrarlayan enfeksiyonlarda kullanımı Komisyon E tarafından onaylanmıştır.

Sindirim Sistemi Rahatsızlıkları

- Tıbbi papatya (matricaria recutita): Yatıştırıcı, gaz giderici ve sindirim düzenleyici etkisiyle çocuklar için en güvenli bitkilerden biridir. Alman E Komisyonu tarafından mide-bağırsak spazmları ve enfeksiyonlar ile solunum yollarının enfeksiyonlarında kullanılır.
- Rezene (foeniculum vulgare): Bebeklerde gaz sancısı ve kolik için kullanılır. Anne sütüyle

geçen etkisi sayesinde emziren annelerde de faydalıdır.

- Kimyon (carum carvi): Laktagog özelliğı ile süt artırıcı, infantil kolikte gaz söktürücü olarak kullanılır. En güçlü gaz giderici bitkidir.
- Anason (pimpinella anisum): Soğuk algınlığı, öksürük ve mide-bağırsak spazmlarında Komisyon E onaylıdır. Rezene, kimyon ve anason karışım hâlinde de kullanılabilir.

Cilt Problemleri

- Sarısabır (aloe vera): Jel formundaki yaprakları ile güneş yanıkları, pişik ve böcek ısırıklarında kaşıntı ve yanma hissini hızla giderir. Cildi nemlendirir ve iyileşmeyi destekler.
- Aynisefa (calendula officinalis): Antiseptik ve iyileştirici etkileriyle pişik, isilik ve cilt tahrişlerinde güvenle kullanılabilir.

Yine taşıyıcı yağlar içerisine lavanta, Hindistan cevizi ve nane gibi uçucu yağlar eklenerek karın bölgesi ve ayak tabanına masaj yoluyla uygulanabilir.

BULMACA

Hazırlayan: Ali OSMANOĞLU

Kur'an'ın ilk suresi	Mali işler kurumu	Çizgi	Hüküm	Rızası olan	Üretim	Hayır kurumu
İlgili	Değerli bir taş	Olgunluk	Sayı işareti	Bir nota		
Tembellik			Yol konağı			
Biliş		Hoşlanma duygusu		Olumsuz bir ön ek		
	Dua	Yaşam sıvısı		Allah'a minnet	Arjantin plaka kodu	
Beddua	Şimdi, şu an		Ülkemizin plaka kodu	Asit tuzu		
Gönül rahatlığı	Irak	Öğütülmüş tahıl	Direksiyon ile teker bağlantısı	Hücum		
	Bir ilimiz		24 Kasım			
			Destar		İyilik, insan, lütuf	Ara
Tiyatro sahnesi			Baston	Bilgili		
		Bir sure adı		Sahip	Sodyum sembolü	
		Bir organımız			Eda, tavır	
Temiz	İbadethane	Seda		Bir sure adı		
	Başlangıç	Lityum sembolü		Kötü, fena		
Lise düzeyindeki okul	Savma, kovma		Ayırar, ayıracı	Bir Oğuz boyu		
				Başlangıcı olmayan zaman		
Doğum yaptıran kişi		Meclis			Uzaklık bildirir	
Zeybek		Çanakkale'nin bir ilçesi				
Eski dilde su	Makam, huzur	Tıp ile ilgili	Vilayet			
		Adet	Çok olmayan			
Saman sapı		Sodyum sembolü				
Nahv ilminden bir bölüm			Aşıkâr			
			Gümüş sembolü			
Gölge	Efsun	Bir seslenme edatı				
			Lahza			
Kastamonu'nun bir ilçesi						

24

KASIM

ÖĞRETMENLER GÜNÜ

Kutlu Olsun

Bulmacanın çözümünü dergi.diyamet.gov.tr adresinde yer alan dergimizin PDF dosyası içinde bulabilirsiniz.

Sudoku

	3	4	8		1		9	
6		2	3			5		1
1	8	9						3
	4				2		6	5
2		6			8		7	4
8					4	1		9
	2		6			9		
7	6			1		4		
	9	1				6		8

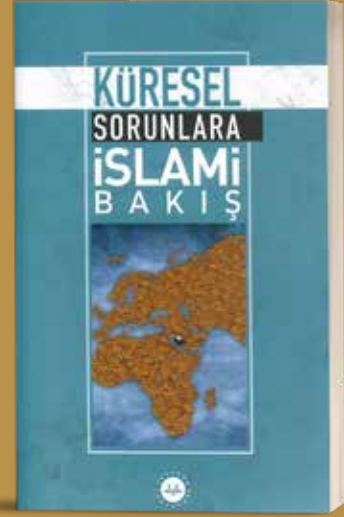
KELİME OYUNU

M	Ü	M	i	N	U	N					
								S			
								U			
								A			
								R			
								A			
							B	A	K	A	R A

ALA	MUALLİM
ATA	MÜMİNUN
ATİ	NANE
AZA	NEDEN
BAKARA	OKUL
CAMİ	PANORAMİK
CUMA	RANA
DEMİR	RUM
ECZA	RÜYA
İKNA	ŞEMS
İLK	ŞUARA
İMLA	TALAK
KAMERA	TAN
KARAR	TANE
KEMAN	ÜRKEK
KORKU	ÜYE
LALE	YANI
LİBAS	YEŞİL

• çinde yaşadığımız çağ, insanlık tarihinin en hızlı gelişen ama aynı zamanda en derin bunalımlarla sarsılan dönemlerinden biridir. Teknoloji, iletişim ve bilimsel ilerlemeler hayatı kolaylaştırırken adalet, güven, merhamet ve insani değerler alanında büyük kırılmalar yaşanmaktadır. Küresel ölçekte artan adaletsizlik, yoksulluk, ırkçılık, ayrımcılık, şiddet, terör ve ahlaki yozlaşma insanın ruhsal dengesini de tehdit eden unsurlar hâline gelmiştir. Toplumu yaptığı yayın çalışmaları ile bilgilendirme gayesinde olan Diyanet İşleri Başkanlığı, *Küresel Sorunlara İslami Bakış* adlı eserle çağımızın temel meselelerinin çözüm arayışına hem fikrî hem ahlaki bir katkı sunmaktadır. Bu eser, alanında yetkin akademisyenlerin kaleminden çıkmış on iki derinlikli bölümden oluşmaktadır. Her biri farklı bir sosyal, ahlaki veya insani meseleyi merkeze alan bölümler Kur'an ve sünnet perspektifinden ve modern dünyanın toplumsal gerçekliğiyle ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Doç. Dr. Halil Altuntaş "Adalet" başlıklı ilk bölümde, hak ve adalet kavramlarını derinlemesine incelemektedir. Prof. Dr. Çağfer Karadaş, "Güven Toplumu" başlıklı bölümde, insanın güven duygusunu sağlayan etkenin inanç olduğunu, İslam toplumlarının güven duygusu üzerine inşa edildiğini göstermektedir. Dr. Muhlis Akar, "Hak Duyarlılığı" bölümünde hakkı, Allah'ın hakları ve kul hakları olarak ikiye ayırmakta, hak çeşitlerini başlıklar altında incelemektedir. Prof. Dr. İ. Hilmi Karslı'nın kaleme aldığı "Hayat Hakkı" başlıklı bölümde yaşamın kutsallığı, insanın yaratılmışların en şerefli oluşu ve insan öldürmenin yasaklanması hususları tartışılmaktadır. Prof. Dr. Adnan Bülent Baloğlu "İrkçılık" bölümünde İslam'ın evrensel kardeşlik anlayışını merkeze alarak ırk, renk, dil ve coğrafya ayrımlarının insanlık vicdanında nasıl yaralar açtığını gözler önüne sermektedir. "Terör" başlıklı son bölümde, tek bir cümleyle tanımlanması zor olan teröre karşı İslam'ın barış ve insan hayatını koruma ilkesini sergilemektedir. Prof. Dr. Hüseyin Yılmaz, "İslam Ümmeti" bölümünde ümmet bilincini; küresel dayanışmanın, adaletin ve paylaşmanın sembolü olarak gösterirken ümmeti, evrensel kardeşlik birliği şeklinde tanımlamaktadır. Prof. Dr. Huriye Martı, "İyilik ve İhsan" bölümünde insanın yaratılışındaki iyilik potansiyeline ve ihsan bilincinin toplumsal huzuru nasıl beslediğine odaklanmaktadır. Prof. Dr. Ülfet Görgülü, "Onur ve İffet" bölümünde insanın doğuştan onurlu olduğunu zikrederken iffeti nefse karşı dik duruş olarak nitelendirmekte, onuru ve iffeti zedeleyen davranışları ortaya koymaktadır. Prof. Dr. Ramazan Altıntaş, şiddet bölümünde şiddet olgusunu eleştirel bir gözle inceleyerek İslam'ın özünde barış, merhamet ve hikmet merkezli bir din olduğunun altını çizmektedir. Prof. Dr. Temel Yeşilyurt, "Taassup" bölümünde İslam toplumunun her türlü aşırılıktan ve taşkınlıktan kaçınan, itidalı benimseyen bir yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır.

KÜRESEL SORUNLARA İSLAMİ BAKIŞ

Necla DİNÇ

Değerli Ailem

Doc. Dr. Hatice KILINÇER
Din Psikoloğu

Esra Ceylan'ın
sunumuyla

Çarşamba

12.30

yenı

FREKANSLAR

4A(HD)

FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DİKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

4A(SD)

Digitürk - 68. kanal

D-SMART - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV+ - 133. kanal

tvddi - 49. kanal

yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

ISSN: 2147-1452

9 772147 145203